

(049.3) STI. 85: 008: STI. 854: 7/8 (060.51) (492)

(061) "1997/2000"

96-317b

Een cultuur van verandering
Advies Cultuurnota 1997-2000

Algemeen

Boekmanstichting • Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Een cultuur van verandering Advies Cultuurnota 1997-2000
bestaat uit 15 afzonderlijke delen:

Algemeen

- 1 Beeldende Kunst, Bouwkunst en Vormgeving
- 2 Musea
- 3 Monumenten en Archeologie
- 4 Archieven
- 5 Letteren
- 6 Bibliotheken
- 7 Media
- 8 Film
- 9 Theater
- 10 Muziek en Muziektheater
- 11 Dans
- 12 Amateurkunst en Kunsteducatie
- 13 Festivals
- 14 Bovensectoraal

Het algemene deel bevat een lijst met alle aanvragers per sector met daarin naam van de instelling en advies: +/- / ± / o. Deze codering vindt u ook terug boven elk instellingsadvies.

Het financiële kader onder aan elk instellingsadvies is gebaseerd op door het Ministerie van OCenW verstrekte cijfers.

Verklaring:

- + subsidie verhogen
- subsidie verlagen
- ± globaal huidige subsidie continueren
- o verzoek afwijzen / subsidie beëindigen

Indien een subsidie-advies niet van toepassing is, zal er geen teken zichtbaar zijn.

De tekst van Een cultuur van verandering is ook te vinden op internet:
<http://www.sdu.nl/overheid/cultuur>

Inhoud

Aanbiedingsbrief 5

Inleiding 7

Reactie op de vragen 15

In het eigen zadel helpen 11

Intercultureel 19

Cultureel stadsleven 22

Internationaal: vrijhaven 25

De taal en de talen 28

De makers en de verkenners 31

Kwaliteit op nieuwe wegen 39

Amateurs 42

Markt en subsidie: naar een nieuw evenwicht 45

Bestuurlijke aspecten 49

Verantwoording, afweging en financiële consequenties 54

Bijlagen:

Overzicht van leden van de Raad voor Cultuur en zijn cultuurnota-commissies 64

Overzicht op aanvrager 57

Index op aanvrager

Aan

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur
en Wetenschappen, de heer drs A. Nuis
Postbus 25000
2700 LZ ZOETERMEER

Onderwerp

Een cultuur van verandering

R.J. Schimmelpennincklaan 3

Postbus 61243

2506 AE Den Haag

Telefoon 070 310 66 86

Telefax 070 361 47 27

E-mail cultuur@cultuur.nl

Mijnheer de Staatssecretaris,

Een cultuur van verandering, zo heet het bijgaande Advies Cultuurnota 1997-2000. Onze cultuur verandert, snel en onvoorspelbaar. Cultuurbeleid moet dit mogelijk maken, niet bemoeilijken. Daarom is het goed dat eens in de vier jaar de culturele sector tegen het licht wordt gehouden en de bakens in het beleid opnieuw worden geplaatst. Op basis van de door de instellingen ingediende beleidsplannen wordt het geld opnieuw toebedeeld. Met dit advies levert de Raad voor Cultuur zijn bijdrage aan dit veranderingsproces. De Raad is zelf ook het resultaat van een recente verandering. Nog geen half jaar geleden werd de Raad voor Cultuur opgericht en trad hij in de plaats van de Raad voor het Cultuurbeheer, de Raad voor de Kunst, de Mediaraad en de RABIN.

Datum

22 mei 1996

Nummer

RC-95.523/5

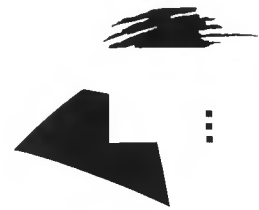
Het advies bestaat uit een Algemeen deel en 14 Sectordelen.

- In het *Algemene deel, Inleiding* worden de eerste algemene gedachten van de Raad over cultuur en cultuurbeleid geschetst, mede naar aanleiding van uw Uitgangspuntennota Pantser of ruggegraat van juli vorig jaar.

- In het *Algemene deel, Reactie op de vragen* worden de meeste vragen uit uw Adviesaanvraag van januari dit jaar per hoofdstuk behandeld, zij het soms summier. Over een aantal belangrijke, gecompliceerde onderwerpen die niet van direct belang zijn voor de beoordeling van de instellingsplannen zal de Raad later adviseren.

- De 14 *Sectordelen* bevatten de 489 instellingsadviezen. Elk deel begint met een korte inleiding waarin de belangrijkste overwegingen en verschuivingen zijn aangegeven. De instellingsadviezen zijn voorbereid door commissies die grotendeels worden gevormd door leden van de voormalige Raad voor de Kunst en Raad voor het Cultuurbeheer.

De tijd die de Raad kreeg om tot het advies te komen was te kort om al het werk volledig te doen. De periode tussen aanvraag en advies was ongeveer half zo lang als vier jaar geleden. Helaas verschaften de Uitgangspuntennota en de kamerbehandeling daarvan niet de gehoopte duidelijkheid over de kaders en kon de cultuurnota-advisering dus niet worden beperkt tot inhoudelijke afweging en invulling. Bovendien was het aantal ingediende plannen veel groter dan

verwacht - de helft van de aanvragen betrof instellingen die nu niet meerjarig worden gesubsidieerd - en bevatte uw adviesaanvraag zeer veel vragen. Daar kwam bij dat met name de financiële gegevens, in een laat - in een enkel geval te laat - stadium werden aangeleverd. En dit alles tegen de achtergrond van het feit dat het hele proces moest plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van een nog niet ingewerkte Raad, omdat die een half jaar later dan gepland was ingesteld.

De Raad heeft prioriteiten moeten stellen en voorrang gegeven aan een zorgvuldige behandeling van de instellingsplannen en aan de algemenere beleidsaangelegenheden die daarmee samenhangen. De beleidsplannen worden in het advies niet als zodanig en op alle punten behandeld, omdat de Raad niet de adviseur is van de instellingen maar van de regering. De aandacht gaat dan ook vooral uit naar mogelijke beleidsveranderingen. Het is duidelijk dat de Raad hiermee geen recht doet aan het vele werk dat door instellingen is gedaan om een zo goed mogelijk beeld te geven van hun ambities en werkwijze.

Pagina

2

Nummer

RC-95.523/5

De Raad heeft moeten concluderen dat de f 32 mln die volgens de Adviesaanvraag voor de cultuur extra beschikbaar is, onvoldoende is. Met een dergelijk bedrag kan geen recht worden gedaan aan zowel uw beleidsvoornemens als aan de noodzakelijke versterking van de cultuur en de kwaliteit die in die sector ook blijkt de beleidsplannen aanwezig is. De Raad heeft geconstateerd dat er binnen de sector weinig financiële ruimte is en dat weinig instellingen onder de maat functioneren. Dit hangt samen met de ook door de regering erkende financiële achterstandspositie van de sector en met de neiging tot kritische reflectie die deze sector eigen is. Bovendien blijkt dat door de gemotiveerdheid van betrokkenen vaak veel wordt gepresteerd voor weinig geld. De Raad heeft becijferd, mede aan de hand van de beleidsplannen, dat om uitvoering te geven aan uw voornemens en om de knelpunten voldoende op te lossen ongeveer f 58 mln extra nodig is. Hij acht het dan ook noodzakelijk dat de f 60 mln die in het regeerakkoord voor cultuur is afgesproken alsnog volledig beschikbaar komt.

Wanneer zijn adviezen alleen uitvoerbaar zouden zijn met ongeveer f 58 mln extra, vreest de Raad, dat als een dergelijk bedrag er niet komt, anderen op minder inhoudelijke gronden keuzes zullen moeten maken. Om dit te voorkomen heeft hij, na uitvoerige discussie en met pijn in het hart, voor wat betreft de adviezen twee varianten geformuleerd. Eén uitgaande van wat nodig is - f 58 mln extra - en één uitgaande van de nu beschikbare f 32 mln extra. Vanwege het grote belang dat aan cultuur wordt toegekend door de regering in het regeerakkoord en door u in de Uitgangspuntennota, hoopt de Raad dat de tweede helft van de aangekondigde f 60 mln extra alsnog wordt gevonden.

Gezien de toon die door u is gezet in Pantser of ruggegraat en de Adviesaanvraag, vertrouwen wij erop dat de uitwisseling van inzichten tussen u en de Raad vruchtbaar zal blijven en zal leiden tot goede besluitvorming over het cultuurbeleid van de komende vier jaar.

Hoogachtend,
J. Jessurun,
voorzitter,

mr drs A. Nicolai,
algemeen secretaris.

Inleiding

Een cultuur van verandering

Nederland is niet af. Bijna dertig jaar nadat een zekere Klaas het tegendeel provocerend op de Amsterdamse muren schreef, is duidelijk dat nog niets klaar is, vast ligt, stabiel is in onze cultuur. Ideologische zekerheden blijken vermolmd te zijn, rechte lijnen naar de toekomst krom te lopen, niets is meer wat het was of leek te zijn. Dat is geen catastrofe, het is zelfs geen verlies. Het betekent dat onze cultuur eens te meer onderhevig is aan processen die tot nieuwe perspectieven, andere ideeën, waarden en normen zullen leiden. Alleen koffiedikkijkers kunnen zeggen wat de gevolgen van dat transformatieproces voor de samenleving zullen zijn. Het enig wat zeker is, is dat ook die gevolgen weer in een grote beweging zullen worden opgenomen en van aanzien veranderen.

Cultuur opgevat als een dynamisch transformatieproces kan niet los worden gezien van begrippen als continuïteit en discontinuïteit, traditie en vernieuwing. Continuïteit en het daarmee samenhangende bewustzijn van historie en traditie zijn in een snel veranderende en globaliserende wereld van groot belang: ze voorkomen een verlies van identiteit en bieden een aanzet voor solidariteit. Traditie zonder vernieuwing leidt echter op den duur tot verstarring in uiterlijkheden, zoals vernieuwing om de vernieuwing tot vervlakking voert. Traditie en vernieuwing zijn in deze optiek dan ook niet elkaars antipode, maar de stenen en het cement van de culturele betekenisgeving.

Belangrijke impulsen voor verandering en vernieuwing komen voort uit de ontwikkeling op het gebied van de internationalisering en de nieuwe informatie technologieën. De media zijn in staat meer en meer mensen te bereiken en het publiek wordt steeds vaker aangezet tot interactiviteit en participatie. Zonder twijfel heeft dat effect op de inhoud van de cultuur. Kennis van het verleden en de traditie maakt het mogelijk een meer dan oppervlakkige betekenis te geven aan het nieuwe, waardoor het nieuwe weer aanzet kan worden voor een herinterpretatie van het bestaande.

Cultuurbeleid

De opvattingen van de Raad over het transformatieve karakter van de cultuur hebben onmiddellijk consequenties voor zijn opvattingen over inhoud en vormgeving van het cultuurbeleid. Ook dit beschouwt de Raad als een dynamisch proces met een grote complexiteit en tal van factoren. Het is niet realistisch te menen een toekomstig cultuurbeleid tot in detail te moeten of zelfs maar te kunnen duiden. Daarvoor is de cultuur zelf teveel in ontwikkeling. Er zijn geen pasklare antwoorden voorhanden. De dynamiek van de cultuur kent een voortdurende wisselwerking tussen kennis, betekenisgeving en handelen van individuen.

Om te komen tot een inhoudelijk verantwoorde, bestuurlijk effectieve en maatschappelijk aanvaardbare uitvoering zal het beleid zich rekenschap moeten

geven van die constante verandering. Het rijksbeleid en hetgeen onder verantwoordelijkheid van regionale en lokale overheden tot stand wordt gebracht, moeten daarbij goed op elkaar zijn afgestemd. Vanuit het perspectief van het rijk is het van het grootste belang dat cultuur een voedingsbodem heeft in de complementaire rol van de medeoverheden. Wanneer ook daar het beleid is gebaseerd op een cultuur in verandering, versterkt dat de pluriformiteit en de creativiteit op alle niveaus van onze samenleving. De cultuurconvenanten met de medeoverheden zouden dan ook uit moeten gaan van een benadering waarbij kennis en handelen in elkaars verlengde liggen.

Nu cultuur permanent onderhevig is aan verandering, wordt duidelijk dat sectorale beelden niet langer passen bij het beoordelen van cultuuruitingen. Grenzen worden poreus en vaag. Steeds vaker zoeken individuen naar samenwerkingsverbanden en op het terrein van de kunsten neemt het interdisciplinair werken sterk toe. Het cultuurbeleid moet voldoende ruimte bieden en voorwaarden scheppen voor al deze potenties. Essentieel daarbij is de vraag naar de instrumentatie van het beleid.

Het vigerende subsidiestelsel van de overheid zou meer ruimte moeten bieden aan vernieuwing en veranderende opvattingen op het terrein van de cultuur. Een raster van sectorale regelingen bepaalt nu wat kan en wat niet. Gevolg van deze 'blikvernaauwing' kan zijn dat afwijkingen van het gangbare tussen wal en schip vallen als het om subsidie gaat. Een dynamische cultuur vereist een flexibel beleid. De Raad acht het gewenst dat het totaal van subsidieregelingen op het terrein van de cultuur tegen het licht wordt gehouden en dat wordt gezien of prikkels kunnen worden ingebouwd om meer kwaliteit te genereren en voldoende ruimte voor verandering.

De gedachte om budgetten te oormerken als instrument om culturele ontwikkeling te stimuleren zou nader moeten worden onderzocht. In het wetenschapsbeleid bijvoorbeeld zijn daar goede ervaringen mee opgedaan. Er zijn tal van variaties denkbaar. Stimulering heeft tot doel vernieuwingen tot stand te brengen, kwaliteitsimpulsen te geven, en partners in de samenleving te mobiliseren. Tijdelijke stimuleringspremies kunnen worden gecombineerd met investeringen uit middelen van de aanvrager zelf of van derden. Zij laten zich ook verbinden met de voorwaarde na de stimuleringsperiode de taken structureel in de eigen organisatie onder te brengen. Zo wordt opportunistisch gedrag voorkomen en komt er beter oog voor serieuze initiatieven.

Een systematiek waarbij eens in de vier jaar het totale cultuurbeleid integraal ter discussie staat wordt door de Raad in beginsel positief beoordeeld. Het Cultuurplan is, met alle voor- en nadelen die eraan kleven voor overheden en instellingen, een geschikt instrument om verandering mogelijk te maken. Het is begrijpelijk dat een bewindspersoon vanuit een politieke verantwoordelijkheid eigen opvattingen en accenten legt in de beleidsvoornemens. Het is echter de vraag of de wijze waarop de cultuurplansystematiek thans is ingericht, voldoet om de politiek belangrijk geachte aandachtspunten daadwerkelijk te realiseren. Een vierjaarlijkse accentverlegging zoals verwoord in de Uitgangspuntennotitie Pantser of ruggegraat, houdt het gevaar in dat beleidsplannen en subsidieverzoeken te gemakkelijk worden toegeschreven naar de nieuwe politieke thema's. Alle instellingen over de volle breedte van het cultuurterrein kunnen zich er -terecht of ten onrechte- door aangesproken voelen. Wanneer de

overheid ongeclausuleerd nieuwe thema's aandraagt, kan ze niet verwachten dat instellingen die niets aan te melden hebben zich budgettair bescheiden opstellen en ruim baan maken voor instellingen bij wie die thema's structureel en inhoudelijk beter passen. Het kleur bekennen door de overheid heeft geleid tot vele voorstellen, waarvan de realiteitswaarde voor een deel discutabel is. Dit zou, zo meent de Raad, in de toekomst moeten worden voorkomen. De cultuurplansystematiek moet in overleg met u en vertegenwoordigers uit de cultuurwereld goed worden geëvalueerd. Het is wellicht al een verbetering de thema's nader te specificeren en ze meer en in sommige gevallen zelfs expliciet te adresseren. Dit laatste kan er tevens voor zorgen dat bij het verwezenlijken van nieuw beleid gerichter gebruik wordt gemaakt van de vigerende culturele infrastructuur.

Een vraagstuk dat zich over de hele breedte van het cultuurterrein voordoet is dat van het vrije aanbod versus selectie. De Raad constateert dat verschillende sectoren zeer verschillend omgaan met dit spanningsveld. Op het terrein van de media bijvoorbeeld staat de vrijheid van aanbod van informatie voorop; bij de kunsten en ook het cultureel erfgoed daarentegen ligt de nadruk meer op selectie op basis van inhoudelijke en formele kwaliteit. De Raad is van oordeel dat bij de inzet van publieke middelen hoe dan ook selectiebeleid noodzakelijk is, maar dat dit niet perse moet worden gezien als inperking van de algemene beschikbaarheid. Selectie kan in veel gevallen zelfs de beschikbaarheid voor de burger vergroten in termen van kwaliteit, door aanscherping en het voorkomen van 'meer van hetzelfde'.

De media

Bij een vrij aanbod van informatie hebben met name de publieke media een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid in die zin dat ze de burgers in ons land een oriëntatie moeten bieden om in de samenleving zelfstandig, mondig en onafhankelijk hun leven in te richten. Om deze reden moet de overheid garanderen dat via 'oude en nieuw media' betrouwbare en volledige informatie voor iedereen beschikbaar is. De forumfunctie van de media maakt het mogelijk de tendenzen van globalisering enerzijds en de individualisering anderzijds te overbruggen. Media weerspiegelen niet alleen datgene wat aan collectieve emoties, wensen en verlangens in de cultuur leeft, ze geven daar ook mede vorm aan. Meer dan alle andere cultuuruitingen beïnvloeden de media het collectieve geheugen en leveren ze een patroon van waarden en normen dat als referentiepunt fungeert voor de burger. Deze ontleent daar ook voor een deel zijn identiteit aan. Het is van belang dat mensen zo vroeg mogelijk leren welke rol de media spelen in het proces van betekenisgeving, zodat ze in staat zijn daarin zelfstandig en onafhankelijk een standpunt te bepalen. De publieke media dienen niet alleen de waarden te bevestigen waarmee mensen hun denken en handelen kunnen legitimeren, maar ook pluriformiteit te bevorderen en ruimte en begrip te scheppen voor andere waarden- en normenpatronen en andere identiteiten. Men moet zich bij het volgen van de nieuwste technologische ontwikkelingen op het gebied van de media niet blind staren op de waan van de dag, maar concentreren op inhoudelijke overwegingen.

Intercultureel

Bij een dynamische cultuuropvatting past een creatief intercultureel beleid. Anders dan bij internationalisering van cultuur ontstaat interculturaliteit binnen onze landsgrenzen, vooral als gevolg van maatschappelijke omstandigheden. Waar culturen elkaar ontmoeten, moet worden gewaakt voor een eenzijdige cultuurbenadering. Het streven naar interculturaliteit, waarbij groepen van mensen hun culturen en tradities aan elkaar verbinden, kent een eigen dynamiek. Interculturaliteit als waarde op zich wordt bereikt op het spannende grensvlak tussen assimilatie en integratie enerzijds en behoud van eigen identiteit en segregatie anderzijds.

De komst en de blijvende aanwezigheid van immigranten-culturen leiden tot veranderende perspectieven en nieuwe zingeving in onze cultuur. Bij steeds meer mensen zijn verscheidene culturele lagen gelijktijdig aanwezig. De tweede en derde generaties van immigranten laveren vaak tussen onze cultuur en die van hun ouders, al naar gelang de context waarin ze verkeren. Voor hen bestaan beide culturen gelijkwaardig naast elkaar, in al hun eigenheid, veelvormigheid en veelzijdigheid. Voor tal van autochtonen, in het bijzonder voor de jongere generaties, is het niet anders. Het is van belang dat een klimaat ontstaat waarin over en weer verschillen kunnen worden ontdekt en erkend. Respect voor en kennis van overgeleverde waarden ook uit de cultuur van herkomst is in dit proces van wezenlijk belang. Wanneer culturele lagen in elkaar schuiven, vindt soms een kruisbestuiving plaats die nieuwe identiteiten en waarlijke cultuurvernieuwingen in het leven roept. Het internationale beleid kan daarop inspringen door belangwekkende cultuuruitingen die daar de vrucht van zijn, over de grenzen te brengen. De wereldmuziek in ons land levert interessante voorbeelden van deze ontwikkeling, en staat daarin zeker niet alleen.

De Raad staat op het standpunt dat we de ontwikkelingen niet zonder meer over ons heen kunnen laten komen. We moeten bewust kiezen voor een kritische vraagstelling die zowel op de tegenwoordige tijd en het verleden, als op de toekomst is gericht. Het denken over de toekomst mag dan wel speculatief zijn, een scherp oog en een open geest voor wat nu gebeurt maakt het minder arbitrair. De cultuur functioneert daarbij als volstrekt onmisbare sensor.

Culturele competentie

Een bloeiend cultuurleven wordt mede bepaald door de aanwezigheid van onder andere monumenten, musea, theaters, concertpodia, bibliotheken, bioscopen en archieven, en de mate waarin zij in onze samenleving zijn geworteld. De kwaliteit van de ruimtelijke omgeving draagt daar eveneens toe bij. Dat in het beleid een hoge prioriteit wordt gelegd bij het wegwijs maken van jongeren in de wereld van kunst en cultuur, wordt door de Raad onderschreven. Het is van groot belang dat de jongere generaties oog en oor hebben voor ons cultureel erfgoed en voor bestaande tradities en dat zij nieuwsgierig worden naar nieuwe ideeën en cultuuruitingen. Alleen zo kan een stevig fundament worden gelegd voor een samenleving waarin meer dan nu het geval is cultureel besef integraal onderdeel uitmaakt van het dagelijks bestaan. Bij alle aandacht voor de jongere generaties moet niet worden vergeten dat het percentage ouderen dat actief kan deelnemen aan het culturele leven de komende decennia flink zal toenemen.

Cultuureducatie is een adequaat instrument voor verhoging van de culturele competentie. Het dient om mensen wegwijs te maken in een samenleving waarvan zij de omtrekken nog niet kunnen overzien. Daarbij gaat het er niet om antwoorden en oplossingen aan te bieden. Het accent moet liggen op het stimuleren van zelfstandigheid en het kweken van probleemoplossende capaciteiten. Deze benadering om jongeren in het eigen zadel te helpen sluit goed aan bij recente onderwijsvernieuwingen, waarin het concept van 'leren leren' een belangrijk uitgangspunt is.

Scholen kunnen bij het ontwikkelen van dergelijke vaardigheden een belangrijke rol spelen. Dat blijkt ook uit de praktijk. De rijksoverheid zou zich tot taak kunnen rekenen succesvolle voorbeelden hiervan voor het voetlicht te halen en de verspreiding over andere scholen te premieren. Van de omstandigheid dat onderwijs en cultuur thans tot een ministerie behoren, kan hierbij goed gebruik worden gemaakt. Daarnaast zijn, om de verantwoordelijkheid van het funderend onderwijs op het terrein van cultuur te versterken, extra middelen en een zekere vrijheid van scholen daarin hun eigen weg te zoeken, een absolute noodzaak. De Raad adviseert te onderzoeken of een stimuleringsfonds voor cultuureducatie kan worden opgericht. Een dergelijk fonds, dat onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van Onderwijs en Cultuur van uw ministerie zou moeten vallen, moet onderwijsinstellingen in staat stellen interessante projecten te verwezenlijken op het terrein van cultuureducatie.

Aandacht voor cultuureducatie mag en kan niet louter een kwestie zijn van tijdelijke vierjarige prioriteitstelling. Verminderde alertheid en wisselende accenten hebben nog niet zo lang geleden geleid tot afbraak van opgebouwde kennis en infrastructuur. De overdracht van culturele waarden, met oog voor de wisselwerking tussen verleden, heden en toekomst, tussen traditie en vernieuwing dient een permanente zorg te zijn voor het beleid op het terrein van de cultuureducatie. Deze wisselwerking en de veranderende inzichten die daar weer uit voortvloeien, dwingen tot een visie op cultuur waarin niet bij voorbaat vast staat wat waardevol is en wat niet. Dit impliceert een groot respect voor de materiële en geestelijke neerslag van onze beschavingsgeschiedenis, en vereist een open houding ten opzichte van vraagstukken van kwaliteit en culturele waarde in relatie tot bijvoorbeeld hedendaagse cultuuruitingen. In het zojuist gestarte debat 'Kennis voor morgen' dient dan ook de culturele component stevig te worden verankerd.

Gedifferentieerd aanbod - gedifferentieerd publiek

Verbreding van het publieksbereik heeft uitdrukkelijk de aandacht in het beleid. Culturele instellingen moeten betrokken zijn bij hun omgeving en deze bij het aanbieden van hun culturele producten niet uit het oog verliezen. Het gaat er echter niet alleen om meer mensen te betrekken bij het culturele aanbod, het is minstens zo belangrijk dat deze mensen een goede culturele ervaring opdoen. De omvang van een publiek zegt niets over de kwaliteit van hetgeen wordt geboden. Het publiek is al naar gelang aard en inhoud van het gebodene anders van grootte en samenstelling, en dat dient door het beleid te worden gerespecteerd. Een evenwichtige afstemming tussen cultuuruiting en cultuurafname is de resultante van een grondige analyse van alle relevante ingrediënten.

Uitgangspunt daarbij is dat ruimte moet worden gegeven aan wat essentieel is in de cultuur: het produktieve vermogen om gevoel en ervaring uit te breiden. Alleen dat vermogen stelt ons in staat om bepaalde actuele vraagstukken te bezien vanuit andere dan de gebruikelijke perspectieven en alleen daarin ligt de kans om in het bestaande nieuwe mogelijkheden te ontdekken voor de toekomst. Wanneer die kans door beleid wordt weggenomen, wordt een cultuur van haar toekomstdenken beroofd.

In de cultuursector doet zich tevens het probleem voor, dat het traditionele spel van vraag en aanbod niet op gaat. Soms is er aanbod zonder dat daar een direct publiek voor is, andere keren moet een vraag worden gecreëerd, terwijl over de inhoud van het aanbod alleen nog maar kan worden gespeculeerd. Het is een ware kunst het publiek zo te interesseren, dat het bereid is zich te laten verrassen. Het publiek moet ertoe worden verleid ook het bestaande en bekende met nieuwe ogen in een nieuwe context te bekijken. De Raad komt in een later stadium gaarne uitvoerig terug op de problematiek van vraag en aanbod in de cultuur.

Internationalisering

Internationalisering wordt terecht benadrukt in het cultuurbeleid. Contacten met culturen over de landsgrenzen heen bevorderen ons culturele zelfbewustzijn en ons historisch besef, en leiden over en weer tot andere interpretaties, een beter inzicht en daaraan ontleende nieuwe cultuuruitingen.

Daarnaast dwingt ook de politiek tot alert internationaal cultuurbeleid. Ons land is betrokken bij de totstandkoming van steeds meer nieuwe supranationale regelgeving die ook onze cultuur aangaat. Voorbeelden daarvan zijn de verhoging van het auteursrecht naar 70 jaar en het verbod op kartelvorming dat de vaste boekenprijs treft. Dergelijke in Europees verband genomen maatregelen kunnen vergaande consequenties hebben voor de pluriformiteit van het cultuuraanbod in ons land.

Wij hebben van oudsher een transitocultuur. Nederland is op cultuurgebied te beschouwen als internationale vrijhaven, vooral wanneer daarmee een goede ontmoetingsplek wordt bedoeld waar de verschillende culturen in respect en tot wederzijds voordeel met elkaar in uitwisseling kunnen treden. Het is van groot belang dat onze cultuuruitingen internationaal gezien en besproken worden. Dat scherpt de kwaliteitsnormen en voorkomt provincialisme. Dat het bij een dergelijke opvatting over internationaal cultuurbeleid niet gaat om een simpele verstrengeling van buitenlandse politiek en cultuurbeleid is vanzelfsprekend. Internationaal cultuurbeleid moet een duidelijke meerwaarde voor onze cultuur betekenen. De overheid kan daarbij faciliterend optreden. Er moeten voldoende budgetten zijn voor instellingen, gezelschappen, ensembles en individuele makers die dat nodig hebben om deel te kunnen nemen aan internationale manifestaties, tentoonstellingen en uitwisselingsprogramma's. De cultuur dient daarbij zo autonoom mogelijk te blijven, wil zij haar geloofwaardigheid niet verliezen. Elke zweem van inhoudelijke staatsbemoediging moet worden vermeden. De positie van onze cultuur in het buitenland kan effectief worden versterkt door een speciaal daartoe aangestelde functionaris voor culturele zaken, zoals dat de laatste vijf jaar met succes is gebeurd in New York. Het

verdient aanbeveling zo mogelijk meer van deze zgn. cultuurmakelaars te stationeren op belangrijke culturele knooppunten elders in de wereld. Wereldomvattende informatienetwerken van bijvoorbeeld bibliotheken en in toenemende mate ook musea geven niet alleen de mogelijkheid belangrijke informatiebestanden van elders in te zien, maar zijn ook ideale voertuigen om onze culturele verworvenheden over de grenzen te brengen.

Internationalisering zal naast interculturaliteit ongetwijfeld haar stempel drukken op onze waarden en onze cultuur. Ook de eenwording van Europa zal gevolgen hebben. Onze transitio-traditie geeft Nederland in dit proces een goede uitgangspositie. Het is zaak nu al te anticiperen op de omstandigheden die dan kunnen ontstaan. De positie van de Nederlandse taal is hiervan een mooi voorbeeld. Nemen we maatregelen om dit nationale cultuurbezit, waarin wij ons van kinds af aan hebben leren uitdrukken, te laten voortbestaan of laten we het langzaam vervagen zodat het wellicht op termijn verdwijnt?

Tot slot

In het voorafgaande heeft de Raad de contouren geschetst van zijn opvattingen over de positie van cultuur en cultuurbeleid in ons land. Cultuur is geen luxe-artikel maar een levensbehoefte. In cultuuruitingen komen levensgevoelens tot uitdrukking die ons telkens zeer persoonlijk aanspreken en ons tegelijk verbinden aan anderen en hun leefwereld. Ze kunnen ons individuele bewustzijn, kritisch vermogen, respect voor het voorbije en bestaande, en ons begrip voor het andere en de ander aanscherpen. Ze maken ons bovendien gevoelig voor schoonheid, intimiteit en het lachen om en lijden aan het leven. Een goed cultuurbeleid verwaarloost of versjachtert zijn cultuur niet, maar zorgt er nauwgezet en toch op afstand voor dat ontwikkelingen mogelijk blijven, zodat de toekomst vanuit vele perspectieven kan worden bedacht.

De Raad beschouwt niet alleen de Nederlandse, maar de hele westerse cultuur als een cultuur van verandering. Cultuureducatie, internationalisering, interculturaliteit en informatisering zijn in zijn ogen dan ook de kernpunten van het toekomstig cultuurbeleid. Ze roepen stuk voor stuk op tot zorgvuldige afweging, kritische vragen vanuit verschillende invalshoeken, kortom tot een inhoudelijke discussie. De Raad is bereid die discussie te voeren, met u als drager van het gezag en met de cultuurwereld. In dit land wordt naar de mening van de Raad het debat over inhoudelijke kwesties van cultuur te weinig gevoerd, met als gevolg dat deze in het algemene beeld niet meer dan een marginale rol spelen. Een cultuur die verandert maar zichzelf niet ter discussie stelt, rent achter haar eigen dynamiek aan.

De Raad is zich ervan bewust dat zijn korte bestaan er nog niet toe heeft geleid dat zijn opvattingen volledig doorwerken in de reactie op de afzonderlijke vragen uit uw adviesaanvraag en de 489 instellingsadviezen. Het totale advies is onder zijn verantwoordelijkheid opgesteld, maar de Raad heeft daarbij respect getoond voor het vele voorbereidende werk dat onder verantwoordelijkheid van zijn voorgangers is verzet hij heeft zich wat betreft de instellings-adviezen gebaseerd op de pre-adviezen die door de commissies zijn opgesteld.

Om de noodzakelijke veranderingen in de cultuur en het beleid te kunnen realiseren is naast maatschappelijke en mentale ruimte ook voldoende financiële ruimte nodig. Na strenge selectie en sobere invulling komt de Raad tot de conclusie dat extra gelden in de orde van grootte van 58 miljoen nodig zijn om recht te kunnen doen aan de in gang gezette ontwikkelingen.

Op vele punten zal de Raad de komende paar jaar graag terugkomen. Voorstellen hiervoor zal hij doen in de jaarlijks op te stellen adviesprogramma's.

Reactie op de vragen

In het eigen zadel helpen

In de *cultuureducatie* staat de overdracht en ontwikkeling van waarden centraal. Van de meeste culturele instellingen mag een basisattitude verwacht worden, die getuigt van een open houding t.o.v. een breed en deels jong publiek. Instellingen, zoals theater- en dansgezelschappen, orkesten en musea leveren een vanzelfsprekende bijdrage aan die overdracht, omdat dit, voor de meeste van die instellingen althans, inherent is aan hun taak en functie. Voor zover zij niet specifiek op een jeugdig publiek gericht zijn vraagt overdracht aan jonge mensen een bijzondere inspanning. Instellingen die op dit terrein interessante initiatieven ontplooiën worden voorgedragen voor een financiële impuls om een voorbeeldfunctie te kunnen vervullen. Een toetspunt is de vraag of dergelijke initiatieven overdraagbaar zijn en in hoeverre sprake is van samenwerking met andere lokale instellingen, waaronder scholen. Indien sprake is van specifieke activiteiten voor scholen, is het nodig dat daarvoor extra projectmiddelen beschikbaar worden gesteld. Omdat cultuureducatie op scholen geen incident behoort te zijn en structureel onderdeel dient uit te maken van het lesprogramma, is het wenselijk dat de regie in handen komt van het onderwijs.

Onderwijsinstellingen hebben binnen de huidige wettelijke en financiële kaders tal van mogelijkheden om cultuur als educatief middel te benutten. Cultuur is voor het onderwijs niet alleen een middel maar vooral ook een doel. Het funderend onderwijs wordt immers geacht leerlingen vertrouwd te maken met de culturele verworvenheden van de maatschappij waarin zij als verantwoordelijk burger zullen gaan functioneren. Hierbij gaat het om een adequate invulling van de culturele kerndoelen in het basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs, alsook om de invoering van het vak culturele en kunstzinnige vorming in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Jongeren in het eigen zadel helpen, zodat zij zelf hun culturele weg kunnen zoeken, sluit goed aan bij onderwijsveranderingen waarin het concept 'leren leren' een belangrijk uitgangspunt is. Voor een grotere effectiviteit van cultuureducatie is een geïntegreerde benadering van belang. Door verbanden zichtbaar te maken tussen culturele en andere vakken kan dit over en weer tot verrijking en/of verdieping leiden. Het is nuttig als scholen voor de vervulling van deze taak optimaal gebruik maken van hun culturele omgeving. Het is de taak van de overheid goede voorbeelden op te sporen, te presenteren en de overname ervan te premiëren.

Om de primaire verantwoordelijkheid van het onderwijs op het vlak van kunst en cultuur aanzienlijk te versterken kan de rijksoverheid - tijdelijk - aanvullende middelen voor activiteiten op dit gebied ter beschikking stellen. De Raad acht het van belang nader te onderzoeken of hiervoor de oprichting van een *stimuleringsfonds voor kunst- en cultuureducatie* zinvol is. Om scholen in het basisonderwijs en de basisvorming in staat te stellen zich te profileren met een schoolkunst- en cultuurbeleid is voorlopig extra steun onontbeerlijk. Door een planmatige opzet van het kunst- en cultuuronderwijs is de school in staat bij

culturele instellingen in de omgeving aan te kloppen voor onderdelen van het onderwijsprogramma. Omdat deze instellingen worden geacht steeds meer marktconform te werken, dient de vragende partij wel in staat te zijn te betalen voor het gevraagde aanbod. Daar schuilt momenteel vaak het probleem: de school ziet geen kans er geld voor vrij te maken. Vanzelfsprekend is een school eerder bereid de begroting opnieuw te bekijken als blijkt dat een kunst- en cultuurbeleid interessante impulsen geeft aan het onderwijs. Het stimuleringsbudget moet dan ook gericht zijn op het vermogen van de school de regiefunctie in de samenwerking met culturele instellingen op zich te nemen en op de principiële bereidheid erop termijn structureel geld voor vrij te maken op de eigen begroting. De Raad zal op dit onderwerp terugkomen in zijn advies over de samenwerking tussen onderwijs- en cultuurinstellingen.

Afstemming en samenwerking tussen culturele instellingen en het onderwijs op lokaal en regionaal niveau acht de Raad van essentieel belang wil cultuureducatie succesvol zijn. Provincies en gemeenten kunnen hier een actieve aanmoedigende en ondersteunende rol spelen. In het convenantenoverleg tussen het rijk en de andere overheden zal nadrukkelijk aandacht besteed moeten worden aan deze stimuleringsfunctie. Voor het *Nederlands Instituut voor Kunsteducatie (LOKV)* ligt hier eveneens een taak. Het spreekt vanzelf dat deze instelling bij de ontwikkeling van culturele regio's en bij de vervulling van de informatie- en documentatietaak gebruik maakt van wat er in het veld ontwikkeld is en wordt. De Raad vindt niet dat het LOKV zich speciaal moet richten op het bereiken van jongeren met andere culturele achtergronden. De instelling is er niet specifiek voor toegerust en bovendien worden in de praktijk door anderen reeds allerlei initiatieven ontplooid.

Het verdient aanbeveling om de Federatie Kunstuitleen, de landelijke koepel van *kunstuitleeninstellingen*, meerjarig te subsidiëren. Een belangrijke missie van deze instelling is het bereiken van nieuwe doelgroepen, waaronder scholen, door een actief promotiebeleid. In dit verband heeft eerder een proefproject plaatsgevonden i.s.m. de Stichting Beeldende Kunst Gelderland en het LOKV. Dergelijke initiatieven verdienen ondersteuning van het rijk. Ook de zgn. geldstroom lagere overheden voor beeldende kunst en vormgeving, die voor een groot deel aangewend wordt voor kunstuitleen, kan wellicht meer specifiek worden ingezet voor educatieve activiteiten in dit verband. Advies en begeleiding aan scholen vanuit de kunstuitleen en samenwerking met lokale centra voor kunstzinnige vorming verdienen aanbeveling. Scholen dienen over voldoende middelen te beschikken om een lidmaatschap van de kunstuitleen te kunnen betalen.

Hoewel het beeld per sector verschilt, profileren *musea* zich over het algemeen nog te weinig als kennis- en adviescentrum voor het onderwijs; de samenwerking staat nog in de kinderschoenen. Er dient nog veel te worden verbeterd en dat kan op verschillende manieren. Educatieve programma's worden bijna uitsluitend verzorgd binnen de muren van het museum en door medewerkers van het museum zelf. Zij bepalen welke kennis wordt overgedragen door middel van rondleidingen, wisselexposities en andere activiteiten. Goede voorbeelden van school-museumprojecten, waarin intensief wordt samengewerkt tussen basisscholen, lerarenopleidingen, schoolbegeleidingsdiensten en musea zijn er nog te weinig. Zulke projecten worden grotendeels door de leerkracht op school

uitgevoerd waarbij bijvoorbeeld wordt aangesloten bij vakken als 'wereldoriëntatie' en 'omgevingsonderwijs'.

In een meer geïntegreerde benadering van onderwijs en cultuur zou vanuit de museumwereld wellicht een bijdrage geleverd kunnen worden aan het onderwijscurriculum. Wanneer cultuur een vaste plaats heeft in het lesprogramma zal ook het museumbezoek een vanzelfsprekender onderdeel daarvan kunnen worden. Tegelijkertijd moeten ook de mogelijkheden voor de scholen vergroot worden. Daarbij gaat het niet alleen om financiële mogelijkheden voor de toegang tot en het vervoer naar het museum, maar ook om adequate begeleiding en instructie vooraf van de leerkrachten, zodat deze goed voorbereid en zelfstandig een bezoek aan het museum kunnen brengen.

De 'geheimen' van de gebouwde omgeving en het cultuurlandschap vormen bij uitstek een domein dat op een laagdrempelige manier toegankelijk gemaakt kan worden voor uiteenlopende groepen mensen, dus ook voor een jeugdig publiek. De sleutel voor het verwerven van inzicht hierin is de directe, dagelijkse beleving van de eigen leefomgeving. Scholen kunnen inspelen op deze algemene herkenning. Op lokaal en regionaal niveau kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van lokale en regionale archieven. De Raad is het met u eens dat op landelijk niveau een goede afstemming tussen de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) en het Nederlands Architectuurinstituut (NAi) nodig is om de *omgevingseducatie* te versterken. Hoewel de RDMZ op dit vlak al vele waardevolle initiatieven heeft ontplooid, zoals het informatiepakket over de Noord-Oostpolder, is educatie voor deze instellingen evenwel geen hoofdtaak. Door het NAi en de RDMZ wordt op dit moment aan een project Omgevingseducatie gewerkt, dat later dit jaar zal worden gepresenteerd. In het verlengde hiervan ligt educatie op het terrein van de archeologie. Samenwerking tussen de RDMZ en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) kan tot vruchtbare resultaten leiden.

In antwoord op uw vraag over het ontbreken van een toereikende *infrastructuur voor educatie op het gebied het cultureel erfgoed* ziet de Raad geen perspectief in de oprichting van een landelijke instelling, zoals bijvoorbeeld in Engeland het Institute for Cultural Heritage. Er bestaat bij diverse instellingen (RDMZ, ROB) en ook bij lokale en regionale samenwerkingsvormen veel deskundigheid. Van belang is die expertise en ervaringen op een efficiënte manier bij elkaar te brengen en de toegankelijkheid ervan voor onderwijs- en culturele instellingen te bevorderen. De Raad ziet in de stimulering van dergelijke vormen van samenwerking meer heil dan in formele institutionalisering op landelijke schaal. Eventueel is een lichte - tijdelijke - structuur denkbaar met een stimulerende en coördinerende functie, vergelijkbaar met die van het Platform Kunsteducatie in het Voortgezet Onderwijs. Het is daarbij van belang de effectiviteit scherp in het oog te houden.

Openbare bibliotheken zijn een belangrijk instrument in de 'éducation permanente' en nemen een belangrijke plaats in op het terrein van de cultuureducatie. Vanouds bereiken zij, als laagdrempelige instellingen, kinderen in de voorschoolse periode, schooljeugd en volwassenen en besteden zij extra aandacht aan achterstandsgroepen en allochtonen. Zij werken samen met het onderwijs, de volwassenen- en de beroepseducatie. Het aanbod op het gebied van de cultuureducatie bestaat uit gedrukte, audiovisuele en digitale informatie over een groot scala aan culturele onderwerpen, literatuur, muziek en films.

Daarnaast organiseren bibliotheken regelmatig lezingen en workshops over culturele onderwerpen en op bescheiden schaal muziek- en theateropvoeringen. Ook attenderen zij hun publiek op culturele activiteiten in stad en regio. Helaas is er nog lang niet voldoende oog voor de mogelijkheden die openbare bibliotheken op het gebied van de cultuureducatie te bieden hebben. De gemeenten zelf, maar ook (muziek)scholen, musea en kunstuitleninstellingen zouden meer gebruik moeten maken van de diensten en de deskundigheid van bibliotheken in plaats van deze zelf te gaan organiseren. Met name scholen ontvangen middelen die bestemd zijn voor buitenschoolse activiteiten. Deze kunnen ook aangewend worden voor samenwerking met bibliotheken. Een en ander zou wellicht in de daarvoor bestemde (onderwijs)regeling opgenomen moeten worden. Dit beleid dient ook centraal te worden gestimuleerd, in het bijzonder door het Nederlands Bibliotheek- en Lector Centrum hierin een duidelijke taak te geven en door bestuursovereenkomsten tot stand te (helpen) brengen.

Wat voor bibliotheken geldt is voor een belangrijk deel ook van toepassing op de rol die *lokale en regionale archieven* spelen. De Raad bepleit een extra budget voor de onderlinge uitwisseling van technieken op educatief gebied in deze sector.

Bibliotheken en scholen hebben beide een functie op het gebied van de leesbevordering. Om het *bevorderen van lezen* door jonge mensen meer concreet invulling te geven is het zinvol dat de Stichting Lezen samenwerking stimuleert tussen onderwijsinstellingen en bibliotheken. Evenzo is de afstemming met instellingen voor kunstzinnige vorming van belang, omdat zij een stimulerende rol kunnen spelen bij initiatieven voor leesbevordering in het onderwijs.

Naast het onderwijs bieden in het bijzonder de *landelijke, maar ook de lokale en regionale omroepen* mogelijkheden voor cultuuroverdracht, hetzij op een verstrooiende manier, hetzij via meer educatief opgezette programma's of cursussen. De Mediawet verplicht de publieke omroep tot het verzorgen van een programma-aanbod voor televisie dat jaarlijks tenminste 20% onderdelen van culturele aard bevat. Minimaal de helft daarvan moet bestaan uit of betrekking hebben op kunst. Op grond van door de NOS verstrekte gegevens kan worden vastgesteld dat de publieke omroep - televisie en radio - in kwantitatief opzicht voldoet aan de verplichte kunstprogrammering, althans volgens het 'escort-systeem' waar inhoudelijk vraagtekens bij te zetten zijn. De Raad benadrukt dat de omroepmiddelen en de bijdragen van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties in de eerste plaats aangewend moeten worden voor het vervullen van de missie van de omroep: het verzorgen van programma's. Hij vraagt zich bovendien af of het verplichte aandeel kunstprogrammering wel in percentages zendtijd moet worden uitgedrukt om tot een gelijke inspanningsverplichting van de publieke zendgemachtigden te komen. Denkbaar is dat daarvoor in de toekomst een percentage van de middelen voor productie als verplicht criterium wordt gehanteerd. Het bezoek aan de (podium)kunsten kan worden bevorderd door de omroepmedia, die een breder publiek bereiken dan de podia. Vooral een grotere inzet om jongeren te interesseren is noodzakelijk. Gesubsidieerde instellingen zouden nog intensiever dan nu samen met de publieke omroep moeten zoeken naar mogelijkheden om adaptaties van hun werk te laten maken.

Televisiemakers dienen daarbij ruimte te krijgen om op deze terreinen een eigen beeldtaal te ontwikkelen.

Samenwerking tussen omroep en musea op meer structurele basis biedt tal van kansen. Televisie is zeer geschikt om (adaptaties van) audiovisuele programma's die ten behoeve van tentoonstellingen ontwikkeld worden aan een groter en ook jonger publiek te tonen. Dit kan vervolgens ook extra bezoek en inkomsten genereren. Voorwaarde om de zappende hand stil te houden, is een heldere en enthousiasmerende presentatie. Andere belangrijke factoren zijn het tijdstip van uitzending en de beschikbaarheid van voldoende financiële middelen.

Verruiming van de beschikbaarheid en het *hergebruik van (educatieve) radio- en televisieprogramma's* en videofilms over kunst en cultuur is een goede zaak. Vooral als zo groepen worden bereikt die nog niet eerder kennis hebben kunnen nemen van deze programma's of als deze ingezet kunnen worden ten behoeve van het onderwijs of onderzoek. In die zin kan waardevol audiovisueel materiaal een grotere rol spelen in de overdracht van en de deelname aan cultuur. Mogelijkheden die beter dienen te worden benut zijn (her)uitzending op andere tijdstippen of distributie via andere kanalen zoals scholen, bibliotheken, lokale omroepen, culturele instellingen en wachtruimtes. Omdat hergebruik in de praktijk veel auteursrechtelijke voeten in de aarde heeft, moeten daarover goede afspraken worden gemaakt. Feitelijk het grootste knelpunt vormt het gebrek aan middelen om audiovisueel materiaal voor hergebruik geschikt te maken. Bij de ontvangst van het onlangs gepubliceerde rapport 'Hergebruik van cultureel audiovisueel materiaal' hebt u deze problematiek in beeld gebracht en een goede start gegeven voor een oplossing door de aankondiging van proefprojecten. De Raad waardeert dit initiatief.

Intercultureel

Hoewel, zoals u al constateert, de omstandigheid dat migranten niet of zeer matig gebruik maken van het culturele aanbod een aspect is van een meer algemeen verschijnsel, is speciale aandacht voor de cultuurbeleving en cultuuruitingen van migranten gewenst. De Raad is het met u eens dat cultuuruitingen van migranten zoveel mogelijk via de normale, reguliere subsidiekanalen ondersteund moeten worden. In adviescommissies, maar bijvoorbeeld ook bij organisaties die beleid ontwikkelen op dit terrein, is niet altijd voldoende *deskundigheid* aanwezig om het culturele aspect van interculturele activiteiten op zijn merites te kunnen beoordelen. Dit is niet zozeer het gevolg van onwil, maar vooral het gevolg van de (on)mogelijkheid om deskundigheid paraat te hebben m.b.t. alle cultuuruitingen die in Nederland voorkomen. Naar mogelijkheden daartoe dient echter voortdurend te worden gezocht, met name de mogelijkheid om op ad hoc-basis gebruik te maken van expertise zou beter kunnen worden benut. De Raad beveelt aan de landelijke namenlijsten van deskundigen in het interculturele veld, die gepubliceerd worden door het Gemeentelijk Allochtonen Overleg Amsterdam, toe te sturen aan organisaties die meerjarig worden gesubsidieerd, waaronder de fondsen. Tevens wordt aanbevolen na verloop van tijd te onderzoeken wat instellingen daarmee hebben gedaan.

De inburgering van nieuwkomers in onze samenleving is een belangrijk politiek onderwerp en vereist een brede sociaal-culturele benadering. Van *musea* mag op dit terrein een actieve inbreng worden verwacht. De bijdrage die musea aan de inburgeringsprogramma's kunnen leveren is sterk afhankelijk van het type museum en zijn verzamelgebied. De rol die zij kunnen spelen moet echter niet worden overschat. In het algemeen kan worden gesteld dat migranten zijn ondervetegenwoordigd in de groep museumbezoekers. Er zullen stimulerende maatregelen moeten worden bedacht om het museumbezoek voor de (nog) niet-gebruikers interessant en aantrekkelijk te maken. De educatieve programma's die in het onderwijs worden ontwikkeld bieden daartoe (onder meer) goede mogelijkheden. Dergelijke maatregelen zullen zich echter niet uitsluitend op nieuwkomers moeten richten maar op de gehele groep van niet-gebruikers, waaronder ook grote groepen van de autochtone bevolking. Het is derhalve belangrijk dat dit onderwerp wordt meegenomen in de algemene discussie over het participatievraagstuk.

Als instrument van verdere introductie van nieuwe Nederlanders moet ook de zogenaamde 'stadspas' worden genoemd, die in een aantal steden bestaat en waardoor lagere inkomensgroepen tegen gereduceerd tarief deel kunnen nemen aan, of gebruik kunnen maken van culturele voorzieningen. Samenwerking en afstemming met gemeentelijk beleid dient dan ook hier te worden bevorderd. De Raad zal later graag terugkomen op het onderwerp van de culturele inburgering van nieuwkomers.

Nederland kent als gast- en immigratieland een lange traditie. De neerslag van deze traditie wordt niet alleen bewaard in musea, maar ook in *archieven*. Met dit bronnenmateriaal kan aan de actualiteit een historische dimensie worden toegevoegd. De nieuwsgierigheid van een ieder naar zijn afkomst is immers een gegeven. Van belang is dat potentieel geïnteresseerden, waaronder nieuwe Nederlanders, worden gewezen op de mogelijkheden bij archieven en bibliotheken om in de cultuur van ons land te participeren. Daarnaast is een actieve inbreng van deze instellingen bij het ontwikkelen van inburgeringsprogramma's nodig. Aangenomen mag worden dat ook latere generaties van de huidige immigranten zich vragen zullen stellen over hun afkomst en culturele achtergrond. Dit impliceert dat archieven en documentaire instellingen zich nu al tot taak moeten rekenen dergelijke vragen in de toekomst op een passende wijze te kunnen beantwoorden. Waar nodig mogen investeringen niet worden geschuwd. Voor wat betreft de overheidsarchieven impliceert dit, dat met grote zorgvuldigheid met de administratieve neerslag van het beleid omtrent de toelating van migranten moet worden omgegaan.

De Raad is het in beginsel eens met uw suggestie het budget voor *interculturele projecten* te verhogen. Hij denkt daarbij aan (voorbeeld)projecten ter bevordering van de onderlinge verwevenheid van de in Nederland voorkomende culturen en presentaties van authentieke niet-westerse cultuuruitingen. In dit stadium heeft de Raad zich echter nog onvoldoende een beeld kunnen vormen over de vraag hoe aan uw suggestie gestalte moet worden gegeven. De Raad is gaarne bereid hierover nader te adviseren op basis van een concrete adviesaanvraag.

De informatietaak die *Scarabes*, een intercultureel informatie- en coördinatiecentrum, oorspronkelijk had, besloeg een breder terrein dan alleen de podiumkunsten. Een nieuwe organisatie die deze taak op zich neemt zou

eveneens breder georiënteerd moeten zijn dan alleen de podiumkunsten. Door gebruik te maken van moderne technologie is de plaats waar deze functie wordt ondergebracht minder belangrijk dan een goede inhoudelijke invulling ervan. Of *RASA* hiervoor een geschikte kandidaat is, zoals u oppert, kan de Raad voorsnog niet beoordelen. Het verdient aanbeveling instellingen die geïnteresseerd zijn in deze informatie-functie, waaronder *RASA*, te vragen of zij deze taak willen overnemen, en zo ja op welke wijze. De Raad is vanzelfsprekend bereid op basis van concrete plannen nader over dit onderwerp te adviseren.

De *Gate Foundation* speelt een stimulerende rol ten aanzien van de uitwisseling tussen westerse en niet-westerse beeldende kunst(enaars). Omdat deze organisatie niet specifiek gericht is op 'intercultureel', zijn de projecten die zij uitvoert meer te beschouwen als een specifieke vorm van internationalisering. De Raad is er geen voorstander van een instelling die een dergelijke aanjaagfunctie vervult te zeer te institutionaliseren. Voorkomen moet worden dat deze instelling in de plaats treedt van de eigen verantwoordelijkheid van andere instellingen. Het is immers juist de bedoeling dat instellingen die internationaal werken de beoogde uitwisseling integreren in hun reguliere (internationale) activiteiten. Meer en meer wordt door westers georiënteerde kunstinstellingen ook ruimte gemaakt voor niet-westerse ontwikkelingen in de kunsten. Ondersteuning van de *Gate Foundation* is wenselijk, maar niet op meerjarige basis; de projecten kunnen zowel op titel van 'internationaal' als 'intercultureel' worden beoordeeld.

De Raad heeft gemerkt dat steunfunctie-instellingen niet altijd goed raad weten met hun opdracht de belangstelling voor amateurkunst onder nieuwe Nederlanders te vergroten. *Stichting de Beuk* wil de deskundigheid in de sector amateurkunst en kunsteducatie op het gebied van interculturele uitwisseling bevorderen, door professionals bij te scholen tot adviseur op dit terrein. u suggereert *Stichting de Beuk* financieel te steunen vanuit het budget voor interculturele projecten. De Raad is daar niet op tegen, maar hij is vooral geïnteresseerd in mogelijkheden die kunnen bevorderen dat steunfunctie-instellingen op termijn zelf meer belang hechten aan interculturele activiteiten. De ondersteuning via *Stichting de Beuk* zou daarom in beginsel een tijdelijk karakter moeten hebben.

In de Inleiding van dit advies wordt er al op gewezen dat de *publieke media* aan burgers oriëntatie moeten bieden op de samenleving en de pluriformiteit van de samenleving dienen te weerspiegelen. Daarnaast kunnen de media bijdragen aan de participatie van migranten door hen ruimte te bieden voor de productie en distributie van culturele programma's. Op grond van deze overwegingen is het gerechtvaardigd de *Service Organisatie Migrant-Media* en de *Stichting Omroep Allochtonen* in de komende cultuurnotaperiode financieel te steunen. De effecten van migranten-programma's zijn overigens mede afhankelijk van de receptie ervan door autochtone Nederlanders.

De Raad is het met u eens dat vanuit het oogpunt van intercultureel beleid de *popmuziek* speciale aandacht verdient, mede op grond van de centrale plaats die popmuziek in het cultuurpatroon van grote groepen jongeren inneemt. Het verdient aanbeveling te zoeken naar mogelijkheden om popmuziek, evenals jazz en 'wereldmuziek', meer steun te verlenen dan tot dusver. In het bijzonder geldt voor de *Stichting Popmuziek Nederland* dat haar plannen met betrekking tot

het Poparchief een breder cultureel belang dienen dan alleen de popmuziek en als zodanig waardering verdienen.

In het interculturele beleid wordt vanuit cultureel oogpunt belang gehecht aan de verschillen in cultuuruitingen die samenhangen met de achtergrond van de makers. Iets vergelijkbaars geldt naar het oordeel van de Raad niet als het gaat om cultuuruitingen van mannen en vrouwen. Dit betekent dat er binnen het cultuurbeleid geen redenen zijn voor de instandhouding van een aparte voorziening ten behoeve van *vrouwen*cultuur en ook niet voor categoriaal beleid. Wel zijn vrouwen getalsmatig nog steeds ondervetegenwoordigd bij het produceren en presenteren van cultuuruitingen. Het blijft derhalve van belang dat wordt bevorderd dat meer vrouwen deelnemen aan het professionele culturele leven in ons land.

Cultureel stadsleven

De directe leefomgeving bevat een schat aan materiaal om mensen van verschillende generaties en verschillende culturele herkomst in aanraking te brengen met cultuur. Steden, landschappen en gebouwen hebben een geschiedenis en geven uiting aan de culturele verworvenheden en prestaties van vorige generaties. Tezamen met het cultureel erfgoed draagt ook de 'levende' cultuur bij aan het leefklimaat in stedelijke agglomeraties. Niet alleen de aanwezigheid van culturele instellingen en individuele kunstenaars is in dat opzicht van belang, maar ook de mate waarin instellingen en kunstenaars zich ter plekke hebben geworteld. Vanuit deze optiek kan de Raad instemmen met uw streven de *culturele infrastructuur in stedelijke agglomeraties* te behouden en waar mogelijk te versterken, mede gelet op de regionale uitstraling daarvan.

Het is verheugend dat de negatieve spiraal die het rijksbudget voor *monumentenzorg* geruime tijd heeft gekenmerkt, voorlopig tot staan is gebracht door een dotatie van f 275 mln uit de algemene middelen. Hiermee kan tenminste een deel van de geconstateerde restauratie-achterstand worden ingelopen.

De taak die *provinciale en lokale overheden* hebben bij het bevorderen van een bloeiend cultureel stadsleven is een conditio sine qua non. De raad wijst in dit verband op hun verantwoordelijkheden bij het verdelen van de decentrale geldstroom voor beeldende kunst en vormgeving, op hun invloed op architectuur en stedenbouw, op hun beleid ten aanzien van lokale en regionale omroepen en op hun inspanningen om de cultuureducatie via de centra voor kunstzinnige vorming en andere culturele instellingen gestalte te geven. Ook hun beleid ten aanzien van regionale en gemeentelijke musea, bibliotheken en lokale en regionale archieven, die een spilfunctie vervullen in de informatievoorziening over de regionale cultuurhistorie, draagt bij aan het culturele klimaat ter plaatse. Wanneer de convenanten met medeoverheden worden aangewend om ook de culturele infrastructuur van stedelijke agglomeraties te versterken, wordt daadwerkelijk recht gedaan aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle overheden voor een bloeiend cultureel stadsleven.

Op het terrein van de *podiumkunsten* draagt het rijk de grootste verantwoordelijkheid voor de financiering van het culturele aanbod en zijn de lokale overheden als subsidiënt van accommodaties verantwoordelijk voor distributie en afname. Langzamerhand is echter het besef ontstaan dat deze taakverdeling onvoldoende recht doet aan de samenhang tussen aanbod, distributie en afname. Dit leidt ertoe dat de drie overheidslagen er naar streven om naast de eigen primaire verantwoordelijkheid ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid te ontwikkelen voor de samenhang van het beleid. Tegen deze achtergrond beveelt de Raad aan dat het rijk zijn aandacht laat uitgaan naar de versterking van de positie van de podia en een klimaat bevordert waarin kunstproducenten en podia vraag en aanbod beter op elkaar afstemmen.

Bemiddeling tussen vraag en aanbod is gewenst als kunstproducenten en podia elkaar moeilijk weten te vinden of als er anderszins redenen zijn om de marktwerking te beïnvloeden. Voorkomen moet worden dat bemiddelaars tussen de twee partijen in gaan staan en in de plaats treden van de eigen verantwoordelijkheid van producenten en podia. Naarmate bemiddelende instellingen zichzelf zwaarder optuigen en meer taken naar zich toetrekken, is dit gevaar reëel aanwezig.

Betere onderlinge afstemming van de beleidsinstrumenten van deze instellingen is belangrijk. De bemiddelingsinstanties maken thans gebruik van subsidieregelingen die tot doel hebben een transactie tussen een gezelschap en een podium aantrekkelijker te maken. Elke regeling is toegesneden op de praktijk in de betreffende sector en verschilt van die in andere sectoren. Over eventuele aanpassing of uniformering van deze subsidieregelingen zal de Raad desgevraagd, op basis van concrete voorstellen, later gaarne adviseren.

De Raad is er vooralsnog niet van overtuigd dat *Theater Netwerk Nederland* (TNN) naast de bijdragen van provincies, zou moeten beschikken over een vast werkbudget ten behoeve van het kleinschalig theateraanbod. Het lijkt er soms op dat accommodaties, in plaats van zelf initiatiefrijk te zijn, hun avontuurlijke programmering liever overlaten aan TNN. Een aanvullend werkbudget voor TNN zal deze trend alleen maar versterken. Het theater stelt immers andere eisen dan de muziek, waar het seriekarakter veel belangrijker is. Theater is bovendien minder gemakkelijk 'op afroep' beschikbaar.

Ten aanzien van uw vraag naar het instellen van een *programmeringsfonds* is de Raad van mening dat de uitwerking die het Fonds voor de Podiumkunsten hieraan geeft teveel is gebaseerd op stimulering via de aanbodzijde, terwijl het juist de bedoeling is dat accommodaties worden gesteund. Het probleem van de spanning tussen vraag en aanbod moet daar worden aangepakt waar die spanning manifest is, dus bij voorkeur door een benadering te kiezen via de podia. De Raad stelt voor te onderzoeken of niet beter een regeling kan worden ontworpen waarbij podia achteraf worden gepremieerd op grond van hun bijzondere programmering of publieksbenadering. Meer hierover treft u aan in het advies over het Fonds voor de Podiumkunsten.

Het versterken van de marketingfunctie van *bemiddelingsinstellingen* is zeker nodig, maar voorop staat dat de subsidieregelingen van deze instellingen afgestemd blijven op het specifieke karakter van de betrokken disciplines en dat de bureaucratie niet toeneemt. Het Nederlands Impressariaat wil samen met Gaudeamus en de Stichting Jazz in Nederland (SJIN) opgaan in een Nederlands

Muziek Instituut. Gaudeamus en SJIN hebben intussen echter vergaande samenwerkingsplannen met TNN om te komen tot een Muziek en Theater Netwerk Nederland. Op grond van inhoudelijke overwegingen acht de Raad het plan van het Nederlands Impresariaat reëler dan het laatstgenoemde plan. Hij realiseert zich evenwel terdege dat samenwerking niet van bovenaf kan worden opgelegd, zeker niet nu Gaudeamus en de SJIN expliciet te kennen hebben gegeven met TNN in zee te willen gaan.

Spreiding blijft een belangrijk beleidsinstrument om kunst en publiek bij elkaar te brengen. Maar ook daar zal - zoals u zelf al aangeeft - creativiteit tot meer effectiviteit moeten leiden. Het is vooral een uitdaging voor de theatergezelschappen zelf om hier met inventiviteit op in te spelen. Bij alle waardevolle inspanningen om in een eigen behuizing een betere publieksbinding en een steviger lokaal verankerde functie te realiseren, zijn speciale reisvoorstellingen een belangrijk instrument voor intensieve contacten met publiek buiten de eigen standplaats. Tijdens een door de voormalige Raad voor de Kunst georganiseerd debat over het theaterbestel is het idee ontwikkeld van 'adoptie': kleine en grotere theater- en dansgezelschappen zouden verschillende standplaatsen moeten kiezen, waarbij de randstedelijke gezelschappen naast de eigen behuizing kunnen kiezen voor een aantal vaste bases verspreid over het land. Het is verheugend dat diverse gezelschappen hieraan aandacht besteden in hun beleidsplannen.

In de Adviesaanvraag wordt nauwelijks ingegaan op het in uw opdracht vervaardigde rapport '*De Podiumkunsten na 2000, naar een nieuw beleid*' van Bureau Berenschot. De Raad is van mening dat een aantal van de meer principiële bevindingen in dit rapport, zoals bijvoorbeeld de kritische kanttekeningen bij het subsidie-instrumentarium van de rijksoverheid op een gepast moment opnieuw aan de orde zouden moeten worden gesteld.

De vraag of het *operabudget* moet worden uitgebreid, beantwoordt de Raad bevestigend, aangezien de uitwerking van de vorige cultuurnota ertoe heeft geleid dat er evident te weinig geld beschikbaar is voor de spreiding van operavoorstellingen, in het bijzonder voor de nieuwe reisopera. De Raad dringt erop aan voor De Nationale Reisopera en Opera Zuid gezamenlijk meer subsidie beschikbaar te stellen. Dat uitbreiding van het aanbod van genoemde instellingen gevolgen heeft voor de begeleiding door symfonie-orkesten is duidelijk en dient aan de orde te worden gesteld in het door de Raad voorgestelde overleg tussen uw departement en de orkesten.

De Raad is het met u eens dat *openbare bibliotheken* een belangrijke bijdrage leveren aan de bloei en verlevendiging van het culturele stadsleven. Samenwerking tussen bibliotheken en andere culturele instellingen, scholen en boekhandels dient te worden gestimuleerd om op lokaal niveau een levendig klimaat te kunnen doen ontstaan voor culturele activiteiten en initiatieven ter bevordering van het lezen. Het bibliotheekbeleid valt als gevolg van de decentralisatie onder verantwoordelijkheid van de gemeentelijke en provinciale overheden. Het ligt voor de hand, gezien het belang van de bibliotheken, hieraan aandacht te besteden in de convenanten met mede-overheden

Herbestemmen van monumenten is weliswaar een probaat middel om een object te behouden of te vitaliseren, maar vanuit het perspectief van een verantwoorde

monumentenzorg staat dienstbaarheid aan het monument en zijn intrinsieke kwaliteit voorop.

Bij de bescherming van cultuurhistorische waarden gaat het ook om de visie van *lokale overheden* op de ruimtelijke kwaliteit van de toekomst. Lokale bestuurders dienen zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid als opdrachtgever. Hun visie op architectuur en ruimtelijke kwaliteit, hun keuze van beleidsinstrumenten en hun verantwoordelijkheid voor de samenhang tussen ontwerp, uitvoering en beheer hebben grote invloed op de kwaliteit van de openbare ruimte. Aanbevolen wordt om in het architectuurbeleid meer aandacht te besteden aan de professionalisering van het opdrachtgeverschap van overheden.

Beeldkwaliteitsplannen en stadsbouwmeesters kunnen adequate instrumenten zijn in het lokaal architectuurbeleid. Maar het is niet bevorderlijk voor de ruimtelijke kwaliteit wanneer deze instrumenten te veel doel op zichzelf worden. Aan de ondersteuning van deze instrumenten zou derhalve geen prioriteit moeten worden verleend.

Ter bevordering van lokaal architectuurbeleid is een sleutelrol weggelegd voor Architectuur Lokaal. Deze instelling dient een structurele plaats te krijgen in het cultuurbeleid. Ook het plan van het Stimuleringsfonds voor Architectuur, dat zich explicieter wil richten op lokale initiatieven, krijgt instemming van de Raad.

De voormalige Raad voor de Kunst heeft nog betrekkelijk recent geadviseerd te bevorderen dat het *vormgevingsbeleid van lagere overheden* beter zichtbaar wordt. Uw voorstel voor een financiële premie aan voorbeeldprojecten in het kader van de geldstroom beeldende kunst en vormgeving wordt dan ook ondersteund. De raad is van mening dat niet alleen de inrichting van de openbare ruimte mogelijkheden biedt voor aansprekende voorbeeldprojecten, maar dat ook projecten in de andere vormgevingsdisciplines zich hiervoor lenen. De voorkeur gaat uit naar een regeling die het eigen initiatief van gemeenten en provincies bevordert en het onderlinge overleg stimuleert. Het IPO en de VNG dienen derhalve van meet af aan te worden betrokken bij de ontwikkeling van deze regeling. Omwille van een premiereregeling die toegankelijk is voor het brede terrein van de vormgeving, is het wenselijk de Mondriaan Stichting de regeling te laten uitwerken, mede gelet op de ervaring die dit fonds heeft met het ondersteunen van opdrachten. Het is aan te bevelen dat de Mondriaan Stichting, hiertoe overlegt met het Vormgevingsinstituut en waar nodig ook met het Stimuleringsfonds voor Architectuur en Architectuur Lokaal.

Internationaal: vrijhaven

U omschrijft *statelijke presentaties* als manifestaties waar Nederland als staat vertegenwoordigd is. De Raad heeft moeite met het begrip 'statelijk', omdat het in het buitenland gemakkelijk geassocieerd kan worden met Staatskunst of Staatscultuur en het idee oproept dat cultuur voor politieke doeleinden wordt gebruikt. Een dergelijke interpretatie strookt niet met de opvattingen van de Raad dat cultuur niet ondergeschikt gemaakt mag worden aan niet-culturele doelstellingen. Mede vanuit de visie dat het internationale cultuurbeleid primair voorwaardenscheppend dient te zijn, beschouwt de Raad statelijke activiteiten als internationale *culturele* activiteiten waarvan de schaal en het belang de draagkracht van één of enkele culturele instellingen te boven gaan. De rijksoverheid kan dan aanvullend optreden; wat de inhoudelijke invulling van

die activiteiten betreft uiteraard in overleg met de culturele instellingen. De Raad denkt hierbij aan activiteiten en manifestaties van bijzondere aard, zoals de Biënnale in Venetië en het Schwerpunkt-programma van de Frankfurter Buchmesse. Als u statelijke activiteiten op deze wijze opvat is een apart budget vrijwel de enige mogelijkheid om aan dit voornemen uitvoering te geven. Daarbij tekent de Raad aan dat hij zich kan voorstellen dat in voorkomende gevallen secundair geïnspireerde prioriteiten van buitenlands of economische beleid, de culturele doelstelling kunnen ondersteunen. Hierop aansluitend acht de Raad uw wens om Nederlandse vormgevers en architecten te betrekken bij presentaties in het buitenland (beurzen, tentoonstellingen, ambassadegebouwen) goed passen in het kader van de hiervoor bedoelde statelijke activiteiten.

Om inhoud te geven aan het streven Nederland te profileren als *culturele ontmoetingsplaats* noemt u een aantal mogelijkheden. De Raad is het globaal eens met uw suggestie de internationale functie van de door u genoemde werkplaatsen en opleidingen te versterken. In algemene zin zou het versterken van de positie van internationaal georiënteerde *opleidingsinstituten* gericht moeten plaatsvinden, namelijk waar het gaat om 'artist-in-residence' voorzieningen en een ontwikkeling tot internationaal georiënteerde 'centres of excellence'.

Ten aanzien van het duidelijker profileren van in Nederland plaatsvindende *internationale festivals* maakt de Raad een kanttekening. Als zodanig is dit een goede gedachte die past binnen de doelstellingen van het internationale cultuurbeleid, maar prioriteitstelling moet leiden tot het maken van keuzen die, mede ter voorkoming van versnippering, zich zouden moeten concentreren op enkele goed lopende festivals. Voor wat betreft de implicaties van het bovenstaande voor de door u genoemde instellingen en festivals wordt verwezen naar de afzonderlijke instellingsadviezen.

Naar aanleiding van uw opmerking over het Filmfestival Rotterdam merkt de Raad op dat het *International Filmfestival Rotterdam* niet alleen een van de grootste culturele evenementen in Nederland is, maar ook - met Robert Redford's Sundance festival - tot de meest karakteristieke mondiale ontmoetingsplaatsen voor de onafhankelijke film behoort. Het *International Documentary Filmfestival Amsterdam* heeft, mede dankzij de Europese functie van het Forum voor co-financiering van documentaireprojecten, grote aantrekkingskracht op documentairemakers en 'commissioning editors'. Ook het tweejaarlijks *Holland Animation Filmfestival* heeft een belangrijke positie in de animatiewereld verworven, als promotor van de Nederlandse animatie en als internationaal trefpunt. Deze festivals dragen elk in hun eigen circuit bij aan de positie van Nederland als internationale culturele vrijhaven en zouden in gelegenheid moeten worden gesteld door promotie en werving hun naambekendheid verder te vergroten en hun positie te midden van concurrerende festivals te versterken.

Het geven van extra aandacht aan *internationale culturele netwerken* en de suggestie de secretariaten van dergelijke netwerken in Nederland te vestigen is, voorzover dit laatste al niet is gerealiseerd, zeker een interessante gedachte, die de positie van Nederland als ontmoetingsplaats kan versterken. Hieraan zijn echter financiële consequenties verbonden, die niet zonder meer in het beperkte budgettaire kader kunnen worden ingepast. Er moet derhalve naar creatieve

oplossingen worden gezocht om toch zoveel mogelijk van dit voornemen te kunnen realiseren. Aan te bevelen is daarvoor ook financiële middelen beschikbaar te stellen op Europees niveau. Voorts kan gedacht worden aan het goedkoop beschikbaarstellen van gebouwen, in overleg met de Rijksgebouwendienst. De Raad beveelt tevens aan een inventarisatie te maken van de veelheid aan internationale culturele netwerken in Europa, opdat het beleid daarop kan worden afgestemd. Speciale aandacht is nodig voor netwerken op terreinen waar Nederland in Europees verband in het oog springende resultaten boekt, zoals mime en jeugdtheater. Daarbij kan worden gedacht aan de netwerken van het Internationaal Theaterschool Festival en the European Mime Federation. Als voorbeelden van een heel ander karakter kan voorts worden gewezen op de al sinds lang in Nederland gevestigde secretariaten van internationale bibliotheek- en documentatieorganisaties als de Fédération Internationale de l'Information et du Documentation en de International Federation of Library Associations and Institutions en, op het terrein van de monumentenzorg, op de Union of European Historic Houses Associations.

De Raad is geen voorstander van een groot opgezette Nederlandse *triennale voor beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving*. Hij verwacht er geen duidelijke inhoudelijke meerwaarde van en heeft twijfels over de internationale effecten ervan, mede gerelateerd aan de hoge kosten van dergelijke grootschalige manifestaties. Bovendien lijkt hiervoor niet voldoende draagvlak aanwezig bij instellingen die een belangrijke rol zouden moeten spelen bij het organiseren van een dergelijke triennale. Alleen het Nederlands Architectuurinstituut heeft ambities in die richting. Dit sluit overigens niet uit dat op gezette tijden grote evenementen of tentoonstellingen worden georganiseerd. Daarbij zouden één of meer instellingen, al dan niet interdisciplinair, het voortouw moeten nemen. Tot op zekere hoogte gebeurt dit ook nu al.

De Raad ziet weinig heil in het plan voor de oprichting van een *informatiecentrum voor internationale activiteiten op het gebied van de beeldende kunsten*. Het opbouwen van een (internationaal) netwerk hoort bij de ontwikkeling van het professioneel kunstenaarschap. Hier ligt een belangrijke verantwoordelijkheid bij de kunstenaars zelf. Omdat een invulling van de beoogde functie binnen de bestaande kaders niettemin nuttige effecten kan hebben, zou het goed zijn als het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst en de Mondriaan Stichting hier nadere verantwoordelijkheid nemen. De verwachting is voorts dat de mogelijkheden die Internet biedt kunstenaars, gemeenten en andere belanghebbenden in toenemende mate zelf in staat stellen informatie in te winnen en uit te wisselen. Het oprichten van een apart centrum brengt onnodig extra kosten met zich mee.

De Raad meent dat de formule van *'liaison-officers'* bij ambassades, zoals in experimentele vorm beproefd in New York, goed heeft gewerkt en ook in andere landen navolging verdient. Hij heeft zich evenwel nog onvoldoende kunnen verdiepen in uw vraag welke landen hiervoor in aanmerking komen en zal daarover gaarne in een later stadium adviseren. Ook over de functie van een *kunstenaarshuis* zal de Raad u, aan de hand van een concreet voorstel, gaarne adviseren.

U vroeg de Raad om zijn mening ten aanzien van een aantal *specifieke aandachtspunten*.

Vanuit de optiek dat prioriteit dient te worden verleend aan de culturele doelstelling van het internationale cultuurbeleid kan de Raad zich vinden in uw keuze om de culturele samenwerking met Vlaanderen en Nordrhein-Westfalen te intensiveren. Hier is duidelijk sprake van wederzijds cultureel belang en interesse.

Uw voornemen de culturele samenwerking gericht op het gemeenschappelijke cultureel erfgoed te versterken met landen waarmee Nederland historische banden heeft, spreekt de Raad eveneens aan. Naast de vanzelfsprekende samenwerking met de Nederlandse Antillen en Aruba, noemt u in dit verband Suriname en Indonesië. De Raad wil daaraan toevoegen landen als Sri Lanka en Ghana, met belangrijke overblijfselen van Nederlandse architectuur, en Zuid-Afrika. In dit verband zij nog opgemerkt dat het cultureel erfgoed meer omvat dan de resten van gebouwde monumenten. Ook het archeologische erfgoed, zoals bijvoorbeeld de VOC-wrakken, en voorts het Nederlands archiefmateriaal uit de tijd dat Nederland een belangrijke handeldrijvende en koloniale natie was, dienen hierbij te worden betrokken. Het bezit van deze archieven schept een bijzondere verantwoordelijkheid. In het kader van culturele samenwerking zou uitwisseling van informatie en van personen die deskundig zijn op dit terrein dienen te worden bevorderd.

Met betrekking tot uw opmerkingen over de culturele samenwerking met *landen in Midden- en Oost-Europa* beveelt de Raad aan het culturele aspect niet uit het oog te verliezen in het geheel van buitenland-politieke overwegingen die hierbij een rol spelen. De Raad wijst de aandacht voor deze landen niet af, maar meent dat deze, gezien vanuit het cultuurbeleid en gegeven de beperkte middelen, vooral cultureel gemotiveerd moet zijn. Dit laat onverlet de mogelijkheid om incidenteel in concrete gevallen bestuurlijke expertise of steun te bieden. Om de zelfde redenen acht de Raad terughoudendheid geboden met betrekking tot het dragen van mondiale verantwoordelijkheid inzake culturele ontwikkelingen in de wereld, anders dan in het verband van internationale organisaties als de UNESCO.

De Raad dringt er tenslotte bij u aan op het *beperkte budget voor internationaal cultuurbeleid* minder te versnipperen dan in de achterliggende jaren het geval was en gericht aan te wenden voor activiteiten die vanuit cultureel oogpunt een hoge prioriteit kunnen worden toegekend.

De taal en de talen

Het literaire leven in ons taalgebied is krachtig aanwezig en buiten de grenzen trekt de Nederlandse literatuur in toenemende mate de aandacht. Om ervoor te zorgen dat onze literatuur blijft bloeien, is het van belang dat auteurs, uitgevers en vertalers worden gesteund en dat de aantrekkingskracht van het boek als bron van inspiratie, kennis en verbeelding niet verloren gaat. De Raad deelt uw visie dat het beleid er ook op gericht moet zijn dat meer mensen kunnen delen in de gunstige ontwikkelingen van onze literatuur en dat de leesvaardigheid op peil moet blijven. Dat vergt creativiteit van de boekenbranche en van het bibliotheekwezen. Het onderwijs en de media, die een belangrijke rol spelen in het cultuureducatie- en leesbevorderingsbeleid, hebben hierin eveneens een taak. Uiteraard houdt het streven naar een levendige *leescultuur* verband met de algehele bevordering van het culturele en geesteswetenschappelijk niveau in

Nederland en Vlaanderen. Hierbij past geen korte termijn-denken. Bevlogenheid, zorgvuldigheid en continuïteit moeten sleutelbegrippen zijn. Uw streven om vanuit cultuurpolitieke overwegingen een lans te breken voor behoud van de kwantiteit en de kwaliteit van de taal- en letterenstudies juicht de Raad toe.

De ontwikkeling van taalvaardigheid begint vroeg in een kinderleven. Het voorlezen thuis en in de peuterspeelzaal, en later in het basisonderwijs, heeft wat dit betreft een belangrijke functie. De openbare bibliotheek, die zich traditioneel op jonge kinderen richt, speelt daarbij eveneens een stimulerende rol. Kinderen wier moedertaal niet het Nederlands is, verdienen extra aandacht bij het lees- en schrijfonderwijs. Goed kunnen lezen is een voorwaarde voor het goed kunnen functioneren in onze samenleving. Wanneer het *taal- en literatuuronderricht* op scholen voor voortgezet onderwijs zijn ingebed in het totale onderwijspakket, heeft dat ook gunstige effecten op andere vakken als geschiedenis, aardrijkskunde, de vreemde talen en wis- en natuurkunde, waarvoor goed kunnen lezen een vereiste is. De ondersteuning die openbare en wetenschappelijke bibliotheken bij het taal- en literatuuronderwijs kunnen bieden is schier onuitputtelijk. Archieven vormen een andere rijke bron van kennis over het oorspronkelijk karakter en de ontwikkeling van onze taal.

Verspreid door het land worden met steun van de landelijke, provinciale en lokale overheden tal van *literaire manifestaties* georganiseerd, specifiek gericht op jongeren. Met u acht de Raad dit van belang. Door aan te sluiten bij de leefwereld van de jeugd, weten de organisatoren van deze festivals een nieuw publiek aan te boren en - hetgeen nog belangrijker is - aan zich te binden. Het letteren- en leesbevorderingsbeleid kan deze ontwikkelingen verder stimuleren. Ook het onderwijs zou hierbij betrokken moeten worden. De school biedt mogelijkheden om hetgeen jongeren tijdens deze manifestaties wordt geboden, vast te houden en te verdiepen.

De Raad is het met u eens dat het *kritisch debat* over kunst en cultuur een stimulerende rol kan spelen in het culturele klimaat in ons land. Nederland heeft echter geen sterke traditie in het voeren van een kritisch en open debat over de eigen cultuur. Het kritisch klimaat lijkt in een aantal sectoren onvoldoende om de door u beoogde culturele effecten te kunnen bereiken. Een opener en stimulerender cultureel debat zou een prikkelender werking hebben op de culturele ontwikkeling en op de betrokkenheid daarbij van publiek en belangstellenden. De Raad beveelt aan in de toekomst meer aandacht te besteden aan dit onderwerp. Hij ziet in dit verband met belangstelling uit naar de uitkomsten van het onderzoek dat in uw opdracht wordt uitgevoerd naar het stimuleren van de kritiek op het terrein van de beeldende kunst en vormgeving.

Uw vraag naar suggesties voor de inzet van middelen ter versterking van de positie van het *Nederlands in Europa* en de rest van de wereld beantwoordt de Raad, voor zover dit niet aan de orde komt in het advies over het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, in een later stadium. Dat geldt ook voor uw vraag naar de wijze waarop cultuurbeleid een bijdrage kan leveren aan de stimulering van de kennis van vreemde talen.

Dat het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, het Fonds voor de Letteren en de Nederlandse Taalunie zich inzetten voor verbetering van de

kwaliteit van *vertalingen* uit het Nederlands ligt voor de hand, gezien hun functies. Zowel in eigen land als in den vreemde zijn inspanningen vereist. Uitbreiding van de verblijfsmogelijkheden voor vertalers alhier is daarvoor een belangrijke zij het bescheiden stimulans. Het geeft vertalers de gelegenheid korte tijd te verkeren in een omgeving waarin het actuele Nederlands wordt gesproken.

Uw vraag of het Fonds voor de Podiumkunsten een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van Nederlandse schrijvers op het gebied van *toneelteksten en libretto's* wordt bevestigend beantwoord. Het fonds is de aangewezen instantie om te oordelen over de speelbaarheid van toneelteksten. Daar waar het fonds boekproductie en vertaling van drama-teksten wil steunen, zou naar samenwerking (eventueel ook in financiële zin) met het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds moeten worden gestreefd. Omdat aan libretti ook muzikale eisen worden gesteld, ligt samenwerking met de muziekfondsen eveneens voor de hand.

Uw suggestie het mogelijk te maken dat bij het Fonds voor de Podiumkunsten ook subsidie kan worden aangevraagd door auteurs van dramaserieën neemt de Raad niet over. Een dergelijke functie wordt al uitgeoefend door het Stimuleringsfonds voor Nederlandse Culturele Omroepproducties. Dit fonds verstrekt jaarlijks - onder strenge voorwaarden - enkele meerjarige honoreringen aan ervaren scenarioschrijvers van televisiedrama en verleent voorts ontwikkelingsubsidies voor het uitwerken van culturele programma-ideeën. Een situatie met meerdere loketten voor drama-auteurs leidt tot onduidelijkheid. Bovendien wijst de ervaring uit dat het effect van een dergelijk instrument te gering is als niet een duidelijke verbinding wordt gelegd met de eisen die vanuit de omroepwereld aan scripts voor dramaserieën worden gesteld. De Raad is er wèl voorstander van - en dit komt tegemoet aan uw motieven voor steun aan drama-auteurs - dat de beperking die het Stimuleringsfonds hanteert ten aanzien van het niet-verstrekken van ontwikkelingsubsidies aan particulieren ten behoeve van scenario's voor televisiedrama, wordt opgeheven. Dergelijke subsidies zouden voortaan ook rechtstreeks aan auteurs/productanten verleend moeten kunnen worden, op voorwaarde dat zij kunnen aantonen dat een van de publieke zendgemachtigden belangstelling heeft voor het te ontwikkelen programma en zondig ook bereid is daarin financieel te participeren.

De meeste *literaire manifestaties* vragen jaarlijks subsidie aan en hun plannen worden voor een inhoudelijk oordeel voorgelegd aan de Raad. Een aantal van deze manifestaties heeft voor de komende cultuurnotaperiode een beleidsplan ingediend. Voor zover het oordeel van de Raad positief is over deze plannen kunnen ze als meerjarige manifestatie in de cultuurnota worden opgenomen. De Raad maakt hierbij de volgende kanttekeningen. De begroting in een paar beleidsplannen voor dit type manifestaties is gebaseerd op het instandhouden van een organisatie, waarbij de apparaatskosten structureel en over de volle vier jaar worden opgevoerd. De Raad is zich ervan bewust dat het organiseren van kwalitatief hoogwaardige literaire manifestaties de nodige professionaliteit en zorgvuldigheid vereist. Hij acht het echter buiten proporties dat voor elke literaire manifestatie een volledig apparaat in stand wordt gehouden. Subsidies dienen zoveel mogelijk ten goede te komen aan de bevordering van de literatuur zelf en niet meer dan nodig is aan overhead. Bovendien leert de ervaring dat organisaties van nature de neiging hebben hun activiteiten uit te breiden. Het is

de vraag of dit wenselijk is omdat de Raad van mening is dat literaire manifestaties niet te veel op enkele plaatsen dienen te worden geconcentreerd en bovendien het beschikbare subsidiebudget beperkt is. Om de organisatie- en apparaatskosten te drukken kan de Raad zich voorstellen dat organisatoren van literaire manifestaties mogelijkheden zoeken voor samenwerking met andere culturele instellingen, zoals theateraccommodaties, culturele centra en openbare bibliotheken.

Onlangs is een commissie ingesteld door de Staatssecretarissen Terpstra (VWS) en Netelenbos (OCenW) met de opdracht voorstellen te doen betreffende de officiële erkenning van de Nederlandse *gebarentaal*. u vraagt de Raad of, indien deze commissie een positief advies uitbrengt, fondsen en andere instellingen op het terrein van de cultuur de subsidiëring en bevordering van cultuuruitingen in gebarentaal tot hun taak moeten rekenen. In het Addendum wordt daaraan toegevoegd de vraag of gebarentaal in generale politieke zin tot de verantwoordelijkheid van het cultuurbeleid moet worden gerekend, analoog aan de positie van het Nederlands. De Raad zal u, zodra hij beschikt over het advies van genoemde commissie, over deze problematiek adviseren en in dat kader ook het beleidsplan van de Stichting Vi-taal beoordelen.

De Raad merkt tenslotte op, dat met de voorgenomen *spellingswijziging* geen cultureel of educatief doel is gediend en ten dele zelfs een stap achteruit wordt gezet vergeleken met de huidige spellingssituatie. Hij geeft u in overweging het besluit tot spellingswijziging opnieuw te bezien en zou in deze raadpleging van het Nederlandse parlement wenselijk achten.

De makers en de verkenners

De Raad kan zich vinden in verruiming van het budget voor de individuele subsidies van het *Fonds voor de Podiumkunsten*. Tevens zouden middelen beschikbaar kunnen worden gesteld om, zoals het fonds voorstelt, mogelijkheden te creëren voor een flexibelere subsidietoekenning aan 'makers en verkenners', die het stadium van de incidentele subsidies zijn ontgroeid, maar niet in aanmerking (willen) komen voor vierjarige subsidie. De Raad realiseert zich dat hiermee de bestaande subsidiesystematiek geweld wordt aangedaan, maar de praktijk wijst uit dat de kloof tussen een ad hoc-subsidie en een vierjarige instellingsubsidie in de podiumkunstensector te groot is.

De aansluiting tussen het onderwijs en de *arbeidsmarkt* blijft in de cultuursector een groot probleem. De Raad is voorstander van capaciteitsreductie en kwaliteitsverbetering in het kunstvakonderwijs. Nadere advisering over dit onderwerp zal plaats vinden na ontvangst van de aangekondigde aparte adviesaanvraag. Culturele instellingen hebben ook zelf een verantwoordelijkheid voor de doorstroming van jong talent naar de arbeidsmarkt. De antwoorden op uw vragen naar de gewenste positie en financiering van Dasarts en het Maurits Binger Film Instituut treft u aan in de betreffende instellingsadviezen.

In antwoord op de aanscherping van de algemene bijstandswet heeft het paarse kabinet voor kunstenaars een speciale regeling - de *Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars* (WIK) - in het leven geroepen. De intentie die hieraan ten grondslag ligt wordt gewaardeerd, echter de wijze waarop inhoud gegeven is aan

deze regeling doet volgens de Raad geen recht aan de voorstellen die in brede kringen werden ondersteund. De gestelde normen voor de hoogte van de uitkering en de ruimte die er is voor bijverdiensten zijn nu dusdanig krap dat het zeer de vraag is of kunstenaars bij deze regeling gebaat zijn. Een ander punt is dat nog onvoldoende zicht is op het flankerend beleid, dat steeds in één adem genoemd is met de WIK. Willen kunstenaars inderdaad voldoende eigen inkomsten kunnen genereren, dan zullen daarvoor adequate randvoorwaarden geschapen moeten worden.

De Raad is het eens met het standpunt van het *Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst* dat de subsidie-instrumenten voor individuele subsidies en basisstipendia naast elkaar moeten blijven bestaan. Bij het evaluatie-onderzoek, waaruit te concluderen zou zijn dat beide instrumenten elkaar wat betreft effecten weinig ontlopen, zijn immers kanttekeningen te plaatsen. De doelen van beide subsidiemogelijkheden lopen uiteen hetgeen leidt tot verschillende kwaliteitscriteria en een verschillende wijze van verantwoording. Recente gegevens van het Fonds bevestigen dat dit een essentieel onderscheid is. Het aantal kunstenaars dat jaarlijks voor een individuele subsidie in aanmerking komt, is bescheiden. In die zin wordt hieraan door het fonds geen onevenredig hoge prioriteit toegekend.

Op het terrein van de beeldende kunst kunnen *kunstenaarsinitiatieven* een beroep doen op een bijdrage van de Mondriaan Stichting. De Raad hecht eraan dat ervoor deze broedplaatsen voor vaak jonge makers en verkenneren voldoende financiële ruimte is. De kunstenaarsinitiatieven *V2-Organisatie* en *Lokaal 01* acht de Raad rijp voor subsidiëring in het kader van de cultuurnota. Meerjarige subsidie aan deze instellingen dient vooral ten goede te komen aan versterking van hun podiumfunctie en uitbreiding van hun internationale contacten.

Het *assistent-dirigentschap* zou, naar het oordeel van de Raad, in ere moeten worden hersteld. u wilt bezien of het beurzenstelsel van het Fonds voor de Podiumkunsten hiertoe mogelijkheden biedt. De Raad acht dit geen goede zaak. De artistieke vorming van jonge dirigenten is, zo meent hij, een taak van de conservatoria en in een latere fase een verantwoordelijkheid van de orkesten zelf. De Raad is bovendien van mening dat het Fonds zich niet moet richten op meerjarig gesubsidieerde instellingen.

De Raad kan zich vinden in uw opmerking dat *orkesten* met een aantrekkelijk doch risicovolle programmering een extra budget zou moeten worden toegekend. Dit geldt overigens voor de programmering als geheel en niet, zoals u voorstelt, in het bijzonder voor het spelen van Nederlands werk. Het laatste behoort immers tot de reguliere taak van de orkesten. De Raad is overigens van mening dat deze taak bij veel orkesten onvoldoende wordt ingevuld. Hij dringt er bij u op aan de orkesten te houden aan hun subsidievoorwaarden. In zijn advies over het *Internationaal Opera Centrum Nederland* gaat de Raad nader in op de relatie tussen deze instelling en de operaklassen van de conservatoria in Amsterdam en Den Haag. Voorts wordt in de adviezen over de operagezelschappen aandacht geschonken aan de verbetering van de samenwerking tussen genoemde operagezelschappen.

Uw opvatting dat het onderscheid tussen *werkplaats en produktiehuis* in de praktijk is verwaterd, deelt de Raad niet. Werkplaatsen en produktiehuizen

hebben nog steeds verschillende functies, die moeilijk kunnen worden gecombineerd. Werkplaatsen zijn bedoeld om aankomende theatermakers, dansers, regisseurs en choreografen onder artistieke begeleiding hun talent te laten ontwikkelen, door het maken van kleinschalige producties zonder voorstellingsdwang. Deze werkplaatsen bieden mogelijkheden voor onderzoek en artistieke reflectie. Productiehuizen hebben een heel andere functie. Zij bieden productionele en facilitaire begeleiding aan freelance werkende choreografen en regisseurs, die op een artistiek onafhankelijke basis producties realiseren met freelance dansers en toneelspelers. Productiehuizen zijn efficiënt en flexibel. De noodzaak van productiehuizen vloeit voort uit de erkenning dat een waardevol artistiek aanbod is ontstaan naast het aanbod van de meerjarig gesubsidieerde gezelschappen.

De Raad is het niet eens met uw opvatting dat de verantwoordelijkheid voor de opleiding van jonge theaterregisseurs die nu bij *Fact* ligt, moet worden overgeheveld naar de drie randstedelijke gezelschappen. In het advies over *Fact* wordt hierop nader ingegaan.

Boekwerken over culturele en cultuurhistorische onderwerpen zijn waardevol voor het culturele klimaat in ons land. De Raad is niet principieel tegen het subsidiëren van auteurs en uitgevers van dergelijk werk, maar verbindt daaraan wél de voorwaarden dat dit werk van uitzonderlijk belang is voor het culturele klimaat, hoge kwaliteit heeft en bovendien niet zonder subsidie kan verschijnen. Op tal van terreinen (architectuur, beeldende kunst, film, musea, monumenten) bestaan al subsidiemogelijkheden voor boekpublicaties. Aanbevolen wordt om, alvorens tot een nieuwe subsidiemogelijkheid over te gaan, te onderzoeken wat de behoeften zijn bij auteurs, uitgevers en distributeurs, wat de bestaande subsidiemogelijkheden te bieden hebben, of het zinvol is deze samen te voegen of uit te breiden, en wat de te verwachten effecten zijn. De plannen die het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds willen ontwikkelen ten aanzien van de literaire non-fictie kunnen hierbij worden betrokken. Een dergelijk onderzoek moet ook indicatief zijn voor de gelden die hiermee zijn gemoeid.

De Raad is voornemens binnenkort afzonderlijk advies uit te brengen over de vragen die hem zijn voorgelegd met betrekking tot de voortzetting van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten na 1996.

De toekomst van het verleden

Als volgende stap na het Deltaplan voor het Cultuurbehoud legt u het accent op verdere *samenwerking op het terrein van museale collecties*. Uitrui, bruikleen, overdracht en afstoting spelen daarbij een belangrijke rol. De Raad onderschrijft uw constatering in de Adviesaanvraag dat in beleids- en collectieplannen van de verzelfstandigde rijksmusea nauwelijks voorstellen worden gedaan voor uitruil of afstoting van collectieonderdelen.

De gemeenschappelijk ontsluiting van museale collecties is een belangrijke voorwaarde voor het op gang brengen van collectiemobiliteit en aanscherping van het collectiebeleid van musea. De Raad sluit zich in grote lijnen aan bij het advies dat de voormalige Raad voor het Cultuurbeheer over deze problematiek heeft uitgebracht. De standaardisering van ontsluitingssystemen brengt, zelfs binnen museumsectoren, veel financiële en technische problemen met zich mee. De vorming van netwerken per sector dient krachtig aangemoedigd te worden.

Instellingen die kiezen voor een binnen een sector reeds bestaand systeem zouden daarbij financieel gesteund moeten worden.

Samenwerking en afstemming tussen musea op meer structurele basis vindt, zoals in de Adviesaanvraag gesteld wordt, nog te weinig plaats en moet nader worden gestimuleerd. Van belang is het onderscheid in inhoudelijke samenwerking tussen musea binnen een of meer sectoren enerzijds en anderzijds samenwerking op facilitair niveau tussen musea in eenzelfde stad of provincie. In het eerste geval betreft het vooral samenwerking op het terrein van de collecties, variërend van verzamelbeleid in het kader van de Collectie Nederland tot de gezamenlijke voorbereiding van een tentoonstelling of publikatie. In dit verband noemt u bijvoorbeeld de samenwerking tussen de maritieme musea in Amsterdam en Rotterdam, waarnaar recent een onderzoek is uitgevoerd. De Raad schort zijn oordeel over deze samenwerking op totdat de resultaten van het onderzoek en nader uitgewerkte voorstellen hem bereiken. Op het samenwerkingsverband tussen het Koninklijk Penningkabinet, de Nederlandsche Bank en het Museum van de Munt wordt in het advies over het Penningkabinet ingegaan. In het tweede geval gaat het om afstemming op het gebied van bedrijfsvoering en facilitaire zaken, de huur van gezamenlijk depots en het opzetten van een gezamenlijk publiciteitsplan in het kader van de stadspromotie. Dat gebeurt inmiddels op diverse plaatsen. Het verdient aanbeveling te onderzoeken hoe samenwerking met name op het terrein van de bedrijfsvoering - bijvoorbeeld gezamenlijke pools van medewerkers - ingevuld kan worden.

De Raad is het eens met een Plan van Aanpak om te komen tot de actualisering van het *rijksmonumentenregister* en ziet dit plan graag ter beoordeling tegemoet. Het dient daarbij te gaan om zowel het beter en vollediger omschrijven van de beschermde monumenten, wat om aanvullend kunst-, architectuur- en bouwhistorisch onderzoek vraagt, als om de vraag of bepaalde objecten niet uit het register moeten worden verwijderd. Deze operatie vraagt om de inzet van deskundige menskracht en een apart budget. Een geloofwaardig rijksmonumentenbeleid kan niet zonder een dynamisch registerbeheer als basis voor het restauratie- en vergunningenbeleid. Overigens is het onderzoeken en inventariseren van objecten uit de periode van de wederopbouw en het bouwen tot circa 1960 (de 'post-MIP-periode') een nog urgentere aangelegenheid. Voorkomen dient te worden dat zich op dit punt achterstanden gaan voordoen. Reeds nu kan worden vastgesteld, dat belangrijke gebouwen uit de ondergewaardeerde periode 1940-1960 in steeds sterkere mate worden bedreigd.

De *AMvB met betrekking tot de uitvoering van het werkplan 'Op de bres'*, ingevolge het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg en de beschikbaarstelling van f 275 mln, wordt met belangstelling tegemoet gezien. De Raad gaat ervan uit dat het concept van de AMvB tijdig wordt voorgelegd, zodat het nog zinvol is daarover een advies uit te brengen. De advisering in dit verband zou gekoppeld kunnen worden aan de advisering over het werkplan zelf, in samenhang met de nota 'Monumenten breed bekeken'.

Ruime aandacht voor archeologische informatie en voor een stringent selectiebeleid, opdat het archeologische argument op ieder planningsniveau het juiste gewicht wordt geven, zoals in het beleidsplan van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wordt opgemerkt, heeft instemming ontmoet in de Raad. *Selectie op het terrein van het oudheidkundig bodemarchief*

dient gebaseerd te zijn op doelen van preventief beleid voor behoud en zeer zorgvuldig te worden doorgevoerd. Immers, de toekomstige wetenschappelijke en maatschappelijke opvattingen en behoeften zijn ons niet bekend en de voorraad, ook al is die ons maar ten dele bekend en draagt het bodemarchief ongetwijfeld nog tal van verrassingen in zich, is beperkt en eindig. Heel veel materiaal en vondstcomplexen zijn al sinds 1945 ongedocumenteerd verloren gegaan ten gevolge van het uitvoeren van stads- en dorpsuitbreidingen en infrastructurele werken. Vooral daarom is de Raad een sterke voorstander van het in gang zetten van cultuurhistorisch beleid, dat gericht is op preventie en duurzaam behoud en gekenmerkt wordt door een integrale en samenhangende benadering en een programmatische aanpak. Een interdepartementale benadering, de ontwikkeling van een integrale visie, mobilisatie van belanghebbenden en partners dienen hierin centraal te staan. De ontwikkeling van dergelijk beleid moet voldoende ruimte bieden voor de dynamiek van de praktijk.

Wat betreft de ontwikkeling van nieuwe selectiemethoden in de archiefwereld wordt het onderzoek gememoreerd naar de mogelijkheden tot de inzet van statistische steekproeven bij de selectie van archieven bij het rijk en bij de lagere overheden. Aangezien het hierbij gaat om beslissingen voor de komende generaties, is het van groot belang dat hiervoor budget beschikbaar komt. Het ligt in de bedoeling dat de Raad op niet al te lange termijn over de door de Rijksarchiefdienst ontwikkelde *PIVOT-selectiemethode (Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn)* een evaluerend advies zal uitbrengen. Mede gelet op de onomkeerbaarheid van het selectieproces en daadwerkelijke vernietiging van archiefmateriaal, zal daarbij ook worden gelet op aspecten als transparantie en toetsbaarheid. Het maatschappelijk belang dat met de bewaring van archieven wordt gediend, is van een zodanige aard dat dit proces niet uitsluitend kan worden overgelaten aan degenen, die vanuit een functionele verantwoordelijkheid rechtstreeks bij deze archieven betrokken zijn. In het beleidsplan van de *Rijksarchiefdienst* wordt substantiële aandacht gegeven aan de problematiek van beheer, behoud, en bewaring van gedigitaliseerde archiefinformatie. Daarbij zijn aspecten als verantwoording, authenticiteit, integriteit en raadpleegbaarheid, ook op de lange duur, in het geding. Door deze techniek gaat nu al dagelijks belangrijke informatie en daarmee toekomstig cultureel erfgoed voorgoed verloren. In de komende jaren dient een budget te worden gereserveerd om dit complexe probleem op alle overheidsniveaus op te lossen. Over een meer uitgewerkt plan is de Raad uiteraard bereid u nader te adviseren.

De te verwachten *invoering van de Conventie van Malta* dwingt al op korte termijn tot een passende middelentoewijzing aan de archeologie om te kunnen anticiperen op de zeer ingrijpende ontwikkelingen. In het voorjaar van 1996 is de behandeling in de Tweede Kamer van dit verdrag en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor wetgeving en bestuur voorzien. De Raad gaat er van uit dat een adviesaanvraag over de implementatie van dit verdrag tijdig zal worden voorgelegd.

Het onderzoek van de cultuurbeherende instellingen is te typeren als op toepassing en beleid gericht *wetenschappelijk onderzoek* en onderscheidt zich daarmee van het zuiver wetenschappelijk, autonoom onderzoek van universitaire instituten. Het moge echter duidelijk zijn dat het gaat om volwaardig

wetenschappelijk onderzoek dat voldoet aan de methodische en methodologische eisen die in de betreffende vakgebieden gelden. De voormalige Raad voor het Cultuurbeheer heeft eerder een advies uitgebracht over de positie en functie van het wetenschappelijk onderzoek in de sector cultuurbeheer. Ondermeer werd gepleit voor gestructureerde samenwerking tussen universiteiten en onderzoekscholen en cultuurbeherende instellingen, verbetering van het onderzoeksmanagement in deze instellingen en een aangepast bekostigingsmodel. Speciale aandacht wordt in dit verband gevraagd voor publikaties. Wetenschappelijk onderzoek mist zijn doel als dat onderzoek niet leidt tot rapportage daarvan in publikaties. Deze zijn niet alleen van wezenlijk belang voor cultuuroverdracht en participatie, maar vaak ook de enige vorm waarin het cultureel erfgoed behouden blijft als de oorspronkelijke bron verloren is gegaan. Bovendien ontstaat door gepubliceerd wetenschappelijk onderzoek vaak pas inzicht in de aard van het cultureel erfgoed en in de redenen waarom dat behouden dient te blijven. Derhalve verdienen de mogelijkheden van cultuurbeherende instellingen tot het produceren van wetenschappelijke publikaties uw aandacht en ondersteuning.

Dat de *wetenschappelijke functie van musea* zich vooral moet richten op ondersteuning van hun kerntaken is juist, maar deze moeten breder opgevat worden dan de Adviesaanvraag stelt. Bij de kerntaken van musea gaat het om het verzamelen, behouden en ontsluiten van cultureel erfgoed ten behoeve van de gemeenschap. Onderzoek vormt de basis voor een museaal produkt en staat in dienst daarvan. Zowel tussen musea onderling als tussen universiteiten en musea vindt nog te weinig afstemming plaats op dit vlak. Nu cultuur en wetenschappen weer in één departement zijn ondergebracht, dient van hieruit een samenhangend en stimulerend beleid ontwikkeld te worden. Op bepaalde gebieden zouden betere afspraken gemaakt moeten worden, ook met instellingen als de Boekmanstichting, de Nederlandse Museumvereniging, het Nederlands Instituut voor Cultuurbehoud i.o. en het rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie.

Wat de wetenschappelijke taken van instellingen als de *Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB)* en de *Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ)* betreft meent de Raad dat deze instellingen zich niet primair dienen bezig te houden met wetenschappelijke taken dan wel het realiseren van wetenschappelijke doelstellingen. Niettemin is het voor de uitvoering van hun functies noodzakelijk dat wetenschappelijk onderzoek in hun takenpakket een vaste plaats behoudt en dat nauwe relaties met de universitaire instellingen onderhouden worden. De RDMZ en de ROB dienen immers te functioneren als kennisinstututen en die kennis kan men niet alleen bij anderen of uit boeken halen. Het bevorderen van een nauwere samenwerking tussen beide instellingen als het gaat om wetenschappelijk onderzoek is dringend geboden. Te veel zijn beide diensten wat hun wetenschappelijke methodieken betreft uit elkaar gegroeid. De wetenschappelijke paragrafen van de beleidsplannen van beide diensten zijn dan ook door de Raad tegen deze achtergrond gezien.

In het algemeen wil de Raad nog opmerken dat hij zich afvraagt in hoeverre de materiële en personele situatie bij bovengenoemde rijksdiensten, die een aantal rekeningen uit het verleden met zich meedragen, een beletsel vormt voor de verwezenlijking van inhoudelijke plannen die zij hebben ontwikkeld. Hij adviseert u een eventuele oplossing van deze problemen te financieren uit de

budgetten voor beheerskosten en dit niet ten koste te laten gaan van de middelen die voor inhoudelijk beleid zijn bedoeld.

Met de subsidiegelden die sinds 1990 in het kader van het *Deltaplan voor het Cultuurbehoud* aan de niet-rijksmusea beschikbaar zijn gesteld is veel bereikt. Naast de vele activiteiten ten behoeve van de conservering van collecties is de mentaliteitsverandering bij musea misschien wel een van de belangrijkste effecten geweest. Collectiebehoud heeft een veel prominentere plaats gekregen in het beleid van musea. Uw toezegging om het Deltaplan in enigszins afgeslankte vorm nog een periode voort te zetten vindt een positief gehoor in de Raad. De inzet van middelen in vooral die sectoren, die er tot nu toe slechts weinig gebruik van hebben gemaakt, is een goede en voor de hand liggende keuze. De Raad is overigens van oordeel dat de bijdrage voor de niet-rijksmusea te snel wordt afgebouwd. Hoewel een exact inzicht in de achterstanden nog ontbreekt moet geconstateerd worden, ondermeer op basis van inventarisaties van de Mondriaan Stichting, dat te snel terugbrengen van het Deltaplan-budget voor de niet-rijksmusea - van f 6 mln in 1996 tot f 1 mln in 1999 - onverstandig is. Mede gezien de grote inspanningen die de niet-rijksmusea zich getroost hebben om de eigen bijdrage van 60% bijeen te brengen is een ruimere dan door u voorziene voortzetting in de periode 1997-2000 wenselijk.

Om het *structureel behoud van de rijkscollecties* na afloop van de Deltaplanperiode te kunnen waarborgen is, als compensatie voor stopzetting van het jaarlijkse investeringsprogramma, een verhoging van de budgetten noodzakelijk. De kosten voor klimatisering, personele en materiële voorzieningen zijn immers vanwege de thans gehanteerde strengere normen toegenomen. Aan de hand van de ondernemingsplannen en de rapportages van de Afdeling Inspectie van de Rijksdienst Beeldende Kunst kan erop worden toegezien dat de behoudsfunctie daadwerkelijk gestalte krijgt. Wil deze aandacht na het Deltaplan ook bij de niet-rijksmusea gewaarborgd blijven, dan zal een financiële regeling in het leven moeten worden geroepen, zodat niet slechts op incidentele basis invulling wordt gegeven aan de behoudsfunctie. De voormalige Rijkscommissie voor de Musea adviseerde u in dit verband eerder over de mogelijke instelling van een conserveringsfonds volgens het principe van het 'revolving fund'. Bij de verdere uitwerking van die gedachte zou ook het Fond Behoud Nationaal Erfgoed betrokken moeten worden.

Ten aanzien van de *Rijksarchieven* sluit de Raad zich aan bij het advies over de nota 'Werken in de Delta' dat in 1994 door de voormalige Raad voor het Cultuurbeheer werd uitgebracht. In welke mate de in de nota aangekondigde activiteiten zijn gerealiseerd is niet duidelijk, omdat een voortgangsrapportage ontbreekt. Op basis hiervan is de Raad gaarne bereid om u over de stand van zaken nader te adviseren. Dit geldt ook voor de toepassing van het Deltaplan in de sector van de niet-Rijksarchieven. Met de voor deze sector gereserveerde gelden zijn sinds 1994 aan lagere overheden subsidies toegekend voor de tweejaarlijkse opleiding Behoudsmedewerker papier, welke effectief zijn gebleken. Hoewel geen totaaloverzicht bestaat over hetgeen tot nu toe met Deltaplangelden voor archieven is bereikt, is de indruk dat dit nog maar een druppel op de gloeiende plaat is geweest. Deze indruk is mede gebaseerd op de omvangrijke hoeveelheid archieven (ca. 500 strekkende kilometer in 1989) en op de contacten met de verschillende diensten. Om de benodigde middelen te kunnen bepalen voor het behoud van archieven is dit overzicht onontbeerlijk. In

een aantal gevallen zal daarvoor schade-inventarisatie noodzakelijk zijn. De Raad bepleit voor dit doel financiële ruimte beschikbaar te stellen.

Met behulp van gelden uit het Deltaplan is een bedrijfseconomisch model in ontwikkeling ter ondersteuning van beslissingen over beheer en behoud van archieven. Onlangs is de eerste fase daarvan afgerond, bestaande uit de beschrijving van het model. Zonder een tweede fase, waarin van de beschrijving een computermodel wordt gebouwd, zou het werk tot nu toe voor niets zijn geweest. Aangezien dit hulpmiddel voor het hele archiefwezen een sprong vooruit betekent bij het beheer en behoud van archieven beveelt de Raad ondersteuning uwerzijds voor voltooiing van dit project aan.

Het *papieren erfgoed* onttrekt zich voor het grootste deel aan ons oog. Er valt weinig mee te pronken, omdat het materiaal veelal te kwetsbaar is om te tonen en men eerst van de tekst kennis moet nemen. In tweeërlei opzicht dient dit cultuurofgoed dan ook te worden bewaard, geconserveerd en zo nodig gerestaureerd: uit cultuurhistorisch en uit inhoudelijk oogpunt. De (bibliotheek)instellingen beschikken daartoe ten enenmale over onvoldoende middelen. Dit wordt ook erkend in de Papierbrief, die u over het bibliotheekmateriaal heeft uitgebracht. Binnenkort wordt een Plan van aanpak verwacht. Extra middelen zullen hiervoor nodig zijn, vooral in de wetenschappelijke sfeer. De voormalige RABIN heeft het hiermee gemoeide bedrag aan de hand van een onderzoek destijds berekend op f 275 mln. Bij de aanpak zal moeten worden samengewerkt tussen bibliotheken, archieven en audiovisuele instellingen, teneinde de krachten te bundelen. Het Coördinatiepunt Nationale Conservering, dat enige jaren geleden tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Algemeen Rijksarchief is opgericht, kan hierbij nuttige diensten bewijzen, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Cultuurbehoud i.o. Ook de Mondriaan Stichting zal, voor zover dit op zijn terrein ligt, aandacht aan deze problematiek moeten besteden.

De aanbevelingen van de Stuurgroep Nationaal Audiovisueel Archief vormden het uitgangspunt voor een op te richten *Stichting Nationaal Audiovisueel Archief (SNAA)*, waarin de vier audiovisuele archieven, elk vanuit hun eigen taakstelling, nauw zouden samenwerken zonder te fuseren. Op basis van een persoonlijk advies van de heer Vonhoff besloot u echter tot de oprichting van een Nationaal Audiovisueel Archief Centrum (NAVAC) per 1 januari 1997, waarin de Stichting Audiovisueel Archiefcentrum, de Rijksvoorlichtingsdienst en de Stichting Film en Wetenschap worden ondergebracht. De combinatie van museale functies en cinematografische conserverings- en archiveringsfuncties verlenen het Nederlands Filmmuseum (NFM) een uniciteit op grond waarvan de Raad meent dat het NFM als zelfstandig filminstituut moet blijven functioneren. Een beleidsplan van het NAVAC is er nog niet, dus de koers die deze instelling wil varen is niet bekend. Deze zou zoveel mogelijk in het verlengde moeten liggen van de plannen van de SNAA, waarin de archieven immers in onderling overleg vastgelegd hebben wat er minimaal zou moeten gebeuren en waar de prioriteiten voor conservering liggen. Zodra het beleidsplan van het NAVAC beschikbaar is, wil de Raad graag op deze problematiek terugkomen. Ook zou bekeken moeten worden of er behoefte is aan een Deltaplan voor de conservering van audiovisueel archiefmateriaal.

Nu enige ervaring is opgedaan met de advisering inzake aangelegenheden van de *Wet tot behoud van cultuurbezit*, vraagt de Raad zich tenslotte af of het niet

wenselijk is de intenties en uitvoeringsmogelijkheden van die wet nader te bezien. In dit verband ziet de Raad ook met belangstelling uit naar uw standpunt over het door de voormalige Raad voor het Cultuurbeheer uitgebrachte advies inzake de bescherming van ensembles (verzamelingen in situ).

Kwaliteit op nieuwe wegen

De elektronische revolutie die zich de afgelopen jaren voltrekt, maakt de informatiemaatschappij niet meer tot een visionair toekomstbeeld, maar plaatst die midden in de realiteit. Bedrijfsmatige en maatschappelijke processen worden er in toenemende mate door bepaald en ook persoonlijk gedrag wordt ingrijpend beïnvloed. De consequenties daarvan, met name de sociaal-culturele consequenties, zijn nog bij lange na niet te overzien. In technologische zin worden we voldoende bediend en is aan prognoses van wat ons allemaal te wachten staat geen gebrek. In cultureel opzicht - hoe beïnvloedt dit alles ons gedrag en welbevinden - tasten we nog grotendeels in het duister. Hiermee wordt een moeilijk aspect van het informatiebeleid aangeroerd. Een antwoord op deze vraag wordt in uw nota 'Pantser of ruggegraat' of in de Adviesaanvraag niet gegeven. Sterker nog, het hele informatiebeleid, de doorwerking van de ingrijpende ontwikkelingen op media- en informatiegebied in de brede (sociaal-) culturele zin, nemen daarin slechts een marginale plaats in. De Raad is van mening dat in een cultuurbeleid van deze tijd de media in al hun uitingsvormen - van drukpers tot multimedia - een centrale plaats behoren in te nemen. Hun rol kan in drieërlei opzicht worden gedefinieerd:

- media zijn een wezenlijk bestanddeel van de samenleving;
- media zijn een transportmiddel voor onder meer kunst- en cultuuruitingen naar de burger
- media zijn zelf vormen van kunst en cultuur (zoals videokunst, drama of amusement).

In uw nota geeft u blijk oog te hebben voor de mogelijke consequenties van bovengenoemde ontwikkelingen. u wijst terecht op het belang van de vrijheid van meningsuiting, de pluriformiteit en kwaliteit van de informatievoorziening en een betaalbare toegang voor de burgers, tot zowel de gedrukte als de elektronische media.

U raakt daarmee aan het vraagstuk van het publieke domein van de informatieverzorging. Over de criteria die daarvoor zouden moeten gelden, is een vraag in de Adviesaanvraag opgenomen; de Raad komt daar later op terug. In algemene zin kan tot het *publiek domein* worden gerekend: alles wat de samenleving nodig heeft voor haar functioneren. Het begrip zal echter moeten worden gespecificeerd en geoperationaliseerd. Over dit probleem wordt al in diverse kringen nagedacht, behalve door uw eigen departement onder meer door de Commissie-Ververs, de Interdepartementale Commissie Informatiebeleid en het Rathenau Instituut. Recent heeft de Staatsecretaris van Binnenlandse Zaken voor dit jaar nog een beleidsnota toegezegd over de verantwoordelijkheid van de overheid voor de beschikbaarheid van overheidsinformatie in elektronische vorm voor alle burgers en tegen een minimale prijs. Hier ligt naar de mening van de Raad ook een belangrijke taak voor (overheids)archieven en (openbare) bibliotheken.

Met verwijzing naar het nationaal actieplan 'Van metafoor tot snelweg', waarin onder meer de mogelijkheden voor de markt worden verruimd om nieuwe communicatiediensten te ontwikkelen, maakt u gewag van een substantiële vergroting van de gebruiksmogelijkheden van de kabel, en in verband daarmee een verdere aanpassing van de mediawetgeving. De Raad is van mening dat hij hierbij moet worden betrokken.

Een belangrijk moment ligt in het door u aangekondigde maatschappelijke debat over de toekomstige vormgeving en financiering van het publieke omroepbestel - het rapport van de *commissie-Ververs* - waaruit u nog in 1996 beleidsconclusies wilt trekken. Ook hierover verwacht de Raad om advies te worden gevraagd.

Anders dan uw Uitgangspuntennota richt de Adviesaanvraag zich vooral op specifieke punten. De Raad heeft er begrip voor dat de gehele problematiek op media- en informatiegebied niet ineens in concrete adviesvragen aan de orde gesteld kan worden. Maar hij gaat er wel vanuit dat in een later stadium - wanneer het adviesprogramma voor het lopende jaar en de komende jaren besproken wordt - vooral ook meer fundamentele vraagstukken aan bod zullen komen. Daarbij wordt aan het volgende gedacht:

- De *kosten van (omroep)programma's* stijgen explosief. Er moet steeds meer worden betaald voor buitenlandse programma's en sportuitzendingen. Hiertegenover staan - mede in verband met de beperkte omvang van ons taalgebied - geen overeenkomstige inkomsten uit eigen producties, waardoor het hiervoor benodigde budget steeds verder afkalft.
- Door de commercialisering en de opmars van goedkope programma's en vooral door de segmentering van het publiek dreigt de *forumfunctie* van de publieke omroep verloren te gaan. Dit gaat ten koste van het publieke debat en dus van de kwaliteit van de samenleving.
- Na de verschijning van het rapport van de Commissie-Ververs, die gevraagd is vooral naar de organisatorische en financiële aspecten van de publieke omroep te kijken, dient op politiek niveau ook de *culturele taak van de omroepen*, zoals met name vastgelegd in het programmavoorschrift, nader te worden gezien.
- Uw vrees die doorklinkt in de Uitgangspuntennota voor de teloorgang van de *leescultuur* als gevolg van de *beeldcultuur* wordt door de Raad niet gedeeld. De tekstcultuur wordt niet vervangen door de beeldcultuur, wel is er sprake van integratie van die twee. Er moet beleid ontwikkeld worden dat gericht is op het leren kijken en luisteren door jongeren, opdat zij een zelfstandig oordeel leren vormen over wat ze zien en horen. Op de ontwikkeling van een kijk- en luistercultuur hoopt de Raad in een specifiek advies over media-educatie terug te komen.
- Er dreigt een groeiende *kloof* te ontstaan tussen hen die toegang hebben tot informatie en beschikken over informatiemiddelen en zij die niet over deze middelen beschikken. De Raad mist in uw nota's beleid dat zich richt op het helpen van mensen bij het gebruiken van informatie en nieuwe media. Ook dit is een aspect van cultuureducatie.
- De mogelijkheden van gebruik van *nieuwe informatie- en communicatietechnologie* in de kunst en de toepassing van nieuwe media in culturele instellingen moeten worden onderzocht en gestimuleerd.

Mogelijkheden scheppen voor kunstenaars en ontwerpers om met behulp van nieuwe mediatechnologie *nieuwe kunstvormen* en nieuwe informatie- en

communicatievormen te ontwikkelen verdient speciale aandacht. Met name activiteiten van instellingen gericht op onderzoek naar en het debat over de culturele betekenis van nieuwe technologie verdienen steun. Het Vormgevingsinstituut speelt hier met de organisatie van de Doors of Perception een belangrijke rol in. Ook de andere instellingen, Backbone, V2, MonteVideo en STEIM, die samen met het Vormgevingsinstituut participeren in het *Virtueel Platform*, vervullen op het terrein van kunst en nieuwe mediatechnologie ieder een eigen functie. De voorstellen die het Virtueel Platform heeft aangeleverd voor verdere beleidsontwikkelingen dienen ter harte te worden genomen. De Raad hecht eraan dat de betrokken instellingen zich nader beraden over onderlinge afstemming en samenwerking en over de inhoudelijke betekenis van hun werkzaamheden. Toekenning van extra middelen is uit een oogpunt van innovatie en ondernemingszin verantwoord, maar moet daar mede van afhankelijk worden gesteld. De hoogte en besteding van de gevraagde bedragen dient kritisch te worden gezien, in relatie tot andere gewenste budgetverhogingen. Het is voorts van belang dat er bij de verschillende fondsen en/of op andere wijze ruimte geschapen wordt voor initiatieven op dit terrein. Activiteiten op het terrein van de nieuwe mediatechnologie bestrijken een breder terrein dan dat van de kunsten en van cultuur en zouden gefinancierd kunnen worden uit het recent gecreëerde budget voor informatie, communicatie en technologie van het Ministerie van OCenW. Daarnaast is denkbaar dat de ministeries van Economische Zaken (innovatiebeleid), Binnenlandse Zaken (openbare informatievoorziening) en Verkeer en Waterstaat (infrastructuurbeleid) hieraan bijdragen.

Het plan van het *Repertoire Informatie Centrum* om te komen tot één geautomatiseerde catalogus voor alle muziekbibliotheken (veelal afdelingen van bibliotheken) moet wellicht in breder verband worden bekeken. Hoewel het hier primair om bladmuziek gaat ligt er mogelijk ook een relatie met de plannen van de *Centrale Discotheek Rotterdam (CDR)* voor een landelijke muziekdatabank voor geluidsdragers. In het advies over de CDR beveelt de Raad aan naar deze problematiek een onderzoek in te stellen; hierbij moet uiteraard ook de muziekwereld worden betrokken.

Bibliotheken en archieven zijn vanouds de plaatsen waar informatie wordt bewaard ten behoeve van een breed publiek. Met de groei van het informatieaanbod, zowel kwantitatief (in volumes) als kwalitatief (in de zin van soorten informatiedragers), is hun functie verschoven van bewaarplaats naar die van informatiecentrum. De moderne informatietechnologie stelt de bibliotheken in staat gebruik te maken van het internationale bibliotheeknetwerk. Hierdoor wordt hun aanbod aan de burger nog verder uitgebreid en versterkt.

De ontwikkelingen op het gebied van de informatietechnologie hebben grote gevolgen voor hun rol als informatiebemiddelaar. Zij zijn dé voor iedereen toegankelijke vindplaats, ook voor digitale informatie. Zij hebben de taak de burger te helpen de weg te leren vinden in de veelheid van informatiebronnen, informatiedragers en systemen. Door het aanbieden van de beschikbare informatietechnologie en door het op peil houden van de deskundigheid van het eigen personeel zijn bibliotheken en archieven in staat de burger te begeleiden in het selectief gebruik maken van het overstelpende informatieaanbod. Een speciale verantwoordelijkheid hebben bibliotheken en archieven jegens diegenen die niet zelf beschikken over de benodigde apparatuur of het

elektronische aanbod niet zelf kunnen betalen. In het bijzonder moeten deze instellingen een van overheidswege erkende functie vervullen bij het beschikbaarstellen van overheidsinformatie tegen een minimaal tarief. Het is interessant om in dit verband de mogelijkheden te verkennen van een gekoppeld aanbod van bibliotheek- en archiefinformatie in gedigitaliseerde vorm. De Raad pleit ervoor deze verkenning financieel te ondersteunen.

Op het terrein van het *cultureel erfgoed* doen zich tal van interessante nieuwe technologische ontwikkelingen voor. De databanken van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, alsmede het project 'Erfgoed on line' van het rijksmuseum van Oudheden verdienen in dit verband vermelding. Om te voorkomen dat te veel tijd en geld wordt geïnvesteerd in 'zwevende' systemen en het synergetische effect van de thans op verschillende plaatsen aanwezige expertise niet optimaal wordt benut, beveelt de Raad aan te onderzoeken welke activiteiten momenteel worden ondernomen op dit terrein. Daarbij dient, behalve de reeds genoemde instellingen, ook het Nederlands Architectuurinstituut te worden betrokken.

Wat betreft de *musea* moet geconstateerd worden dat de daar aanwezige kennis over de ontwikkelingen op het gebied van nieuwe media en informatietechnologie nog vrij gering is. Het is daarom van belang dat musea goed samenwerken en de ondersteuning op dit gebied versterkt wordt. Onder meer het rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, dat de nieuwe ontwikkelingen op de voet volgt, zou hierin een functie kunnen vervullen. Een aantal musea is inmiddels wel begonnen met de uitgave van tentoonstellings- en bestandscatalogi op CD-ROM. Met dit medium, waarvan het aantal gebruikers sterk toeneemt, kan de toegankelijkheid van collecties worden vergroot omdat er zowel beeld als geluid op kan worden vastgelegd. Ook Internet wordt als een interessant nieuw medium voor musea gezien. Daarnaast signaleert de Raad dat steeds meer musea bij presentaties gebruik maken van multimediale (overdrachts)technieken.

Op het gebied van de automatisering vindt in sommige museumsectoren en ook op Europees niveau, zoals bij het zgn. RAMA-project (Remote Access to Museum Archives), intensief samenwerking en afstemming plaats.

Als een interessant voorbeeld van lokale samenwerking kan worden genoemd de koppeling van de gegevensbestanden van het Maritiem Museum Prins Hendrik, het Gemeentearchief en de Gemeentebibliotheek in Rotterdam.

Uw vraag naar mogelijke nieuwe financieringsbronnen uit de opbrengsten van multimediale produkties met beeldinformatie van Rijkscollecties is zonder uitgebreid en gericht onderzoek moeilijk te beantwoorden.

Amateurs

Amateurkunstenaars zijn er in groten getale en de uitvoeringspraktijk in deze sector is levendig en uitermate divers. Het *rijksbeleid* is de laatste jaren voornamelijk gericht geweest op de instandhouding en bevordering van de diversiteit en dynamiek in deze sector. Dit gebeurt enerzijds door steunfunctie-instellingen te subsidiëren, die geacht worden inhoudelijke en infrastructurele ontwikkelingen te stimuleren en landelijk te spreiden, anderzijds door het mogelijk maken van voorbeeldprojecten.

Per discipline is ernaar gestreefd één efficiënte en effectieve *steunfunctie-instelling* in stand te houden; slechts in de muzieksector wordt nog een relatief groot aantal organisaties door de landelijke overheid meerjarig gesubsidieerd. Historisch is deze situatie verklaarbaar en het grote aantal muziekliefhebbers en muzieksectoren rechtvaardigt deze uitzonderingspositie enigszins. Toch ziet de Raad nog mogelijkheden voor verdergaande samenwerkingsverbanden in deze sector en adviseert hij deze te bevorderen en voor dat doel een budget te reserveren waaruit gezamenlijke projecten kunnen worden gesubsidieerd.

Elk deel van de *amateurmuzieksector* heeft zijn eigen steunfunctie-instelling: het Repertoire Informatiecentrum Muziek (RIM), het Nederlands Instituut voor de Blaasmuziek (NIB) en de Landelijke Organisatie Amateur Muziek (LOAM) voor het instrumentale deel en de Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties (SNK) voor het vocale deel. Daarnaast is er de Stichting Popmuziek Nederland die taken heeft ten aanzien van het gehele terrein van de popmuziek waar grote groepen professionals en amateurs actief zijn. De drie eerstgenoemde organisaties zijn relatief klein in vergelijking met bijvoorbeeld de SNK. Zij zouden meer kunnen samenwerken om zo een beter evenwicht en meer efficiëntie te bereiken in de amateurmuzieksector. Daarnaast streven al deze organisaties ernaar de functie van muziekinformatiepunt te vervullen, waarbij zij gebruik willen maken van hedendaagse informatietechnologie. Ze willen bovendien in één gebouw worden gehuisvest. De Raad denkt in dit verband overigens niet aan een fusie maar aan een hecht samenwerkingsverband op basis van een passende taakverdeling. Een en ander moet leiden tot betere afstemming op het gebied van repertoireverzameling, -beoordeling en -advisering. Uitgaande van de evidente overeenkomsten tussen deze organisaties en van gezamenlijke huisvesting moet het mogelijk zijn daadwerkelijk veel activiteiten samen op te zetten.

U overweegt de subsidiëring van *het Jeugdorkest Nederland (JON)* onder te brengen bij de LOAM. Gezien de kwetsbare structuur van dit orkest verdient het aanbeveling de organisatie niet alleen financieel maar ook organisatorisch in een ander verband onder te brengen.

De LOAM lijkt de Raad echter niet de meest geschikte organisatie hiervoor. Het JON is een vitaal jeugdorkest dat zich in de amateurkunst op het subtopniveau beweegt en dat is gericht op de uitvoeringspraktijk. De LOAM daarentegen is een landelijke steunfunctie-instelling voor zeer verschillende muziekdisciplines met een soms nog enigszins behoudend karakter.

Het is beter instellingen die in inhoud, taak en doelstellingen aan elkaar verwant zijn, samen te brengen. Het JON, een jeugdorkest met een duidelijke voorbeeldfunctie, Coccoon, een organisatie die buitenlandse jeugdorkesten engageert voor zomerconcerten, en Jeunesses Musicales, dat audities organiseert voor Nederlands talent dat een plaats ambieert in internationale jeugdorkesten, zijn op hetzelfde terrein werkzaam en hebben complementaire functies.

De raad acht het daarom gewenst dat deze instellingen in goed onderling overleg de mogelijkheden inventariseren om te komen tot een organisatievorm met één bestuurlijk apparaat. In een dergelijk verband komt de expertise van deze instellingen bij elkaar en kan bijvoorbeeld het (inter)nationale netwerk van jeugdorkesten verder worden uitgebreid. Desgewenst zou ook het Nationaal Jeugd Orkest hierbij kunnen worden betrokken.

Voor doelen als jeugd- en jongerenparticipatie en promotie kunnen ook het Ricciotti ensemble en het Orlando festival in dit samenwerkingsverband participeren, zij het in een minder vergaande vorm.

Jaarlijks worden in Nederland vele *concoursen* georganiseerd. Enkele daarvan zijn groot en internationaal gericht, zoals het Wereld Muziek Concours, andere zijn veel kleiner en trekken mede daardoor weinig aandacht. Meer aandacht voor deze concoursen is gewenst om talentvolle jonge uitvoerenden meer bekendheid te kunnen geven en sponsors te kunnen interesseren. Daarnaast ontbreekt bij veel concoursen een internationale standaard. De Stichting Jong Muziktalent Nederland heeft een voorstel ingediend voor een samenwerkingsverband van enkele van deze concours-organisaties. Het plan van deze stichting wordt gezien als een stap in de goede richting. Voor de verdere professionalisering en internationale profilering is een verdergaande samenwerking en afstemming tussen de verschillende concoursorganisaties vereist.

De Raad adviseert u een kleine commissie in te stellen die de mogelijkheden voor een samenwerkingsverband tussen de muziekconcoursen onderzoekt en deze desgewenst ook kan entameren.

In de vorige cultuurnota heeft de toenmalige minister van WVC aangedrongen op versterking van de *relatie tussen amateurkunst, kunstzinnige vorming en de professionele kunsten*. De Raad constateert dat de beoogde samenwerking vier jaar later veel vaker en vanzelfsprekender tot stand komt. In de amateurkunstsector worden nu vele activiteiten opgezet waarbij professionele kunstenaars en amateurs elkaar inspireren en van elkaar leren.

Deze positieve ontwikkeling wordt echter bedreigd door de steeds scherpere inkomenseisen die van verschillende kanten aan professionele kunstenaars worden gesteld. Het SNK heeft voor de tegemoetkoming in dergelijke kosten van koren de zogenaamde KIEN-regeling in beheer. Het verdient aanbeveling een dergelijke regeling ook voor andere disciplines mogelijk te maken.

In de beeldende sector, waar de voormalige Raad voor de Kunst destijds constateerde dat samenwerking tussen professionele kunsten en amateurkunst meer nadruk behoefde, verdient deze samenwerking nog steeds extra aandacht van de Stichting Beeldende Amateurkunst.

Dat het belangrijk is in de sector amateurkunst de ontwikkeling van *interculturele activiteiten* te stimuleren en (allochtone) jongeren daar meer bij te betrekken onderschrijft de Raad volledig. Daartoe heeft hij bij het beoordelen van de beleidsplannen de criteria 'jongeren' en 'intercultureel' relatief zwaar laten wegen. De Raad is van mening dat met name het laten zien van positieve voorbeelden stimulerend kan werken. De projecten die bijvoorbeeld door Artisjok/Nultwintig, in samenwerking met gemeenten, worden georganiseerd verdienen daarom steun van het rijk gedurende een afgebakende meerjarige periode.

De meeste instellingen hebben in hun beleidsplannen ingespeeld op uw voornemens ten aanzien van intercultureel beleid. De Raad heeft de indruk dat de ambities van een aantal instellingen niet veel verder reiken dan intenties. In deze gevallen zijn de plannen niet (extra) gehonoreerd.

De *Kunstbende* is bereid samen te werken met amateurkoepels en -steunfunctie-instellingen die meer willen doen om jongeren bij de amateurkunst te betrekken.

Mede om die reden, maar ook omdat zij op een soepele wijze op vragen in het veld anticipeert, wordt voor deze organisatie een meerjarig subsidie aanbevolen. Amateuroepels en -steunfunctie-instellingen slagen er meer en meer in amateurs te bereiken die *niet georganiseerd* zijn. Het blijft echter belangrijk dat zij zich moeite getroosten om zoveel mogelijk mensen in het veld te bereiken, zowel degenen die in georganiseerd verband opereren als degenen die kiezen voor een eigen weg. Inmiddels wordt door verschillende organisaties hieraan op een bevredigende manier gewerkt, onder andere door regionale infrastructuren op te zetten. Deze organisaties zouden De Kunstbende ook hierbij kunnen betrekken.

Wat betreft uw specifieke vragen over amateurorganisaties in de sector van het cultureel erfgoed (Archeologische Werkgemeenschap Nederland en Nederlandse Jeugd Bond voor Geschiedenis) wordt verwezen naar de inleiding op de instellingsadviezen monumenten en archeologie.

Markt en subsidie: naar een nieuw evenwicht

Het algemene deel van uw hoofdstuk over 'Markt en subsidie' wordt afgesloten met de constatering dat de verhouding tussen markt en subsidie ingewikkeld is. Tegelijkertijd wordt de vraag gesteld of de onderlinge verhouding in alle gevallen nog wel in evenwicht is. De Raad vraagt zich af of in zijn algemeenheid wel over een evenwicht gesproken kan worden. Waar u pleit voor meer samenwerking met de commerciële sector wordt gesteld dat subsidiëring niet mag leiden tot verslapping, geen cultuuraanbod gesubsidieerd moet worden waarin ook de markt kan voorzien en instellingen zich meer als marktpartij moeten gedragen zonder dat concrete voorstellen tot aanpassing of verandering van het beleid worden gedaan.

De Raad is het met u eens dat er over de relatie markt en subsidie genuanceerd gedacht moet worden, zeker ook gezien de verschillen tussen de cultuursectoren onderling. Dit laat overigens onverlet dat overheidssteun en markt elkaar niet uitsluiten maar elkaar aanvullen, zoals u in de Adviesaanvraag stelt. De Raad heeft zich in dit tijdsbestek echter onvoldoende kunnen verdiepen in deze interessante, maar gecompliceerde materie en zal daar vanwege het belang van dit onderwerp graag in een later stadium uitvoerig op terugkomen.

In de *monumentensector* tekenen zich enkele onderwerpen af, die inderdaad alles te maken hebben met 'een nieuw evenwicht'. De Raad denkt daarbij aan de tendens van subsidiëren naar financieren, het streven naar professionalisering van monumentenbeheerders en het onderzoek naar het beheer van onrendabele monumenten, aangekondigd in het beleidsplan van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De Raad is met name benieuwd naar de aandacht die in dat kader zal worden geschonken aan de mogelijkheden van particuliere investeringen en het in dat verband voorgesteld beheersfonds, aan de speciale problematiek van herbestemming van monumenten en aan de werkgelegenheidsaspecten bij het beheer van monumenten.

De Raad heeft geconstateerd dat de omgevings- en marktgerichtheid van veel *musea*, enkele belangrijke uitzonderingen daargelaten, nog aanzienlijk te wensen overlaat. De verzelfstandiging blijkt nog maar zelden echt invloed te hebben gehad op het denken over de eigen organisatie en de ontwikkeling daarvan.

Hierop wordt verder ingegaan in de inleiding op de adviezen over de beleidsplannen van de musea.

Wat betreft de dienstverlening tegen betaling door *archiefdiensten* moet worden bekeken in hoeverre het rendement van kostendoorberekening opweegt tegen de benodigde investeringen. Afgezien daarvan leiden marktgerichte activiteiten zonder duidelijke afspraken over aanbod en normering al gauw tot concurrentie binnen het archiefwezen in plaats van samenwerking tussen de instellingen. Betaalde dienstverlening dient gerelateerd te zijn aan de wettelijke taak en aan de functie - bijvoorbeeld rijksniveau versus lokaal niveau - van de betreffende instelling. De instellingen dienen elkaar in dit opzicht aan te vullen, hetgeen als voorwaarde voor subsidietoekenning moet worden gesteld. Voorzover de dienstverlening tegen betaling geen doel op zich wordt en niet op gespannen voet staat met het recht op kosteloze raadpleging van archiefbescheiden, bestaat hiertegen overigens geen principiële bezwaar. Op het beleidsplan van de Rijksarchiefdienst (RAD) wordt in het desbetreffende instellingsadvies meer specifiek ingegaan. Overigens zou het interessant zijn na te gaan hoe de commerciële dienstverlening van het RAD zich verhoudt tot die van andere instellingen als musea en bibliotheken.

Ten aanzien van de *filmdistributie* is het verheugend dat u voornemens bent om het kwetsbare aanbod te blijven ondersteunen temidden van een steeds commerciëler aanbod. Een nieuwe gegadigde is de tot nu toe ongesubsidieerde distributeur Contact Film Cinematheek, die er veel aan gelegen is om de kunstzinnige film binnen bereik van het Nederlandse publiek te brengen. De fusie van het Nederlands Filmmuseum (NFM) en International Art Film (IAF) betekent in feite een consolidering van een reeds bestaande situatie, die ertoe noodzaakt de subsidie voor IAF als bestemd voor IAF-taken te oormerken. Ook uit de begroting dient te blijken dat het aankoopbeleid van IAF op zichzelf staat en niet wordt beïnvloed door het collectiebeleid van het NFM. In onderling overleg heeft IAF al een beperkt mandaat verleend aan International Filmfestival Rotterdam om opties te nemen op films. Ter versterking van de Europese concurrentiepositie zou u dit festival iets meer armslag kunnen geven voor de aankoop van filmrechten, zonder dat het zelf als distributeur gaat opereren. Wat betreft *Cinemien* meent de Raad dat de subsidie nog niet gemist kan worden; wel steunt hij uw streven naar het inzichtelijk maken van subsidiabele en niet-subsidiabele activiteiten in de bedrijfsvoering. Ook het subsidiëren van de consultancy-functie van de *Associatie van Nederlandse Filmtheaters* (ANF) draagt bij aan de handhaving van de kwaliteitscinema. Het verdient aanbeveling om de bestaande regeling voor investeringssubsidies uit te breiden en de ANF nauwer te betrekken bij de voordracht van filmtheaters die hiervoor in aanmerking komen. Veel filmtheaters zien zich genoodzaakt hun vertoningscondities te verbeteren, nu door de opkomst van megaplexen een versnelde professionalisering is ingezet. De investeringsregeling heeft inmiddels bewezen gemeenten over de drempel te kunnen helpen om hun verantwoordelijkheid in dezen op zich te nemen. Aanscherping van de voorwaarden kan het effect van deze regeling verder vergroten. De ANF overziet het veld als geheel, kent de situaties ter plaatse en is daardoor in staat om het voortouw te nemen in een gedifferentieerd gemeentelijk en provinciaal beleid.

Het *Nederlandse Fonds voor de Film* kiest positie in het gebied waar cultuur en economie elkaar raken. Deze koers ligt geheel in lijn met het McKinsey-rapport over de audiovisuele sector, het regeringsstandpunt dienaangaande en uw

opmerkingen in 'Pantser of Ruggegraat'. Het beleidsplan van het fonds impliceert een complete strategie ter verbetering van de infrastructuur voor filmproductie met een uitgekiend pakket intern en extern te realiseren maatregelen. Wat betreft de interne maatregelen legt de Raad het accent op de prioriteitscategorieën documentaire, jeugdfilm en animatie, de instroom van nieuw talent en de op continuïteit gerichte meerjarige financiering van projectontwikkeling voor een aantal produktiehuizen. Daarnaast vereist een industriële aanpak van de infrastructuur voor filmproductie 'externe' gezamenlijke inspanningen van uw departement en de ministeries van Economische Zaken en Financiën. Het fonds geeft een realistische indruk van de middelen die hiermee gemoeid zijn. Concreet gaat het om fiscale maatregelen, een matching fund met een apart budget voor internationale co-producties en versterking van de samenwerking met de publieke omroep. Als geheel voorziet het plan in de vereiste condities die een verdere stimulering van de kwaliteit en versterking van de marktpositie van de Nederlandse film mogelijk maken binnen een meer vraag-georiënteerde en internationale context. Kwantiteit is in filmproductie een noodzakelijke voorwaarde voor kwaliteit. Zonder substantiële steun heeft de Nederlandse film geen toekomst. De Raad adviseert u dan ook om ofwel met vereende krachten de achterstandsituatie rond de filmproductie weg te werken ofwel alle verdere investeringen achterwege te laten.

Het McKinsey-rapport wijst ook op de *samenwerking tussen de filmsector en de publieke omroep*, die voor beide partijen profijtelijk kan zijn. Deze samenwerking lijkt nu eindelijk op gang te komen. Het Audiovisueel Platform (AVP), dat aanvankelijk als initiator en intermediair een stimulerende rol speelde in het overleg, verloor die functie door herhaalde wisselingen in management en bestuur. De Raad betwijfelt of het AVP die rol in de toekomst weer op zich zou moeten nemen. Binnen de filmsector is het initiatief inmiddels verder gedragen door de samenwerkende filmorganisaties (SFO). Deze ontwikkelden een concreet plan, dat op den duur moet leiden tot een wekelijkse televisievertoning van een Nederlandse film. Recentelijk is de Stichting ter Bevordering van de Nederlandse Speelfilmindustrie in het leven geroepen, die nu optreedt als vertegenwoordiger van de filmsector in besprekingen over het matching fund, het co-productiefonds en fiscale stimuleringsmaatregelen. Een matching fund kan ook drempelverlagend werken om filmprojecten met omroepgeld gefinancierd te krijgen. In de huidige situatie wordt de financieringskans te zeer gedomineerd door de cumulatieve macht van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, het Co-productiefonds Binnenlandse Omroep en de participerende omroeppartner. Bovendien is het financieringstraject via de diverse fondsen te omslachtig en tijdrovend; de onderlinge afstemming moet verbeterd worden. Het is geen uitzondering dat de financiering van een project na een jaar nog niet rond is en de aanwijzingen van de fondsen tijdens de projectontwikkeling werken soms regelrecht tegen elkaar in.

In de sector van de *bibliotheken* heeft de markt de laatste jaren, mede als gevolg van bezuinigingen op lokaal niveau, meer invloed gekregen. Op zichzelf heeft deze, door de lokale overheid indirect opgedrongen, marktgerichte aanpak in een aantal gevallen succes gehad in de sfeer van het gebruik van de collecties. Dit kan echter in bepaalde gevallen ten koste gaan van de pluriformiteit van de collecties. Het in uw opdracht door Bureau Driessen verrichte onderzoek wijst overigens niet in deze richting.

De beperking tot het literaire boek, die de voormalige Raad voor de Kunst als uitgangspunt van zijn advies over *de samenwerking tussen boekhandel en bibliotheek* had genomen, vloeide mede voort uit zijn beperkte adviesterrein, namelijk dat van de letteren. Als gevolg van die beperking kon het advies concrete aanbevelingen bevatten, gericht op verbetering van de onderlinge verhouding en samenwerking. Het verdient aanbeveling nu eerst de resultaten af te wachten van samenwerkingsprojecten of afspraken in deze sfeer, tenzij het bovengenoemde onderzoek van het Bureau Driessen in een duidelijk andere richting wijst. De discussie hierover is inmiddels gestart. Overigens sluit de Raad niet uit dat de voorgestelde samenwerking in de praktijk kan blijken te werken, juist vanwege de beperking tot het literaire produkt. Om dit meest kwetsbare segment gaat het immers vooral. In het algemeen geldt dat er tussen boekhandel en bibliotheek nauwelijks problemen bestaan vanwege veel verkochte boeken, terwijl de publikatie van weinig verkochte maar wel waardevolle werken door de aanschaf van bibliotheken vaak juist mogelijk wordt gemaakt.

Wat betreft de vraag van een *literaire percentageregeling* voor bibliotheken moet voorop worden gesteld dat de rijksoverheid zichzelf in feite de mogelijkheid heeft ontnomen om directe maatregelen te nemen ter bescherming van het literaire produkt via bibliotheken. Dit is het gevolg van een tweetal beleidsmaatregelen: de decentralisatie van bevoegdheden en financiën naar de andere overheden en de verschuiving van de leenvergoedingsregeling naar een regeling van het verhuur- en leenrecht ingevolge de Auteurswet. De laatste wet verzet zich in principe tegen 'positieve discriminatie'. Het is juridisch en bestuurlijk zeer de vraag of het rijk nu nog dwingende maatregelen kan opleggen aan (lokale) bibliotheken, zonder hier zelf de benodigde middelen bij te leggen. Dit laatste gebeurt overigens in Zweden, waar de overheid een bepaalde afname van publikaties garandeert, die vervolgens aan bibliotheken worden geschonken. Deze oplossing werkt in het voordeel van de auteur, de uitgever, de bibliotheek en de gebruiker; althans zo wordt dit in Zweden ervaren. Wat altijd aan te bevelen is, is natuurlijk het organiseren van campagnes door de bij het boek betrokken partijen. Geen bibliothecaris is immers tegen (culturele) verrijking van zijn collectie, maar soms moet hij zijn persoonlijke voorkeur onderdrukken voor 'de tucht van de markt'.

Uw ministerie laat thans onderzoeken of het subsidie-instrumentarium van het Ministerie van Economische Zaken, dat zich richt op versterking van de markt, voldoende toegankelijk is voor *ontwerpers*. Daarnaast wordt door de ministeries van OCenW en EZ gezamenlijk een onderzoek ondersteund van de Europese ontwerpersvereniging BEDA, dat de motieven van opdrachtgevers om ontwerpers in te schakelen in kaart moet brengen. De raad betwijfelt of deze onderzoeken zinvol zijn in het kader van het cultuurbeleid. Het stimuleren van de vraag naar vormgeving heeft inderdaad prioriteit in het beleid van de komende jaren. Vanuit het cultuurbeleid moet echter het accent worden gelegd op de markt voor vormgevingsprodukten als culturele uiting. De raad gaat ervan uit dat globaal genomen twee soorten vormgevingsprodukten zijn te onderscheiden al naar gelang de intentie van de ontwerper. In het ene geval heeft de ontwerper een dienstverlenende houding, gericht op de eisen van de opdrachtgever. Dit levert vormgeving op die in de eerste plaats functioneel en marktgericht is. Het ministerie van EZ is eerstverantwoordelijke op dit terrein. In het andere geval heeft de ontwerper geen dienstverlenende intentie, maar

werkt hij vanuit een onafhankelijke visie op het produkt en zijn context. In principe is dit het terrein van de cultuurpolitiek. Het is overigens niet uitgesloten dat een 'cultureel' vormgevingsprodukt achteraf economische waarde blijkt te hebben, of andersom, dat een met dienstverlenende intenties vervaardigd produkt later bijzondere culturele betekenis krijgt. De raad wil later dit jaar verder ingaan op de consequenties van deze benadering voor het vormgevingsbeleid en de verdeling van verantwoordelijkheden tussen de ministeries van EZ en OCenW.

Wat betreft de mogelijkheid van *sponsoring en matching funds* ten behoeve van de cultuursector wil de Raad de kanttekening maken dat er gekeken zou moeten worden naar de vraag of het eindpunt hiervan niet in zicht is gekomen vanuit een oogpunt van (sociaal-)culturele toelaatbaarheid en de eigen culturele vrijheid. In dit verband zou de Raad een onderzoek willen bepleiten naar de werking van de sponsor-code.

De Raad ondersteunt continuering van de *rentesubsidieregeling*, die zal worden ondergebracht bij de Mondriaan Stichting. Het is de bedoeling de doelstellingen van de regeling te verbreden; de nieuwe doelen zijn versterking van de particuliere markt en bevordering van de verkoop van Nederlandse kunst. Het kwaliteitsoogmerk wordt niet expliciet als criterium genoemd. Het ligt mede daarom in de rede dat de belanghebbende marktpartijen (galeriehouders, klanten, eventueel bankwezen) zelf een groter aandeel van de kosten voor hun rekening nemen. In die zin verdient het aanbeveling het beoogde budget van f 2 mln nog eens nader onder de loep te nemen.

In de *podiumkunstabegroting* signaleert u een aantal instellingen - bedoeld wordt vooral op de theatersector - die niet zijn opgenomen in de bestuursovereenkomsten van gemeenten. Uiteraard houdt deze situatie niet per se verband met de artistieke kwaliteit van deze instellingen. Convenanten berusten veelal op historische ontwikkelingen. Bovendien is het beleid van provincies en gemeenten op dit punt nogal verschillend. Er is natuurlijk veel voor te zeggen dat plaatselijke overheden in het rijksbeleid worden betrokken, maar dit mag niet doorslaggevend zijn voor het al dan niet steunen van groepen. Wat betreft 'te veel en te klein' moet worden opgemerkt dat kwaliteit weinig met grootte te maken heeft. Juist onder de 'kleintjes' zitten heel veel makers en verkenner. Bovendien bevinden zich veel multiculturele instellingen onder jeugdtheatergezelschappen en regionale gezelschappen. Overigens is de Raad zich er terdege van bewust dat een grotere hoeveelheid instellingen niet noodzakelijkerwijs leidt tot een grotere diversiteit van het aanbod, onder meer vanwege het risico van versnippering en het feit dat meer van hetzelfde kan ontstaan. In die zin lijkt een verzadigingspunt te zijn bereikt. Tenslotte merkt de Raad op dat het feit dat zoveel instellingen in de randstad willen zitten, ook iets zegt over het artistieke klimaat in de randstad. Spreiding leidt niet altijd tot positieve resultaten.

Bestuurlijke aspecten

Meer samenhang in het beleid voor de archeologie, monumentenzorg, landschapsarchitectuur, architectuur en stedenbouw is noodzakelijk vanwege de huidige discussie over grote *ruimtelijke ingrepen*. De Raad is van mening dat het

cultuurbeleid zich moet richten op de zorg voor voldoende vakinhoudelijke inbreng vanuit genoemde sectoren. Dit vereist overleg tussen de desbetreffende ministeries. De Raad verwacht dat het Architectuur Platform voor ambtelijk overleg een goed uitgangspunt biedt voor samenhangend beleid ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit. Ten behoeve van de integratie van cultuurhistorische waarden in actuele opgaven is het aan te bevelen dat het Architectuur Platform ook contact legt met het zgn. ARMOLA-overleg (Archeologie, Monumenten en Landbouw), met Project 33 (Natuurbeleidsplan) en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

De Raad is het geheel eens met uw gedachte een interdepartementale werkgroep in te stellen om het '*cultuurhistorische argument*' in het debat over de ruimtelijke ordening te versterken. Naast de departementen van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zouden ook Verkeer en Waterstaat en Defensie daarin thuishoren. Het is overigens wel merkwaardig, dat waar zich al geruime tijd zeer belangrijke en ingrijpende processen op het terrein van de ruimtelijke ordening afspelen (VINEX, Groene Hart, Leidsche Rijn, Maasverbreding, HSL, Betuwelijn) er pas nu aan wordt gedacht het cultuurhistorische argument in het debat over deze kwesties te versterken. Dat had al eerder moeten gebeuren op basis van de instrumenten, die o.a. in de Monumentenwet 1988 worden aangereikt. De Raad bepleit naar wegen te zoeken om het cultuurhistorische geluid krachtiger in de discussie te laten doorklinken.

De aanwijzing van grotere aaneengesloten gebieden tot beschermd gezicht klinkt aantrekkelijk. In de praktijk zal dat op grote, zo niet onbeheersbare problemen stuiten. Immers het rechtsgevolg, een door een gemeente voor te stellen bestemmingsplan, werkt hier niet omdat meer gemeenten en wellicht meer provincies in het geding zijn. Het instrument 'aanwijzing tot beschermd gezicht', dat bedacht is voor een totaal andere situatie dan waarvoor u het thans wilt inzetten, lijkt de Raad niet adequaat. De Raad beveelt u aan een conserverende doelstelling voor grote aaneengesloten gebieden met nieuw te ontwikkelen instrumenten na te streven.

Wat betreft de verbetering van de *samenwerking tussen instellingen en diensten op het terrein van het cultureel erfgoed* merkt de Raad het volgende op.

Samenwerking dient met het oog op verdieping en verbreding van de wetenschappelijke en maatschappelijke functie van de betrokken instellingen zonder meer te worden bevorderd. Die samenwerking kan op verschillende wijzen gestalte worden gegeven. Zonder uitpuittend te zijn, kunnen daarbij worden genoemd: het afstemmen van collectievorming, informatie-uitwisseling over, en wederzijdse bijstand bij vraagstukken omtrent beheer en ontsluiting van archieven en collecties, terwijl voorts aspecten van wetenschappelijk onderzoek, terbeschikkingstelling en presentatie zich lenen voor samenwerking.

De Raad pleit in het bijzonder voor doorstroming van kennis en ervaring van specifieke deskundigheid bij gespecialiseerde instellingen naar breder georiënteerde instellingen. Inhoudelijke vormen van samenwerking, bijvoorbeeld op het terrein van educatie en presentatie, zullen doorgaans door verschillende mogelijkheden en behoeften worden bepaald. Van de instellingen mag daarbij een actieve rol en positieve opstelling worden verwacht. Van rijkszijde kan daaraan een belangrijke bijdrage worden geleverd door het stellen van subsidievoorwaarden en het stimuleren van vormen van samenwerking ook in financieel opzicht. Op deze wijze kan nadere inhoud worden gegeven aan

hetgeen in de hoofdstukken 'Cultureel stadsleven' en 'De toekomst van het verleden' in uw Uitgangspuntennota wordt beoogd. De Raad is overigens gaarne bereid om u hierover nader te adviseren.

In beginsel staat de Raad positief ten opzichte van uw streven het gezamenlijk optrekken van de *Rijksdienst voor de Monumentenzorg* (RDMZ) en de *Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* (ROB) te bevorderen en te versterken. Na de oorlog zijn de wegen van de RDMZ en de ROB verschillende kanten uitgegaan; vanuit het oogpunt van het benutten van kansen in het kader van de ruimtelijke ordening was dit een begrijpelijke maar niet optimale ontwikkeling. Het thans in opbouw zijnde steunpuntennetwerk biedt goede mogelijkheden, mits de ROB daarbij wordt betrokken. Er ontstaan dan voorwaarden om te komen tot behoud en veiligstelling van waardevolle cultuurlandschappen. Zelfs zou gedacht kunnen worden aan het ontwikkelen van een cultuurhistorische hoofdstructuur. Het lijkt de Raad voor de hand te liggen, dat daarbij ook met het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij wordt samengewerkt. Wanneer de experimenten met het steunpuntennetwerk meer duidelijkheid hebben verschaft, wordt de Raad gaarne in de gelegenheid gesteld zich nader over deze problematiek uit te spreken.

Ten aanzien van *koepelorganisaties op het terrein van het cultureel erfgoed* wijst u o.a. op de functie van aanspreekpunt voor de sector en op de belangrijke rol als intermediair op het terrein van de deskundigheidsbevordering. Daarbij betreft de Raad ook uw streven tot verbetering van de samenwerking. Aangezien de Raad het in principe eens is met uw visie terzake heeft hij in de adviezen over de beleidsplannen van de erfgoedkoepels de noodzaak van meer samenwerking benadrukt. Wel wijst de Raad erop dat de vier erfgoedkoepels ongelijk van omvang, sterkte, functioneren en taakstelling zijn, hetgeen samenhangt met het feit dat de werkvelden die zij representeren zeer verschillend zijn gestructureerd. Dat betekent dat de erfgoedkoepels op hun eigen merites moeten worden beoordeeld. De subsidiëring moet worden afgestemd op hun specifieke betekenis voor het werkveld.

Ten aanzien van de *Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland* (KVAN) wil de Raad de vraag naar de wenselijkheid van deze vereniging als erfgoedkoepel aan de orde stellen. Hij is zich ervan bewust dat de KVAN al sinds enkele jaren als zodanig wordt aangemerkt, maar binnen het archiefwezen is deze aanwijzing niet onomstreden. Nu u melding maakt van het voornemen om de banden met genoemde vereniging als koepel te versterken, meent de Raad dat de positie van de KVAN nader moet worden bezien. De KVAN is een vereniging van individuele leden - archivarissen en meer algemeen in het archiefwezen werkzame personen - en is geen vereniging van op het terrein van het archiefwezen werkzame organisaties. De vraag is, gelet op de verenigingsstructuur, of van deze vereniging gevergd mag en kan worden, dat zij als koepel op het terrein van de archieven optreedt. Inherent aan haar structuur is immers, dat de vereniging bestaat uit leden met een functionele band met in het archiefveld opererende instellingen, wier belangen conflicterend kunnen zijn. Niet is uit te sluiten, dat deze belangen bij de bespreking van door de KVAN als koepel in te nemen standpunten zichtbaar worden en op een oneigenlijke manier een rol blijken te spelen. De Raad meent dat dat door u niet moet worden bevorderd. Het risico daartoe is evenwel aanwezig indien de koepelfunctie zou worden verstevigd. Daarentegen realiseert de Raad zich, dat

een krachtige koepel óók voor het archiefwezen een meer dan nuttige functie kan vervullen. De Raad adviseert u derhalve na te gaan of een andere koepel-constructie mogelijk is. Een mogelijkheid daartoe kan zijn om het zgn. 'Topoverleg' tussen de landelijke organisaties en instellingen op het terrein van het archiefwezen aan te vullen, nader te structureren en te consolideren. De koepel dient zó te worden georganiseerd, dat deze als aanspreekpunt voor de archiefsector naar binnen en naar buiten toe effectief kan opereren in aangelegenheden die de hele sector betreffen.

Het (*openbare*) *bibliotheekwerk* in Nederland is grotendeels gedecentraliseerd. Afgezien van enkele bijzondere bibliotheekvoorzieningen ontvangt alleen de landelijke organisatie, het Nederlands Bibliotheek- en Lektuur Centrum (NBLC), nog rijkssubsidie voor zijn landelijke taken: de zorg voor de brede doelstelling, de culturele taken en de samenhang van het stelsel. De lokale en provinciale bibliotheekvoorzieningen worden uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds gefinancierd. De invloed van het rijk hierop is marginaal en kan in feite alleen worden uitgeoefend via het NBLC, dat overigens wel een belangrijke rol speelt in de landelijke besluitvorming door middel van onderzoek, beleidsnota's, discussiebijeenkomsten, ledenvergaderingen e.d. Overwogen zou moeten worden of een versterking van de landelijke rol van het NBLC nodig is. Er lijkt op dit moment sprake van toenemende concurrentie tussen de provinciale en de landelijke organisaties op bibliotheekgebied. Dit is niet bevorderlijk voor een krachtige aanpak van de landelijke taken, die ook voor de bibliotheeksector voortvloeiën uit uw Uitgangspuntennota, zoals stedelijke en regionale samenwerking, steun aan culturele minderheden, leesbevordering en ontwikkeling van nieuwe elektronische dienstverlening. Hiervoor is een sterke landelijke organisatie nodig, die samen met de landelijke organisaties voor de wetenschappelijke bibliotheek- en informatievoorziening (de Koninklijke Bibliotheek, PICA - Project Geïntegreerde Catalogus Automatisering - en iWI - innovatie Wetenschappelijke Informatievoorziening) een sturend beleid kan ontwikkelen. Daarnaast zou, om op lokaal en provinciaal niveau invloed uit te oefenen, ook gepoogd kunnen worden om via convenanten tot bindende afspraken te komen.

Voor wat betreft de verdeling van de gelden voor de *ad hoc-literaire manifestaties*, waarvan de rijksoverheid bijdraagt in de kosten voor de optredende auteurs en een deel van de publiciteit, adviseert de Raad het beschikbare budget onder te brengen bij het *Nederlands Literair Produktie- en Vertalingenfonds*. Niet alleen omdat manifestaties kunnen worden beschouwd als literaire produkties, maar ook omdat de structuur van dit fonds zich hiervoor goed leent. Gezien het belang van manifestaties voor het literaire klimaat in ons land zou hij u bovendien willen adviseren het hiervoor beschikbare budget te verhogen.

De Raad staat op het standpunt dat het bestuur van het *Fonds voor de Letteren* als vanouds dient te bestaan uit bij de literaire wereld betrokkenen, die van de hoed en de rand weten als het om de inhoud van het fondswerk gaat. Dit is temeer belangrijk omdat de adviesraad het bestuur moet kunnen aanspreken. In het advies over dit fonds wordt nader ingegaan op de nieuwe bestuursstructuur.

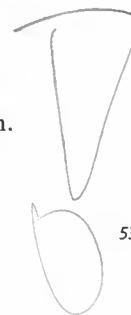
De Raad heeft kennis genomen van uw voornemen de activiteiten van het *Theater Instituut Nederland* (TIN) ten behoeve van optredens van theatergroepen in het buitenland onder te brengen bij het *Fond voor de*

Podiumkunsten (FPK). De Raad meent dat een dergelijke constructie voordeel kan opleveren, in het bijzonder ten aanzien van de controlebaarheid en openbaarheid van beslissingen. Bij de door het fonds te nemen beslissingen dient de deskundigheid echter een belangrijke rol te spelen. Deze deskundigheid is met name bij het TIN voorhanden. De Raad neigt er toe u te adviseren juist vanwege die deskundigheid de beoordeling bij het TIN te houden. Alvorens uw voornemen definitief vorm te geven, lijkt nader overleg tussen het departement, het FPK en het TIN wenselijk.

Zoals blijkt uit het hoofdstuk 'In het eigen zadel helpen' is de Raad voorstander van de oprichting van een *stimuleringsfonds voor kunst- en cultuureducatie*. Bij dit fonds kan ook het Fonds voor Amateurkunst en Kunsteducatie worden ondergebracht. De oprichting van een dergelijk fonds zou tevens een goed moment zijn voor het scheppen van meer samenhang in die toewijzing. De Raad denkt daarbij aan een uitbreiding met de volgende taken:

- In de sector amateurkunst en kunsteducatie werkt een aantal *grootstedelijke produktiekernen* die interessant zijn vanwege een bepaalde werkvorm, een doelgroepstimulerende werkwijze en/of de wijze waarop wordt ingespeeld op maatschappelijke ontwikkelingen. De rijksoverheid subsidieert echter alleen een beperkt aantal instellingen op het terrein van de amateurkunst en kunsteducatie met een duidelijke steunfunctie. Het behoort daarom in principe niet tot de rijkstaken aan grootstedelijke produktiekernen een (beperkt) meerjarig subsidie te verstrekken. De initiatieven van deze instellingen komen meestal ook niet in aanmerking voor een bijdrage uit het projectenbudget Amateurkunst en Kunsteducatie, omdat dit budget niet bedoeld is voor structurele bijdragen. Voor de landelijke ontwikkeling zijn dergelijke voortrekkers van interessante projecten echter van belang. Met een meerjarige subsidiëring uit het voorgestelde stimuleringsfonds kunnen zij anderen stimuleren hun voorbeeld te volgen. Voorgesteld wordt hen voorlopig voor twee jaar subsidie toe te kennen. Het stimuleringsfonds kan vervolgens na evaluatie van de voortgang en kwaliteit van de meerjarige projecten voor nogmaals twee jaar subsidie verlenen, dan wel besluiten (een deel van) het budget op andere wijze te besteden. Het is wellicht ook een stimulans voor de landelijke steunfunctie-instellingen om specifiek beleid te ontwikkelen, als na twee jaar ook door hen een beroep gedaan kan worden op middelen die dan in principe weer beschikbaar komen. De bedoelde produktiekernen spelen vaak een initiërende rol in de vorming van culturele regio's. Om die reden verdient het aanbeveling hun verzoek om meerjarige subsidiëring aan de orde te stellen bij het overleg over de convenanten met steden en provincies. Wellicht kan op den duur co-financiering uit het provincie- of gemeentefonds worden gerealiseerd.

- Op dit moment vinden de AK-steunfunctie-instellingen de functie van het coördinatiepunt voor *deskundigheidsbevordering*, dat gezamenlijk wordt beheerd door het Nederlands Instituut voor Kunsteducatie-LOKV en het Platform Amateurkunst (PAK), niet helder. Men vindt dat onvoldoende meerwaarde wordt gerealiseerd ten opzichte van de vakgerichte scholing die tot de taken van de instellingen zelf behoort. Geadviseerd wordt deze taak toe te voegen aan die van het mogelijke stimuleringsfonds voor kunst- en cultuureducatie, dat de onafhankelijke uitvoerder van veranderend rijksbeleid zou moeten zijn (zie ook advies LOKV/PAK-deskundigheidsbevordering). Het fonds kan dit budget openstellen voor cursusaanbieders die het rijksbeleid vertalen in scholingsaanbod. Inbreng van amateurkunst- en kunsteducatie-instellingen en van het kunstvakonderwijs kan via een aparte adviescommissie geregeld worden.

- Projectaanvragen voor *opdrachten aan componisten* worden doorgaans doorgestuurd naar het Fonds Scheppende Toonkunst (FST). Dit fonds blijkt ook rechtstreeks relatief veel aanvragen te ontvangen voor opdrachten ten behoeve van de amateuristische muziekbeoefening. Daarnaast verstrekt het FST jaarlijks subsidie aan een aantal landelijke amateurmuziekorganisaties, waarmee zij in overleg met het FST, zelfstandig opdrachten kunnen verlenen. De instellingen in andere kunstdisciplines doen voor *repertoire-ontwikkeling* al een beroep op het projectenbudget Amateurkunst en Kunsteducatie. De Raad adviseert daarom de middelen van het FST die met deze activiteiten gemoeid zijn over te hevelen naar het op te richten stimuleringsfonds voor kunst- en cultuureducatie. Verwacht wordt dat de weging van de aanvragen bij dit fonds beter tot zijn recht zal komen door de aanwezigheid van specifieke expertise op het terrein van amateurmuziek en muziekeducatie. De lijnen naar het veld zullen op deze wijze aanzienlijk worden verkort. Tevens krijgen aanvragers zo een duidelijker aanspreekpunt en kan een grotere toegankelijkheid en betere publiciteit worden bewerkstelligd.
- Het *buitenlandbudget* voor projecten Amateurkunst en Kunsteducatie, dat zich nu nog bij uw departement bevindt, kan eveneens bij het stimuleringsfonds worden ondergebracht. Het is voor het veld aantrekkelijk om voor alle soorten financiële ondersteuning bij hetzelfde loket terecht te kunnen.

De plaatsing van het in te stellen Fonds voor Amateurkunst en Kunsteducatie bij het Fonds voor de Podiumkunsten acht de Raad niet wenselijk. Die incidentele subsidies in deze sector betreffen immers meer dan alleen podiumkunsten. Als, zoals de Raad voorstelt, het stimuleringsfonds voor kunst- en cultuureducatie opgericht is, is het beter deze subsidies daarbij onder te brengen. Hiermee wordt voor alle deelnemers in de betrokken culturele netwerken eenzelfde loket gecreëerd en is de zelfstandigheid van het fonds beter gewaarborgd.

Verantwoording, afweging en financiële consequenties

Werkwijze

Nog voordat de Raad formeel was geïnstalleerd had hij reeds de *'Adviesaanvraag Cultuurnota 1997-2000'* ontvangen met daarbij 489 beleidsplannen van culturele instellingen die in het kader van deze aanvraag moesten worden beoordeeld. Opvallend was het grote aantal vragen in de Adviesaanvraag, variërend van specifieke vragen over instellingen tot algemene vragen van zeer fundamentele aard. Als wordt verdisconteerd dat vier jaar geleden in een aantal sectoren nog geen beleidsplannen werden gevraagd, is het totaal aantal beleidsplannen toegenomen met circa 30%. Ongeveer de helft van de plannen was afkomstig van instellingen die thans niet meerjarig worden gesubsidieerd.

De *Raad voor Cultuur* is op 22 november 1995 ingesteld, maar de leden werden pas met ingang van 1 februari 1996 benoemd. Hij was dus niet betrokken bij het voortraject van de cultuurnotaprocedure en had zich niet kunnen voorbereiden op het advies. Daar kwam bij dat in de Raad sectoren bijeen zijn gebracht met verschillende tradities en achtergronden (kunsten, cultureel erfgoed, media en informatie) die nog moesten zoeken naar een gemeenschappelijk denk- en referentiekader. Een complicerende factor was dat bij de Adviesaanvraag veel essentiële informatie ontbrak (financiële gegevens, achterliggend materiaal zoals onderzoeksrapporten, nota's, adviezen e.d.) en ten dele pas in een vergevorderd

stadium van de advisering werd ontvangen. De Raad kreeg bovendien weinig tijd voor het opstellen van dit advies. De termijn was ongeveer de helft korter dan de tijd die de voormalige Raad voor de Kunst vier jaar geleden beschikbaar had voor het opstellen van het kunstenadvies.

Met het oog op de *continuïteit van de advisering* heeft de Raad de commissieleden van de voormalige Raad voor de Kunst en Raad voor het Cultuurbeheer verzocht tijdelijk aan te blijven ten behoeve van de advisering over de beleidsplannen. De meeste leden stemden daarin toe. Op enkele terreinen moesten nieuwe commissies worden ingesteld. Een overzicht van de samenstelling van de commissies die de instellingsadviezen hebben voorbereid, is opgenomen in de bijlagen bij dit deel van het advies. In de theater-, dans- en muzieksectoren, waar een zeer groot aantal plannen moest worden beoordeeld, hebben de commissies gebruik gemaakt van de inzichten van externe rapporteurs, de 'voorstellingsbezoekers', die al enkele jaren eerder door de Raad voor de Kunst waren aangezocht om de commissies bij te staan in het volgen van het theater- en muziekaanbod.

Om aan het adviesverzoek te kunnen voldoen heeft de Raad direct na zijn aantreden een aantal maatregelen genomen. De *hoogste prioriteit* werd toegekend aan een zorgvuldige beoordeling van de instellingsplannen. Voorts moest een zekere mate van differentiatie worden aangebracht in de grote hoeveelheid vragen uit de Adviesaanvraag. Een aantal vragen moest in elk geval worden beantwoord, andere vragen waren dermate complex dat ze in de korte adviesperiode slechts indicatief konden worden beantwoord en weer andere moesten volledig worden doorgeschoven tot na de cultuurnota-advisering. De Raad heeft de niet, en slechts indicatief beantwoorde vragen opgevat als een goede aanzet tot het nog op te stellen adviesprogramma's voor de komende jaren.

De Raad merkt op dat de kwaliteit van de ingediende beleidsplannen van zeer wisselend niveau is. Omdat op het departement de plannen niet getoetst zijn op ontvankelijkheid moesten in een aantal gevallen plannen worden beoordeeld die nauwelijks voor meerjarige subsidiëring uit het cultuurbudget in aanmerking te komen.

De preadviezen van de commissies werden getoetst door de plenaire Raad voor Cultuur die zich voorts heeft gebogen over de integrale afweging van de plannen en de verdeling van de extra beschikbare middelen. Het algemene deel van dit advies is in belangrijke mate voorbereid door de Raad zelf.

Beoordeling van instellingen

Als *toetsingskader* voor de advisering heeft de Raad de nota 'Pantser of ruggegraat' en uw adviesaanvraag gehanteerd, zij het dat daarbij een aantal kanttekeningen is gemaakt waarvan de neerslag is terug te vinden in de inleiding van dit advies. Ook eerdere adviezen die door de voormalige adviesraden op het terrein van de cultuur zijn uitgebracht ten behoeve van de cultuurnota hebben een belangrijke rol gespeeld bij het opstellen van dit advies.

Bij de beoordeling van instellingen is in de eerste plaats gekeken naar de kwaliteit van de plannen en van de geleverde prestaties. Tevens zijn, waar relevant, de beleidsplannen getoetst aan de door u genoemde uitgangspunten en criteria. Het is de taak van de Raad om vooral naar de inhoudelijke aspecten van de plannen te kijken en niet zozeer naar de financieel-organisatorische kanten, waar uw mi-

nisterie een zwaardere verantwoordelijkheid voor heeft. In enkele gevallen ontkwam de Raad er niet aan om ook financieel-organisatorische aspecten in zijn afweging te betrekken.

De *beoordeling van instellingen* is in een aantal gevallen op meer gebaseerd dan alleen de beleidsplannen. Met name in de kunstensector, waar meer dan in de andere sectoren het artistieke produkt dient te worden beoordeeld, zijn de prestaties van reeds meerjarige gesubsidieerde instellingen de afgelopen jaren op de voet gevolgd. In deze sector is ook halverwege de cultuurnotaperiode met vertegenwoordigers van diverse instellingen gesproken.

Voorts zijn ook nu weer met instellingen gesprekken gevoerd voor zover de beleidsplannen daartoe aanleiding gaven. Bij veel instellingen is behalve van de informatie die deze gesprekken opleverde, ook gebruik gemaakt van jaarverslagen, brochures en ander gedrukt materiaal en vooral ook van de eigen ervaringen van commissieleden bij het bezoeken van tentoonstellingen, voorstellingen of andere openbare activiteiten.

Bij 'nieuwe' instellingen waren in sommige gevallen minder ervaringsgegevens beschikbaar en hebben de commissies extra zorgvuldig gekeken naar de voorstellen zoals geformuleerd in de beleidsplannen. Overigens waren deze instellingen, of de daarbij betrokken personen, in de meeste gevallen wel bekend bij de commissies.

De Raad heeft zijn rol niet opgevat als adviseur of klankbord van de aanvragende instellingen. De beleidsplannen worden daarom *niet in extenso* behandeld, maar slechts die punten komen aan de orde die relevant zijn voor het advies aan u. Reeds meerjarig gesubsidieerde instellingen waarover twijfels bestaan, de interessantste nieuwe initiatieven en verzoeken om subsidieverhoging die om inhoudelijke redenen belangrijk worden geacht, hebben daardoor gemiddeld meer aandacht gekregen dan andere plannen.

Systematiek

De cultuurnotasytematiek heeft *voordelen maar ook nadelen*. Voordat deze systematiek werd ingevoerd, werd het beleid in de sectoren in een verschillend tempo ontwikkeld en op verschillende momenten aan het Parlement voorgelegd. Integrale afweging van plannen en financiële verschuiving tussen sectoren waren in die tijd niet goed mogelijk. Dit werd des te meer een probleem toen in de loop van de jaren tachtig, als gevolg van de afnemende groei van budgetten, steeds minder ruimte overbleef voor nieuwe initiatieven. In die tijd was er geen goed mechanisme dat ervoor kon zorgen dat instellingen die al een zekere positie hadden verworven, met enige regelmaat kritisch tegen het licht werden gehouden. De instellingen waren bovendien minder zeker van hun subsidie; formeel moest elk jaar opnieuw subsidie worden aangevraagd en worden vastgesteld.

Inmiddels beginnen ook de *nadelen* van de systematiek zichtbaar te worden. De cultuurnota leidt bijna onontkoombaar tot het (her)formuleren van het cultuurbeleid over de gehele linie en concentreert zich minder op de gewenste veranderingen in het beleid. De procedure wordt bemoeilijkt door de omvangrijke stapel papier die ermee gemoeid is en door het ingewikkelde onderhandelingsproces met en lobbyproces van betrokkenen en belanghebbenden. Voorkomen zou moeten worden dat de procedure verwordt tot een soort invuloefening, namelijk dat de bewindspersoon zijn uitgangspunten formuleert, de instellingen daarop in hun plannen inspelen en

de Raad de scores turft. De Raad dringt er dan ook op aan dat de cultuurnotasytematiek, zodra de huidige ronde is beëindigd, grondig wordt geëvalueerd.

Budget

In de Adviesaanvraag wordt een verhoging van het cultuurbudget aangekondigd van per saldo f 32 mln. De Raad realiseert zich hoe moeilijk het is om in deze tijd nieuwe financiële middelen te vinden. Het is hem echter niet ontgaan dat dit bedrag op een wijze is gecreëerd die *onzekerheden* met zich meebrengt over de hoogte ervan en over de beschikbaarheid op lange termijn. De f 32 mln extra is afkomstig van BTW-besparingen bij culturele instellingen die moeten worden overgeheveld naar de cultuurbegroting. Of dit in alle sectoren zal lukken is nog niet zeker en ook is onzeker hoe lang dit bedrag beschikbaar zal blijven.

Waar dat toe kan leiden wordt duidelijk als uw financiële voorstellen uit de Adviesaanvraag worden bekeken. Uw ambtsvoorganger heeft een deel van het bij de vorige cultuurnota benodigde extra filmgeld gefinancierd uit omroepmiddelen die slechts voor beperkte tijd beschikbaar waren. Als gevolg daarvan is nu het door u gevonden extra geld maar ten dele beschikbaar voor nieuwe initiatieven, omdat reeds bestaande verplichtingen eerst moeten worden ingelost. De BTW-constructie heeft als risico dat uw opvolger met eenzelfde situatie wordt geconfronteerd, zij het dat dan veel grotere bedragen in het geding zijn. Er dreigt in de cultuursector een situatie te ontstaan waarbij het ene financiële gat met het volgende wordt gevuld.

In het *Regerakkoord* van het huidige kabinet is afgesproken dat het cultuurbudget met f 60 mln zou worden verhoogd. Heeft de Raad het goed begrepen dat het feit dat hiervan tot nu toe circa de helft is gerealiseerd, wordt veroorzaakt door tekorten die reeds voor uw aantreden zijn ontstaan? De Raad heeft hier ernstig bezwaar tegen. De creativiteit en verhoogde doelmatigheid van culturele instellingen kunnen eerdere bezuinigingen op het cultuurbudget en het vele jaren uitblijven van prijscompensatie niet langer compenseren. De Raad wil nog eens onderstrepen hetgeen zo terecht in het Regeerakkoord is vermeld onder de paragraaf cultuur: 'Daardoor versterkt zij het zinvol verband in de samenleving. Zij vormt een evenwicht tegen eenvormigheid en bevordert respect voor het uitzonderlijke.' In een samenleving die in toenemende mate bepaald lijkt te worden door materiële waarden en - ook in internationaal verband - regelgeving die daarop is gericht, kan en moet de culturele component voldoende tegenwaarde vormen, als uiting van menselijke waarden en vrijheid van geest. De Raad dringt erop aan dat de Regering alsnog de afspraken in dit Regeerakkoord met betrekking tot de budgetverhoging voor cultuur van f 60 mln volledig effectueert.

In dit verband wil de Raad tevens aandacht vragen voor het feit dat de culturele instellingen in de meeste gevallen al vanaf 1983 *geen prijscompensatie* (wel looncompensatie) hebben ontvangen. Dit is in de loop der jaren een steeds groter probleem geworden, omdat de instellingen met verhoudingsgewijs minder geld toch dezelfde taken moeten blijven uitoefenen. Een aantal instellingen meent nu dat een grens is bereikt die het niet langer mogelijk maakt primaire taken naar behoren uit te oefenen.

Los daarvan doet zich een ander probleem voor, omdat een aantal instellingen als gevolg van *wetswijziging* in één keer met soms substantieel hogere kosten

wordt geconfronteerd. Het betreft de wijzigingen van de Arbowet, Arbeidstijdenwet, Ziektewet en Auteurswet, die met name in de podiumkunstsector worden gevoeld. De Raad dringt aan op een oplossing voor deze problemen, waarbij geldt dat exogeen veroorzaakte problemen ook exogeen gefinancierd moeten worden. Ten aanzien van het uitblijven van prijscompensatie wordt voorgesteld deze problematiek te becijferen - het gaat naar verwachting om enkele tientallen miljoenen - en zodontig bij een volgende kabinetsformatie in te brengen als probleem waarvoor een oplossing moet worden gevonden.

De Raad heeft er overigens voor gekozen verzoeken om compensatie voor prijsverhogingen en extra kosten als gevolg van veranderde wetgeving niet mee te nemen in de adviezen over afzonderlijke instellingen. Dit laat onverlet dat bedragen die hiervoor op de begrotingen worden opgevoerd reële kosten zijn, die moeten worden gemaakt wil de instelling de prestatie kunnen leveren die hij in zijn beleidsplan heeft verwoord.

Flexibiliteit

U schrijft in uw adviesaanvraag dat de noodzaak om te komen tot meer *flexibiliteit* in de besteding van het cultuurbudget breed wordt onderschreven.

Het is niet duidelijk wat onder 'breed' moet worden verstaan, maar door de voormalige Raad voor de Kunst en in het culturele veld zelf is negatief gereageerd op uw plannen met betrekking tot het aanbrengen van meer flexibiliteit. u wekt de indruk daar volledig aan voorbij te willen gaan.

De Raad vraagt zich af of de voorgestelde maatregel wel noodzakelijk is; de systematiek voorziet immers al in de mogelijkheid dat fondsen op elk gewenst moment op nieuwe ontwikkelingen inspelen. Daar komt bij dat tussentijdse kortingen op de subsidie aan meerjarig gesubsidieerde instellingen op grond van bezuinigingen ook nu al mogelijk zijn, omdat in de subsidietoezeggingen een voorbehoud wordt gemaakt betreffende de door de wetgever bepaalde financiële ruimte. De door u gehanteerde argumenten voor deze flexibiliteitsmaatregel kunnen dan ook niet overtuigen.

Het is evenwel denkbaar dat het u er vooral om gaat enige ruimte te vinden om tussentijds initiatieven te kunnen steunen die evident van belang zijn, maar waarvoor *geen subsidietitel* kan worden gevonden. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om middelen voor incidenteel voorkomende grootschalige projecten die niet door de (gezamenlijke) fondsen kunnen worden gefinancierd. Als dat het geval is, is de Raad ervoor de discussie dáárop toe te spitsen. De Raad heeft bovendien begrip voor een dergelijk voorstel, want het soort problemen dat zich destijds voordeed rond de Frankfurter Buchmesse is niet voor herhaling vatbaar.

Maar juist als dát de werkelijke reden is van uw voorstel, is de Raad geen voorstander van een maatregel die zo principiële inbreuk pleegt op de cultuurnotasytematiek. Uw voorstel gaat immers ten koste van de financiële zekerheid die over de gehele linie aan instellingen wordt geboden en daar is de Raad zeer aan gehecht. De Raad beveelt aan op de cultuurbegroting een budget te creëren in de orde van grootte van f 1 mln dat voor dit soort doeleinden kan worden gebruikt. Als de besteding daarvan in een aantal gevallen wordt gekoppeld aan het eveneens te creëren budget voor statelijke presentaties is een dergelijk bedrag waarschijnlijk voldoende.

Financiële consequenties van het advies

Een *kritische afweging* van de plannen maakte duidelijk dat een groot deel van de reeds meerjarig gesubsidieerde instellingen interessante en ambitieuze

voorstellen op tafel heeft gelegd. Maar ook onder het grote aantal nieuwe gegadigden - de helft van de aanvragen - bevinden zich vele instellingen die waardevolle en tot de verbeelding sprekende plannen hebben ingediend. De gemiddeld hoge kwaliteit van de instellingen en van de voorstellen, en ook het grote aantal aanvragen, maakte het a priori moeilijk om tot een afgewogen keuze te komen.

De Raad heeft bovendien kunnen vaststellen dat veel instellingen over (te) krappe budgetten beschikken, gegeven hun taken, functies en ambities. De plannen die zijn ingediend maken duidelijk dat culturele instellingen met verhoudingsgewijs weinig geld veel presteren, daarbij gesterkt door hun enthousiasme en doorzettingsvermogen. Waarschijnlijk is de op zichzelf goede traditie om de verrichtingen van culturele instellingen voortdurend kritisch te volgen - in de media, door collega-instellingen, door de politiek en door de Raad - er mede de oorzaak van dat in de culturele sector maar weinig subsidies inefficiënt worden besteed.

De Raad kwam derhalve in bijna alle sectoren voor de moeilijke vraag te staan 'moet iets goeds dat bestaat plaats maken voor iets goeds dat nieuw is, maar zich nog niet heeft kunnen bewijzen?'.

De Raad heeft gestreefd naar een integrale afweging van de plannen. Op grond daarvan heeft hij moeten vaststellen dat, zelfs bij een zeer kritische en selectieve afweging, het niet goed mogelijk is om zowel recht te doen aan uw beleidsvoornemens als aan de vele kwalitatief belangwekkende plannen die zijn ingediend. Althans, in het geval dat slechts f 32 mln beschikbaar komt voor beleidsintensivering. Juist tegen deze achtergrond is het pijnlijk om te moeten constateren dat het debat over de vorige cultuurnota ertoe heeft geleid dat een substantieel deel van het cultuurbudget om politieke redenen niet of nauwelijks in deze afweging kan worden betrokken.

De Raad heeft in zijn overwegingen betrokken dat het huidige kabinet in het *Regeerakkoord* een extra bedrag had afgesproken voor cultuur van f 60 mln. Dit bedrag was gebaseerd op een globale inschatting van de omvang van de knelpunten in de cultuursector. De Raad komt nu langs een andere weg op een bedrag dat nodig is in de orde van grootte van f 58 mln. Als minder beschikbaar komt dienen ingrijpende keuzes te worden gemaakt uit de aanvragen en kunnen uw beleidsvoornemens niet naar behoren worden uitgevoerd.

Over het aldus ontstane dilemma - adviseren conform het 'budget-regeerakkoord' of op basis van het bedrag in de aanvraag - heeft de Raad uitvoerig gediscussieerd. Uiteindelijk is hij tot de conclusie gekomen dat hij in het geval minder beschikbaar komt dan de benodigde f 58 mln, zijn verantwoordelijkheid als inhoudelijk adviseur niet uit de weg zal gaan. De Raad heeft daarom in zijn adviezen twee alternatieven verwerkt, één uitgaande van het noodzakelijke bedrag van f 58 mln en de andere gebaseerd op het bedrag van f 32 mln.

De Raad merkt ten slotte op dat hij niet met volledige zekerheid heeft kunnen inschatten of de adviezen binnen de minimumvariant geheel uitvoerbaar zijn. Een *voorbehoud* moet worden gemaakt omdat de verstrekte financiële gegevens niet altijd duidelijk waren en omdat de Raad - overeenkomstig uw wens - zijn financiële aanbevelingen in globale termen heeft geformuleerd. Hij gaat er wel vanuit dat het minimumadvies in ieder geval naar de geest uitvoerbaar is binnen het beperkte budget.

Verschuivingen per sector

Voor de sectoren *beeldende kunsten en vormgeving* is in totaal een extra bedrag nodig in de orde van grootte van f 7 mln Dit bedrag is vooral bestemd voor de kwalitatieve versterking van functies van instellingen die reeds meerjarig worden gesubsidieerd, zoals onderzoek en ontwikkeling, nieuwe mediatechnologie, theorievorming en debat, internationalisering, presentatie, publieksopbouw en educatie. Voorts worden vier nieuwe instellingen voorgedragen voor meerjarige subsidie en wordt voorgesteld een premieregeling ten behoeve van het vormgevingsbeleid van lagere overheden in te stellen. Uitgaande van slechts f 32 mln extra is een bedrag van f 3 mln beschikbaar. Dan is er aanzienlijk minder ruimte voor met name het Fonds voor de Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst en de Mondriaan Stichting.

Naast de verschuivingen die binnen de sector zelf worden beadviseerd, is voor de *bouwkunst* in de minimumvariant een bedrag van circa f1 mln nodig. Hiermee kunnen de plannen van Architectuur Lokaal, European en Archiprix worden gehonoreerd en is er zeer beperkte extra ruimte voor het Nederlands Architectuurinstituut, het Berlage Instituut, het Stimuleringsfonds voor Architectuur. Mocht het totale benodigde bedrag van f 58 mln beschikbaar komen, dan dient het surplus van f 0,5 mln voor bouwkunst te worden bestemd voor met name het Nederlands Architectuurinstituut, het Stimuleringsfonds voor Architectuur en het Berlage Instituut.

Voor de *musea* is een totaalbedrag van f 10 mln nodig voor verruiming van aankoopbudgetten, productvernieuwing, educatieve producties en organisatieontwikkeling. Op grond van uw adviesaanvraag wordt ervan uitgegaan dat minimaal de helft van dit bedrag kan worden gevonden in de sector zelf. In de minimumvariant zou een bedrag van f 2 à f 4 mln beschikbaar moeten komen voor productvernieuwing en organisatieontwikkeling uit de posterioriteiten die geen betrekking hebben op de Deltaplengelden. Als het bedrag van f 58 mln beschikbaar komt volgens de 'nodig-variant' dient, naast circa f 6 mln uit posterioriteiten, een extra bedrag in de orde van grootte van f 4 mln beschikbaar te komen voor aankoopbudgetten en educatieve producties.

Voor de *monumentenzorg en archeologie* is in de minimumvariant een bedrag nodig van f 1,5 mln, evenredig te verdelen over de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. In geval het werkelijk benodigde bedrag van f 2 mln beschikbaar komt, dient het surplus eveneens gelijkmatig te worden verdeeld over genoemde instellingen.

Op het terrein van de *archieven* is volgens de minimumvariant een bedrag nodig van circa f 1,5 mln Dit bedrag is bestemd voor projecten op het terrein van de digitale duurzaamheid en de verdere ontwikkeling van methoden ten behoeve van de selectie en het materieel behoud van archieven. Als het volledige bedrag van f 58 mln beschikbaar komt, kunnen tevens activiteiten op het terrein van internationale samenwerking worden gesteund en kan voorts de 'centrale verwijfsfunctie intercultureel' worden ontwikkeld.

Op het terrein van de *letteren* is volgens de minimumvariant een bedrag nodig in de orde van grootte van f 1,2 mln Dit geld is vooral bestemd voor auteurs en de

productie van literaire werken. Als daar bovenop nog het extra benodigde bedrag van circa f 0,5 mln beschikbaar komt dient dit ten goede te komen aan vertalingenbeleid en conservering.

Ten behoeve van de *bibliotheken* is slechts één variant uitgewerkt. Een bedrag in de orde van grootte van f 1,3 mln is nodig voor de landelijke taken van het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC) en voor landelijke functies die (thans) worden behartigd door de Bibliotheek voor Varenden en de Centrale Discotheek Rotterdam.

Ten behoeve van de *filmsector*, die nog steeds in een achterstandssituatie verkeert, is volgens de minimumvariant een bedrag nodig in de orde van grootte van f 3 mln, met name voor filmproductie en festivals. Infrastructurele maatregelen voor filmproductie vergen gezamenlijke inspanningen en investeringen van het Ministerie van Economische Zaken en uw departement. In het geval - volgens de f 59 mln-variant - nog f 2 mln extra voor film beschikbaar komt, zouden daarmee de condities voor grotere speelfilmproducties en internationale co-producties verder verbeterd kunnen worden.

Om het beleid in de *theatersector* te realiseren is, naast de verschuivingen die binnen de sector zelf zijn aangebracht, een verhoging van het budget in de orde van grootte van f 3 mln noodzakelijk. Daarmee ontstaat ruimte voor aanpassing van de subsidies aan de repertoiregezelschappen in het zuiden en noorden van het land en voor enkele artistiek goed functionerende middelgrote gezelschappen. Ook kunnen daardoor enkele nieuwe ensembles meerjarig worden gesubsidieerd en bestaat de mogelijkheid om de incidentele middelen voor onafhankelijke theatermakers te verruimen. Laatstgenoemde gelden vallen deels toe aan het Fonds voor de Podiumkunsten, deels aan een landelijk netwerk van productiehuisen. Mocht voor de cultuursector als geheel een bedrag van f 58 mln extra worden uitgetrokken dan legt de Raad van uit artistiek oogpunt prioriteit bij het jeugdtheatergezelschap Munganga en bij de wensen van de grote repertoiregezelschappen in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Versterking van de positie van een reeks kleinere instellingen, wier budgetten aan de krappe kant zijn, zou eveneens bij een ruimer budget kunnen worden gerealiseerd. Tenslotte zou de Raad het budget van het Fonds voor de Podiumkunsten extra willen verruimen, boven de circa f 0,7 mln die in de minimumvariant is voorzien.

In de *muziek- en muziektheatersector* wordt prioriteit verleend aan de niet-symfonische muziek. Als slechts het bedrag van de minimumvariant beschikbaar komt (circa f 6 mln), is een kleine ophoging van de budgetten voor muziek en muziektheater van het Fonds voor de Podiumkunsten mogelijk en kan een beperkt aantal initiatieven op het terrein van de jazz, popmuziek en wereldmuziek worden gehonoreerd. Tevens is er enige ruimte voor versterking van de positie van de moderne muziekpodia en kan in bescheiden mate tegemoet worden gekomen aan gerechtvaardigde wensen van enkele meerjarig gesubsidieerde instellingen. Ook het aantal reisoperaprodukties kan dan worden uitgebreid. Er is dan echter geen ruimte voor het door u wenselijk geachte programmeringsfonds en evenmin voor het toekennen van structurele reissubsidies aan ensembles die in het buitenland optreden.

Om in deze sector te kunnen doen wat nodig is, is bijna het dubbele van dit bedrag nodig. In het geval deze verdubbeling wordt gerealiseerd kunnen aan het

merendeel van genoemde categorieën en instellingen substantiële bedragen worden toegekend en is er met name meer geld voor het Fonds voor de Podiumkunsten.

In de *danssector* is naast de aanzienlijke verschuiving die binnen de sector zelf wordt beadviseerd volgens de minimumvariant een bedrag nodig in de orde van grootte van f 1,5 mln. Met het aldus in totaliteit beschikbare budget kunnen wensen van een aantal bestaande en nieuwe instellingen worden gehonoreerd en kan bovendien het dansbudget van het Fonds voor de Podiumkunsten worden verhoogd. Om te kunnen doen wat, uitgaande van uw beleidsvoornemens en de plannen in deze sector, nodig is, is echter nog een meerbedrag nodig van circa f 1 mln. Dit laatste bedrag dient in zijn geheel eveneens ten goede te komen aan het Fonds voor de Podiumkunsten, waarmee een verdubbeling van het in de eerste variant beadviseerde bedrag wordt gerealiseerd.

Naast de verschuivingen die binnen de *Amateurkunstsector* zelf worden voorgesteld, is volgens de minimumvariant een extra bedrag nodig in de orde van grootte van f 1 mln. Met het aldus beschikbare totaalbedrag kunnen onder meer wensen van Artisjok/Nultwintig en De Kunstbende worden gehonoreerd. Omdat een aanzienlijk aantal aanvragen is doorverwezen naar het op te richten Fonds voor Amateurkunst en Kunsteducatie, is dringend gewenst dat - als het benodigde bedrag van f 58 mln beschikbaar komt - het budget van dit Fonds wordt verhoogd met circa f 1 mln.

Ten behoeve van *bovensectorale instellingen, multidisciplinaire festivals* en een bescheiden verhoging van het *projectenbudget 'intercultureel'* is tezamen minimaal een bedrag nodig in de orde van grootte van f 3 mln. Als de benodigde f 58 mln beschikbaar komt, gaat de Raad ervan uit dat het surplus van f 1,5 mln globaal wordt verdeeld over deze instellingen, festivals en projectenbudget.

Ten behoeve van voornemens zoals genoemd in *'Internationaal; vrijhaven'* is de Raad in de minimumvariant uitgegaan van een extra bedrag in de orde van grootte van f 2 mln. Hiermee wordt ruimte gecreëerd voor het aanstellen van enkele 'liaison officers' bij ambassades, voor 'statelijke presentaties' en een beperkt aantal andere activiteiten, onder meer op het gebied van de bouwkunst. Dit bedrag is geenszins toereikend om daadwerkelijk tegemoet te kunnen komen aan de noden en ambities op dit terrein. Om nog wat meer ruimte te creëren is het noodzakelijk dat de bestaande budgetten minder worden versnipperd en zou volgens de 'nodig-variant' nog f 0,5 mln meer beschikbaar kunnen komen.

Het grote belang dat u toekent aan de *cultuureducatie* dient concreet te worden vormgegeven door een stimuleringsfonds voor cultuureducatie in te stellen. Dit fonds zou interessante projecten van onderwijsinstellingen moeten steunen, waarbij een belangrijk doel is de samenwerking met culturele instellingen te bevorderen. Om een dergelijk fonds te kunnen doen slagen, wordt gedacht aan een totaalbudget in de orde van grootte van f 20 mln, in een verhouding 1 : 3 te verdelen over cultuur en onderwijs. Hoe belangrijk de Raad een dergelijk beleidsinstrument ook vindt, in de minimumvariant bleek het niet mogelijk hiervoor meer geld te reserveren dan circa f 2 mln. Als het nodige budget van f 58 mln beschikbaar komt, dient dit fonds hoge prioriteit te krijgen en zou een totaalbedrag in de orde van grootte van f 5 mln beschikbaar moeten worden gesteld naast de bijdrage uit de onderwijsbegroting.

Op het terrein van de nieuwe *informatietechnologie* wordt aanbevolen met name activiteiten te ondersteunen gericht op het onderzoek naar, en het debat over de culturele betekenis van deze technologie. Het Vormgevingsinstituut speelt hier een belangrijke rol, maar ook de plannen van Backbone, V2, MonteVideo, STEIM en het Virtueel Platform, waarin al deze organisaties participeren, verdienen steun. Hiervoor is volgens de minimumvariant een bedrag nodig van circa f 2 mln. Om de belangrijkste elementen uit voornoemde plannen daadwerkelijk te kunnen steunen, is daar bovenop nog een bedrag nodig van circa f 1 mln. Genoemde initiatieven hebben vooral ook betrekking op wetenschap, economie en technologie. De financiering ervan dient derhalve te worden gevonden in het budget voor informatie, communicatie en technologie dat recent op het Ministerie van OCenW is gecreëerd.

Op het terrein van de *media* wordt het overgrote deel van de plannen uit de omroepgelden gefinancierd. Van de overige instellingen dienen de voorstellen van de Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media (Backbone) te worden gefinancierd uit het bovengenoemde budget.

De Raad adviseert ten slotte in beide varianten een bedrag te reserveren van circa f 1 mln, dat *flexibel* kan worden aangewend ten behoeve van initiatieven die van evident belang zijn, maar waarvoor geen subsidietitel kan worden gevonden.

Samenvattend overzicht van verschuivingen per sector ¹

	minimum variant	'nodig' variant
Beeldende Kunsten en Vormgeving	3	7
Bouwkunst	1	1,5
Musea	-*	4*
Monumenten en Archeologie	1,5	2
Archieven	1,5	2
Letteren	2,5	3
Bibliotheken		
Film	3	5
Theater	3	5
Muziek & Muziektheater	6	11
Dans	1,5	2,5
AK	1	2
Multidisciplinaire Festivals	3	4,5
Bovensectorale instellingen		
Intercultureel (projectenbudget)		
Internationaal (bovensectoraal)		
Cultuureducatie (bovensectoraal)	2	2,5
Nieuwe informatietechnologie ²	2	5
Flexibiliteit	1	1
	—	—
	32	58

¹ Bedragen zijn indicatief en in miljoenen gulden.

* Voor de musea is, uitgaande van de 'nodig-variant', f 10 mln extra nodig. Op grond van de adviesaanvraag gaat de Raad ervan uit dat minimaal f 6 mln hiervan gevonden kan worden in de sector zelf. Van die f 6 mln zou minimaal de helft al direct - in de minimumvariant - moeten worden gerealiseerd. De Raad gaat daarbij uit van de prioriteiten die geen betrekking hebben op de Deltaplanningen.

² Het Mediaterein is niet in deze tabel opgenomen omdat het overgrote deel van de plannen uit de omroepgelden wordt gefinancierd.

** Voor nieuwe informatietechnologie is een bedrag nodig in de orde van grootte van f 2 mln á f 3 mln. De financiering hiervan dient te worden gevonden in het budget voor informatie, communicatie en technologie, dat recent op het Ministerie van OCenW is gecreëerd.

Bijlage: Overzicht van leden van de Raad voor Cultuur en zijn cultuurnota-commissies

De Raad

J. Jessurun (vz)
H. van Beers
mw drs E.A.G. van den Bent
A.K. Bhalotra
prof.dr J.H.F. Bloemers
mw F. Boersma
dr R.M. Boonzajer Flaes
Prof. dr J. Groebel
mw drs. A.G.Giltaij-Lansink
prof. dr W. Kusters
mw dr J.S. de Leeuw
mw drs R.C. Posthumus
mw drs E.R. Ramakers
mr drs A.J.G. Reinders
drs J.G.P. Reijs
Ir K. Rijnboutt
R.H.G. Schoonhoven
mw A.F. Skolnik-Kooiman
mw A. Tilroe
mw M.Toebosch
prof. dr J.A.M.F. Vaessen
drs J.P. Veeris
L. Visser
mr L. van Vollenhoven
mw Y.H.J. Waterbolk
(secr.: mr drs A. Nicolaï en drs J.W. van der Ploeg)

Commissie Financiën

J. Jessurun (vz)
mr drs A.J.G. Reinders (krl)
(secr.: mr drs A. Nicolaï en drs J.W. van der Ploeg)

Commissie bovensectorale instellingen

mr drs A.J.G. Reinders (vz) (krl)
mw dr J.S. de Leeuw (krl)
drs J.G.P. Reijs (krl)
mr L. van Vollenhoven (krl)
(secr a.i.: D.R. Bleijleve)

Ad hoc-commissie Festivals

mr drs A.J.G. Reinders (vz) (krl)
mw M. Toebosch (krl)
J.F. Bakker (extern deskundige)
mw A.L. van Bodegraven
H.M.M. Boerhof

mw A.M. Douglas (extren deskundige)
R. de Graaf
(secr.:mw drs D.A.M. de Graaff)

Commissie Internationaal Cultuurbeleid

J. Jessurun (vz) (krl)
mw F. Boersma (krl)
prof. dr J. Groebel (krl)
mw A. Tilroe (krl)
drs J.P. Veeris (krl)
(secr.: drs. C.W.M. Hendriks)

Commissie Intercultureel Beleid

mr drs A.J.G. Reinders (vz) (krl)
dr R.M. Boonzajer Flaes (krl)
drs J.P. Veeris (krl)
(secr.: mw drs G.W. Bleijenberg)

Commissie Amateurkunst en Kunsteducatie

A.A.W.M. Disch (vz)
dr R.M. Boonzajer Flaes (krl)
P.H.A.M. Hagnaars
drs A. Hoetjes
mw M.E. van der Hoeven
mw H. Meyer
mw W. van Os
W.J. van Til
(secr.: mw drs G.W. Bleijenberg en mw drs D.A.M. de Graaff)

Commissie Muziek en Muziektheater³

H. van Beers (vz) (krl)
L. Visser (krl)
mw A.L. van Bodegraven
S.R. Lok Hin
drs J. López Piñón
mw drs H. Metzelaar
H. van der Meulen
W.E.O. Wehrmeyer
J. Zekveld
(secr.: drs A.A. Berenschot)

Commissie Theater⁴

mr G. Korthals Altes (vz)
mw F. Boersma (krl.)
drs. J.G.P. Reijjs (krl)
mw P. Blok
mw drs M. Cordia
R. de Graaf
W. Meuwissen
mw M. Taygun
J. van Veen

³ Bij de beoordelingen van instellingen in de muziek en muziektheatersector zijn de volgende voorstellingsbezoekers/rapporteurs oon de commissie betrokken: J. Oosterlee, D. de Vreede, C. Evers, mw. N. Ris, M. Nieuwenhuizen en G. Wolhof.

⁴ Bij de beoordelingen van theaterinstellingen zijn de volgende voorstellingsbezoekers/rapporteurs oon de commissie betrokken: mw B. Boonstra, mw M. Boston, P. Dijkemo, mw E.H.M. Iping, mw S. Scholken, mw B. Stokvis, G.A. ter Horst, mw. M. von Velzen en P. Vrijmon

mw drs A.C.C. Witteman
(secr.: mr drs J.A.C. van der Linden)

Commissie Dans

B. Prensela (vz)
mw Y.H.J. Waterbolk (krl)
H.M.M. Boerhof
H. Hulscher
H. van der Meulen
F. Sinceretti
(secr.: mw mr M.I. Hoeken - a.i.- D.R. Bleijleve)

Commissie Film

mw dr J.S. de Leeuw (vz) (krl)
J.M. van Heijningen
mw drs M.C.M. van Daal
mw drs A. Förster
H. Hylkema
K. Meerburg
G. Poppelaars
R. Seegers
mw drs A.C. van Velzen
(secr.: mw drs T. Holtrust)

Commissie Letteren

prof. dr W.J. van den Akker (vz)
prof. dr W. Kusters (krl)
mw drs J. Linders
Nicolaas Matsier
G. Schut
mw J.L.E.M.W.R.R. Tiesinga-Autsema
(secr.: mw drs M.H. Geradts-Pinckaers)

Commissie Bibliotheken

mw A.F. Skolnik-Kooiman (vz) (krl)
prof. dr W. Kusters (krl)
P.J.Th Schoots
(secr.: drs A.F. van der Kooi)

Commissie Media

R.H.G. Schoonhoven (vz) (krl)
prof. dr J. Groebel (krl)
mw dr J.S. de Leeuw (krl)
mr L. van Vollenhoven (krl)
(secr.: drs R.E.M. Asselbergs)

Commissie Beeldende Kunst, Bouwkunst en Vormgeving

mw S.J.E. Bos (vz)
A.K. Bhalotra (krl)
mw M. Toebosch (krl)
mw A. Tilroe (krl)
mw drs E.R. Ramakers (krl)

*5 Bij de beoordeling van
dansinstellingen zijn de volgende
voorstellingsbezoekers/
rapporteurs aan de commissie
betrokken: mw P. Daniels en
mw V. Summers*

ir K. Rijnboutt (krl)
drs O. Bouman
prof. ir J. Brouwer
mw I. Droogleever-Fortuyn
mw drs A.G.M.C. Grondman
M.J.H. Krechting
F. Lubbers
mw H. Oestreicher
D. Pelletey
G. Ros
mw drs E.M.L. Vermeulen
(secr.: ir A.W. Mol en mw drs I.B.A.J. Janssen)

Commissie Musea

mw drs R.C. Posthumus (vz) (krl)
prof. dr J.A.M.F. Vaessen (krl)
drs S.W.G. de Clercq
mw dr E. van Eyck van Heslinga
H.J. Gortzak
prof. dr B. Kempers
drs Th. van Velzen
(secr.: drs E.J. Hendrikse)

Commissie Monumenten & Archeologie

mw drs A.G. Giltaij-Lansink (vz) (krl)
prof. dr J.H.F. Bloemers (krl)
prof. dr G.J. Borger
drs. H.L. de Groot
mw dr B.C.M. barones van Hövell tot Westerflier-van Hellenberg Hubar
mr C.J.D. Waal
(secr.: mr G.W. van Herwaarden)

Commissie Archieven

prof. mr. O. Moorman van Kappen (vz)
mw drs E.A.G. van den Bent (krl)
drs J.N.T. van Albada
drs I.W.L.A. Caminada
prof. dr P.M.M. Klep
(secr.: mr L. Lieuwes)

Overzicht op aanvrager

1 Beeldende kunst, Bouwkunst en Vormgeving

Beeldende kunst en vormgeving: Fondsen

Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst	14	+
Mondriaan Stichting	19	+
Materiaalfonds voor Beeldende Kunst en Vormgeving	24	±
Nederlands Foto Instituut	26	+

Beeldende kunst en vormgeving: Instituten

Vormgevingsinstituut	29	+
Rijksakademie van Beeldende Kunsten	33	+
de Ateliers	35	+
Jan van Eyck Akademie	37	±
Europees Keramisch Werkcentrum	39	+
Europees Kunsten Centrum (EKC)	41	0

Beeldende kunst: Presentatie/nieuwe media

De Appel	42	+
Witte de With	44	+
Montevideo/TBA	46	+
V2-Organisatie	48	+
World Wide Video Festival	50	0

Beeldende kunst: Kunstenaarsinitiatieven

Lokaal 01	52	+
Haags Centrum voor Actuele Kunst (HCAK)	54	0
Het Apollohuis	56	0
De Fabriek	58	0
Kunstvereniging Diepenheim	60	0

Beeldende kunst en vormgeving: Overige aanvragen

Federatie Kunstuitleen	62	+
Gate Foundation	64	0
Het van Doesburghuis	66	±
Informatiecentrum voor internationale activiteiten BK	67	0
EXEDRA	69	0
FIDIAS	70	0

Bouwkunst

Nederlands Archief Grafisch Ontwerpers	72	+
Designprijs Rotterdam	74	0
Nederlands Architectuurinstituut	77	+
Stimuleringsfonds voor Architectuur	81	+
Berlage Instituut	84	±
Architectuur Lokaal	87	+
European Nederland	89	+

Archiprix	91	+
Praktijkopleidingen Architectuur en Stedebouw (PAS)	93	0
ABC	95	0
ArchiCenter Rotterdam	96	0
Archivisie	98	0
Stichting Emmasingel; De Witte Dame	99	0
Ned. Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting	100	0

2 Musea

Kastelen en huizen

Stichting Paleis Het Loo	10
Stichting Museum Slot Loevestein	12
Stichting Rijksmuseum Muiderslot	14
Haags Historisch Museum/De Gevangenpoort	16
Stichting Huis Doorn	17

Oudheden en volkenkunde

Stichting Rijksmuseum van Oudheden	18
Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet	20
Museum van het Boek/Museum Meermanno-Westreenianum	22
Rijksmuseum voor Volkenkunde	24
Stichting Afrika Museum	26

Scheepvaart en openlucht

Stichting Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam	28
Nederlands Openluchtmuseum	30
Stichting Rijksmuseum Het Zuiderzeemuseum	32

Kunst

Rijksmuseum Amsterdam	34
Van Gogh Museum	37
Stichting Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis	39
Kröller-Müller Museum	41
Rijksmuseum Twenthe	43

Natuurwetenschap, Natuurhistorisch en Wetenschappen

Museum Boerhaave	45
Teylers Museum	47
Nationaal Natuurhistorisch Museum	49

Cultuurhistorisch

Museum Catharijneconvent	51
Joods Historisch Museum	53
Keramiekmuseum het Princessehof	55
Museum Boijmans Van Beuningen	57

Ondersteunend en belangbehartigend

Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie	59
De Nederlandse Museumvereniging	61
Nederlands Instituut voor Cultuurbehoud (i.o.)	63

Nieuwe subsidieaanvragen

Museon	66	
Museum voor Volkenkunde	68	
Nationale Stichting De Nieuwe Kerk	70	
Nederlandse Federatie van Vrienden van Musea	72	
Stichting Nationaal Rijtuigmuseum	74	
Tropenmuseum	76	

3 Monumenten en Archeologie

Kerkelijk Kunstbezit in Nederland	7	±
Nationaal Contact Monumenten	8	±
Nederlandse Jeugdbond voor Geschiedenis (NJBG)	10	-
Rijksdienst voor de Monumentenzorg	12	±
Stichting A.G. van Hamel voor Keltische Studies	14	
Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	15	±
Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN)	18	±
Stichting voor de Nederlandse Archeologie	20	±
Stichting Oudheidkundig Bodemonderzoek Hoeksche Waard	22	-

4 Archieven

Rijksarchiefdienst	7	±
Archiefschool	10	±
Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland	12	±
Centraal Bureau voor Genealogie	15	±
Nederlands Fotoarchief	17	±
Bisschoppelijk Centrum Rolduc	19	0

5 Letteren

Productie

Fonds voor de Letteren	6	±
Fonds voor Midden- en Oost-Europese Boek Projecten (CEEBP)	9	0
Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds	11	±

Documentatie/conservering

Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaesjestrûm	15	±
Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum	17	±

Literaire manifestaties

El Hizja	20	±
Literatuurfestival Winterschrift	22	±
Other World Productions (Crossing Border Festival)	23	±
Poetry International	25	±
Literaire Activiteiten Amsterdam (SLAA)	26	±
Multiculturele Activiteiten Utrecht (SMAU)	28	0
Surplus	30	0

Leesbevordering

Autoped	31	0
BulkBoek's Dag van de Literatuur	32	+
Culturele Manifestaties N.A.N.A.	34	0
Doe Maar Dicht Maar	35	+
Kinderen en Poëzie	37	+
Stichting Lezen	39	±
Schrijvers School Samenleving (SSS)	43	±

Overige aanvragen

Schrijversvakschool 't Colofon	44	0
Vi-taal	46	
Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB)	47	0
Esperanto bij het Onderwijs	49	0
Hanneke Eggels	50	0
Historia Ludorum Batavorum	51	0
Index on Censorship Nederland	52	0
Plint	54	0

6 Bibliotheken

Centrale Discotheek Rotterdam	6	+
Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC)	8	+
Fonds voor het Bibliotheekwerk voor Blinden (FBBS)	10	±
Bibliotheek voor Varenden	12	+
Homodok	14	0
Openbare Bibliotheek Den Haag	15	0

7 Media

Audiovisueel Archiefcentrum (AVAC)	6	
Audiovisueel Platform	9	-
Kunstkanaal	12	
Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media	14	+
SOM-Media (Service Organisatie Migranten-Media)	16	+
Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties	19	
Omroep Allochtonen (STOA)	23	+

8 Film

Nederlands Fonds voor de Film	7	+
Associatie van Nederlandse Filmtheaters	10	+
Cinekid	14	+
Cinemien Film & Video Distributie	16	±
Contact Film Cinematheek	18	+
De Filmkrant	20	±
Documentaire Kanaal	22	0
Europese Stichting Joris Ivens	24	0

Film Festival Rotterdam	26	+
FORUM	29	+
Holland Animation Film Festival	31	+
International Documentary Filmfestival Amsterdam	33	+
Maurits Binger Film Instituut	36	±
Media Educatie en Informatie	38	+
Nederlands Film Festival	40	+
Nederlands Filmmuseum en International Art Film	43	±
Nederlands Instituut voor Animatiefilm	48	+
Skrien	50	+
Springdance Cinema/Filmtheater 't Hoogt	52	0

9 Theater

Toneel

De Akteurs	12	0
Amai	13	0
Amsterdamse Bos, het	14	0
Toneelgroep De Appel	16	0 → advies overruled
Art & Pro	20	±
Bonheur	22	+
Carrousel	24	±
Cosmic Illusion	25	0
De Gasten Komen	27	±
De Nieuw Amsterdam	28	+
Alex d'Electrique	30	±
Dogtroep	32	±
Dood Paard	34	0
ELS Inc.	35	0
De Federatie	34	0
Firma Rieks Swarte	37	±
Gezelschap van de Zee	39	0
Growing up in Public	40	+
Haarlems Toneel	42	0
Hesp-theatermakers	44	0
Hollandia	45	+
Kas & De Wolf	47	+
Laagland Amsterdam	49	0
Maatschappij Discordia	50	-
Marcelle Meuleman	52	0
De Meeting	53	0
Mug met de Gouden Tand	54	+
Nationale Toneel	56	±
Noord Nederlands Toneel	58	+
Onafhankelijk Toneel	60	±
Oranjehotel	62	0
Orkater	64	+
PaardenKathedraal	66	+
De Regentes	68	+
Ro Theater	70	±
Softly Onwards	72	0

had wel!!

→ advies overruled

had wel!!

← veel minder

De Sphinx/El Amal 73
 Theater na Water 74
 Theater te Water 75
 Theater van het Oosten 76
 Toneelgroep Amsterdam 78
 De Trust 80
 Tryater 82
 Turista 84
 Het Vervolg 85
 Het Volk 87
 Werkteater 89
 Zep 90
 Zuidelijk Toneel 92

0
0
0
±
±
+
±
0
+
+
0
0
+

Productiehuizen

Productiehuis Brabant 94
 Amphi Theater 96
 FACT 98
 Grand Theatre 100
 InDependance 101
 JeugdTheaterWerkplaats 103
 Het Kruis van Bourgondië 105
 Lantaren/Venster 107
 Nationaal Fonds 108
 Nestheaters 109
 Soeterijn Theaterwerkplaats 111
 Rotterdamse Schouwburg 112
 Toneelschuur 114
 Het Veem 116

±
0
±
±
±
0
+
0
0
+
0
0
+

Jeugdtheater

Artemis 118
 De Branding 119 *had wel*
 De Brandstichting 121
 BURRP! 122
 Compagnie 't Fortuin 123
 De Citadel 124
 De Zon 125
 Delta 126
 Hofplein, Jeugdtheatergezelschap bij Jeugdtheater 128
 Huis aan de Amstel 130
 Hussaarts en Van Lohuizen 132
 Kalebas Produkties 133
 Maccus 134
 Munganga 136
 Muztheater 138
 O'Mamaree 139
 Rosa Sonnevand 140
 Sirkel 142
 Stella Den Haag 144
 Tejater Teneeter 146
 Wederzijds 147

±
0
0
0
0
+
0
+
0
±
0
±
0
±
±
±
±

Het Waterhuis 148

0 8

Mime

BEWTH 149 had wel, nu niet meer.

0

Carver 151

±

De Daders/Jan Langedijk 153

±

De Gebroeders Flint 155

±

De Generale 156

0 8

Griftheater 158

±

Harmonic Productions/Paul Clark 160

0 8

Karina Holla 161 gaat naar tweejarige projectsubsidie lands voor de podiumkunsten

0

Love & Orgasm 163

0

Made in da Shade 164

+

Mimetheater Kdijk 166

0

Nieuw West 167 had wel

0

Prisma/Martin Mens 169

0 8

Space 170

+

Suver Nuver 172

±

Tender 174 had wel.

0

Vis à Vis 176

+

Feike Boschma 178

±

Objecttheater

Speeltheater Holland 179

+

Studio Hinderik 181

0

Studio Peer 182

0

Stuffed Puppet Theatre 184

0

Theater Terra 185

±

Trajekt Theater 187

0

Warner & Consorten 188

0

DASARTS 189

±

Festivals

Images 191

±

Internationaal Micro Festival 192

+

Internationaal Theaterschool Festival 193

+

Theater Kikker 194

0

Limburgs Straattheaterfestival 195

+

Theaterfestival 196

±

Datum 197

0

Ondersteunende organisatie/overige

Europese Mime Federatie (EMF) 198

+

The Informal European Theatre Meeting (IETM) 199

0

Moving Academy for Performing Arts (MAPA) 200

+

Notes & Nederlands Toneel Verbond 201

+

OISTAT Foundation 203

0

Schrijverstoneel 204

0

Opleiding Theatertechnici (SOTT) 205

0

Theater Instituut Nederland 206

±

Theater Netwerk Nederland 209

±

Vooropleiding Theater Groningen/Vooropleiding Producties 212

0

10 Muziek en Muziektheater

Fonds voor de Podiumkunsten	11	+
BRIZA	15	0
<i>Muziektheater / Vocale Muziek</i>		
De Nederlandse Opera	16	±
De Nationale Reisopera	19	+
Opera Zuid	21	+
Hoofdstad Operette	24	+
Internationaal Opera Centrum Nederland	26	±
Opera Mundi	28	0
Opera Educatief	29	0
Willem Pijper Stichting	30	0
Cappella Pratensis	31	0
Ensemble Contraint	32	0
Intermezzo	33	0
Vrije Val	34	+
Muziektheatergezelschap Dagelet cs	35	+
Taller Amsterdam	36	0
Nederlands Kamerkoor	37	±
Koor Nieuwe Muziek	38	0
Vereniging Vrienden van het Lied	39	+
Belcanto Festival Dordrecht	40	0
<i>Orkesten</i>		
Koninklijk Concertgebouworkest	41	+
Het Residentie Orkest	44	±
Rotterdams Philharmonisch Orkest	45	+
Nederlands Philharmonisch Orkest	46	±
Noordhollands Philharmonisch Orkest	47	+
Noord Nederlands Orkest	48	±
Orkest van het Oosten	50	±
Het Gelders Orkest	51	±
Het Brabants Orkest	52	±
LSO, Symphonie Orkest van Maastricht	54	±
Nederlands Ballet Orkest	55	+
Muziekcentrum van de Omroep	56	±
Nieuw Sinfonietta Amsterdam	57	+
Orkest van de Achttiende Eeuw	58	±
The Amsterdam Baroque Orchestra & Choir	59	±
De Nederlandse Bachvereniging	60	+
Amsterdams Promenade Orkest	61	0
Nationaal Jeugd Orkest	62	+
Concerto '91	64	0
Schönberg Ensemble	65	±
ASKO Ensemble	68	±
Nieuw Ensemble	70	±
Slagwerkgroep Den Haag	71	±
Nederlands Blazersensemble	72	±
Orkest De Volharding	75	+

Het Mondriaan Kwartet	76	±
<i>Ensembles</i>		
Schönberg Kwartet	77	±
Orlando Kwartet	78	±
Aurelia Saxofoonkwartet	79	0
Ebony Band	80	+
Amsterdam Wind Orchestra and Ensemble	81	0
Reizend Muziektheatergezelschap	83	0
Ives Ensemble	84	+
Combattimento Consort Amsterdam	85	±
Doelenensemble	87	0
Cello Octet Conjunto Ibérico	89	0
Orkest de Ereprijs	90	0
Gaudi Ensemble	91	0
<i>Jazz/Pop/Wereldmuziek</i>		
Willem Breuker Kollektief	92	±
Maarten Altena Ensemble	93	±
Instant Composers Pool	94	+
Geestgronden Cc	95	+
LOOS	97	+
Jazz en Wereldmuziek Kollektief Nueva Manteca	98	0
Het Podium Trio	99	0
Contraband	100	+
Bik Bent Braam	101	+
Samponé Music Productions (Fra Fra Sound/Fra Fra Big Band)	103	+
Future Shock	104	0
Dutch Jazz Orchestra	105	0
<i>Instellingen</i>		
Fonds voor de Scheppende Toonkunst	106	+
Nederlands Impresariaat	108	±
Gaudeamus	111	±
Jazz en Geïmproviseerde Muziek in Nederland (SJIN)	115	±
Nederlands Jazz Archief	119	+
Popmuziek Nederland (SPN)	120	+
Organisatie Oude Muziek	122	±
Donemus	123	+
Musica Neerlandica	126	+
STEIM	127	±
Centrum Elektronische Muziek (CEM)	130	+
Huygens-Fokker	131	±
Toonkunst-Bibliotheek	132	+
Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis	133	+
<i>Podia/distributie</i>		
De Ijsbreker	134	±
Intro	135	+
Nieuwe Muziek Zeeland	136	+
Centrum voor Actuele Muziek i.o.	138	+
Rotterdamse Kunststichting/Zaal De Unie	139	+

Popverzamelgebouw	140	0
Proms	141	0
Paradiso Amsterdam	142	+
Vereniging Nederlandse Poppodia (VNP)	143	0
RASA/Netwerk Niet-Westerse Muziek	145	+
India-Muziek	148	±
Grote Prijs van Nederland	149	+

Overige aanvragen

Music Meeting	150	+
Internationaal Orgelconcours Haarlem	151	±
dir Th.P. Tromp Muziek Concours	152	0
Internationaal Vocalisten Concours's-Hertogenbosch	153	±
Orlando Festival Stichting	154	±
Walter Maas Huis	156	+
Kulsan	158	0
Effecta productions	159	0
Internationaal Arnold Schönberg Instituut	160	+
Nationaal Muziekinstrumenten Fonds	162	0
Platform voor Onafhankelijke Producenten van Wereldmuziek	163	0
Wereldmuziek	164	0

11 Dans

Gezelschap en Produktiekernen

Het Nationale Ballet	9	+
Nederlands Dans Theater	12	±
Scapino Rotterdam	14	±
Het Folkloristisch Danstheater	16	±
Introdans	18	±
De Rotterdamse Dansgroep	20	±
Djazzex modern jazz dance company	22	0
Dansgezelschap Reflex	24	0
Dansgroep Krisztina de Châtel	26	+
RAZ/Hans Tuerlings	29	+
Stichting van de Toekomst	31	+
Dansers Studio	33	0

Nieuwe Produktiegroepen

Danstheater Arena	35	0
Danstheater AYA	37	0
Boaner	38	0
Bodytorium	40	0
Peter Bulcaen	41	0
Cloud Chamber II	42	0
Dansend Hart	44	0
Dansity Amsterdam	46	0
Date	47	+
Conny Janssen Danst	49	0
Januari	51	0
Jacqueline Knoops & Dansers	53	0

The Meek	55	+
Post Productions	57	+
<i>Werkplaatsen, trainingsinstituten en produktiehuizen</i>		
Dansateliers	59	0
Dans Werkplaats Amsterdam (DWA)	60	0
LOS Bewegingstheaterwerkplaats	62	0
Trainingsfonds Moderne Theaterdans	64	0
Henny Jurriëns Stichting	66	+
Korzo theater & Produktiehuis voor de dans	68	+
<i>Festivals</i>		
CaDance Festival	70	+
Holland Dance Festival Den Haag	72	±
Springdance	74	±
Groningen Dansstad	76	+
<i>Oiverige aanvragers</i>		
Naranti Productions	78	0
Stamina	80	0

12 Amateurkunst en Kunsteducatie

Instellingen kunsteducatie

Fonds Kunst en Educatie	8	-
Inspectie Kunstzinnige Vorming en Amateurkunst	10	±
LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie	13	-
LOKV/Deskundigheidsbevordering	13	±
Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek	20	0
Vier Grote Steden Kunsteducatie (4GS-ke)	21	+

Theater en dans

Artisjok/Nultwintig	23	+
IT Fryske Amateur Toaniel (I.F.A.T.)	25	0
Landelijk Centrum Amateurdans (LCA)	27	+
Ondersteuning Amateurtheater (NCA)	29	+
Nederlands Kindertheater	31	+
STOUT Jeugdtheater	33	0
STUT Theater	35	+
Turks Theater	37	0
Werkplaats voor het Amateurtheater	38	0
Associatie Marokkaanse Migranten Utrecht (AMMU)	40	0

Muziek

Cococon	42	+
Haydn Jeugd Strijkorkest	44	0
Jeugdorkest Nederland	45	+
Vereniging Jeunesses Musicales	47	+
Jong Muziektalent Nederland	49	0
LOAM	50	+
Nederlands Instituut voor de Blaasmuziek (NIB)	53	+

Pop Against Racism	55	+
Prinses Christina Concours	57	+
Ricciotti Ensemble	59	+
Nederlands Repertoire en informatiecentrum voor Muziek (RIM)	61	±
Samenwerkende Muziekorganisaties Nederland (SMN)	64	0
Landelijk Samenwerkingsverband Kerkmuziek (SLSK)	66	0
Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties (SNK)	68	+
Workshops in Nederland voor Geïmproviseerde Muziek (SWING)	70	±
Wereld Muziek Concours Kerkrade	72	±
Buitenkunst		+
Cultureel Jongeren Paspoort (CJP)		0
Jongerenwerk Zoetermeer		0
De Kunstbende		+
Lift		+
Nederlands Centrum voor Volkscultuur		-
Stichting Beeldende Amateurkunst (SBA)		+

13 Festivals

Bosse Nova (Theaterfestival Boulevard)	5	+
Consort (Europees Theater Festival)	7	0
Culture Coalition	9	+
Cultureel Gekleurd	11	0
Dunya	13	+
De Haagse Lente	15	0
Holland Festival	17	+
Noorderzon	20	0
Terschellings Oerol	22	+
Triple X	24	+
De Utrechtse School/Festival a/d Werf	26	+
Y-Podia/Over het IJ festival	29	0

14 Bovensectoraal

Amazones	5	0
Amsterdam Kunstenstad, werkgroep sponsoring	6	0
De Balie	8	+
Bergen	10	0
Boekmanstichting	12	+
Computerbus	14	0
European League of Institutes of the Arts (ELIA)	15	+
Federatie van Kunstenaarsverenigingen	17	±
Felix Meritis	19	+
Indisch Wetenschappelijk Instituut	22	0
INIT	23	0
Islamitische kunst en cultuur	24	0
Kunst & Jeugd in Europa	25	+
Prof. Dr. G. van der Leeuw-Stichting	27	0
		0

Organisatie Latijns Amerika Activiteiten (OLAA)	29	
Voorzieningsfonds voor Kunstenaars	30	±
Zeebelt	32	+

Bijlage: index op aanvrager

Archeologische Werkgemeenschap 45
Nederland 45
Archiprix 60
Architectuur Lokaal 25; 60
Artisjok/Nultwintig 44; 62
Associatie van Nederlandse Filmtheaters
 ANF 46
Audiovisueel Platform 47
Backbone 41; 63
 Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media 63
Berlage Instituut 60
Bibliotheek voor Varenden 61
Boekmanstichting 36
Centrale Discotheek Rotterdam 41; 61
 CDR 41
Cinemien 46
Cococon 43
Contact Film Cinematheek 46
Dasarts 31
de Associatie van Nederlandse Filmtheaters 46
De Kunstbende 44; 45; 62
de Mondriaan Stichting 25; 27; 32; 37; 38; 49; 60
De Nationale Reisopera 24
de Rijksarchiefdienst 35; 46
de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 17; 34; 36; 50; 51; 60
de Stichting Beeldende Kunst Gelderland 16
en Nederlandse Jeugd Bond voor Geschiedenis 45
Europaan 60
Fact 33
Federatie Kunstuitleen 16
Filmfestival Rotterdam 26; 46
Fond Behoud Nationaal Erfgoed 37
Fonds Scheppende Toonkunst 54
 FST 54
Fonds voor de Podiumkunsten 23; 30; 31; 32; 53; 54; 61; 62
 FPK 53
Gate Foundation 21
Gaudeamus 23; 24
het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst 23; 27; 29; 30; 31;
 32; 33; 53; 60
het Fonds voor de Letteren 29; 33; 52
het Fonds voor de Podiumkunsten 32; 54; 61
het Nederlands Impresariaat 24
het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds 29; 30; 33; 52
het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties 47
Holland Animation Filmfestival 26
Internationaal Art Film

IAF 46
Internationaal Opera Centrum Nederland 32
 International Art Film 46
International Documentary Filmfestival Amsterdam 26
International Filmfestival Rotterdam 26; 46
Jeugdorkest Nederland 43
 JON 43
 jeugdtheatergezelschap Munganga 61
 Jeunesses Musicales 43
 JON
 J 43
 Koninklijk Penningkabinet 34
 Koninklijke Bibliotheek 38; 52
Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland 51
 KVAN 51
 Landelijke Organisatie Amateur Muziek 43
 LOAM 43
Lokaal 01 32
 Maurits Binger Film Instituut 31
 MonteVideo 41; 63
 Museum van de Munt 34
 Nationaal Jeugd Orkest 43
 Nederlands Architectuurinstituut 17; 27; 42; 60
 NAI 17
 Nederlands Bibliotheek- en Lector Centrum 18
 Nederlands Bibliotheek- en Lector Centrum 52
 NBLC 52; 61
 Nederlands Filmmuseum 38; 46
 NFM 38; 46
 Nederlands Impressariaat 23
 Nederlands Instituut voor Cultuurbehoud i.o. 36; 38
 Nederlands Instituut voor de Blaasmuziek 43
 NIB 43
Nederlands Instituut voor Kunsteducatie 16
 LOKV 16; 53
Nederlandse Fonds voor de Film 46
 Nederlandse Museumvereniging 36
 Opera Zuid 24
 Orlando festival 44
 Platform Amateurkunst 53
 PAK 53
 RASA 21
Repertoire Informatie Centrum 41
 Repertoire Informatiecentrum Muziek 43
 RIM 43
 Ricciotti ensemble 44
Rijksarchiefdienst 35; 46
 RAD 46
 Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie 36; 42
Rijksdienst voor de Monumentenzorg 17; 36; 42; 45; 51; 60
 RDMZ 17; 36; 51
 Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 17; 34; 36; 42; 50; 51; 60

ROB 17; 36; 51
Rijksmuseum van Oudheden 42
Samenwerkende Korenorganisaties
 SNK 43; 44
Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties 43
Scarabes 20
Service Organisatie Migranten-Media 21
STEIM 41; 63
Stichting Beeldende Amateurkunst 44
Stichting de Beuk 21
Stichting Jazz in Nederland 23
 SJIN 23; 24
Stichting Jong Muziektalent Nederland 44
Stichting Lezen 18
Stichting Omroep Allochtonen 21
Stichting Popmuziek Nederland 21; 43
Stichting Vi-taal 31
Stimuleringsfonds voor Architectuur 25; 60
Stimuleringsfonds voor Nederlandse Culturele Omroepproducties 30
Theater Instituut Nederland 52
 TIN 52; 53
Theater Netwerk Nederland 23; 24
 TNN 23; 24
V2 32; 41; 63
V2-Organisatie 32
Virtueel Platform 41; 63
Vormgevingsinstituut 25; 41; 63
Wereld Muziek Concours 44